

Nr 44

Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i föräldrabalken, m. m.; given den 28 februari 1974.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden, föreslå riksdagen att bifalla de förslag om vars avlåtande till riksdagen föredraganden hemställt.

Under konungens frånvaro:

BERTIL

CARL LIDBOM

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att myndighetsåldern sänks från 20 till 18 år. Som en konsekvens härav föreslås motsvarande ändring av åtskilliga andra 20-årsgränser inom vitt skilda rättsområden. Principen vid prövningen av olika åldersgränser har varit att en anpassning till den föreslagna myndighetsåldern skall ske överallt där det inte finns speciella skäl för annat. Bland åldersgränser över 18 år som behålls kan nämnas de som finns inom påföljdssystemet för unga lagöverträdare. I fråga om flera åldersgränser tas inte slutlig ståndpunkt till om de bör ändras, eftersom de berörs av pågående utredningar.

I propositionen föreslås vidare ändring i reglerna om den frist inom vilken utomäktenskapligt barn, fött före den 1 januari 1970, får framställa sina arvsanspråk efter fadern och dennes släktingar.

Sistnämnda ändring bör träda i kraft snarast möjligt. Ändringarna i övrigt föreslås träda i kraft den 1 juli 1974.

1 Förslag till

Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom förordnas i fråga om föräldrabalken¹

dels att 9 kap. 3 a § skall upphöra att gälla,

dels att 4 kap. 1 och 5 §§, 6 kap. 1, 3, 4 och 12 §§, 9 kap. 1 och 2 §§ samt 10 kap. 1 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

1 §²

Man eller kvinna, som fyllt tjugufem år, må med rättens tillstånd antaga adoptivbarn. Rätt att antaga adoptivbarn tillkommer även den som fyllt *tjugu* men ej tjugufem år, om adoptionen avser eget barn, makes barn eller makes adoptivbarn eller om synnerliga skäl eljest föreligga.

Man eller kvinna, som fyllt tjugufem år, må med rättens tillstånd antaga adoptivbarn. Rätt att antaga adoptivbarn tillkommer även den som fyllt *aderton* men ej tjugufem år, om adoptionen avser eget barn, makes barn eller makes adoptivbarn eller om synnerliga skäl eljest föreligga.

5 §³

Utan eget samtycke må den som fyllt tolv år ej adopteras; dock må, utan hinder av att samtycke ej föreligger, adoption ske av den som är under sexton år, därest det kan antagas lända honom till skada att han tillfrågas.

Den som ej fyllt *tjugu* år må ej adopteras utan föräldrarnas samtycke. Moderns samtycke skall hava lämnats sedan hon hunnit tillräckligt återhämta sig efter nedkomsten. Vid adoption av adoptivbarn skall i stället inhämtas samtycke av adoptanten eller, om make adopterat andre makens barn, av makarna.

Den som ej fyllt *aderton* år må ej adopteras utan föräldrarnas samtycke. Moderns samtycke skall hava lämnats sedan hon hunnit tillräckligt återhämta sig efter nedkomsten. Vid adoption av adoptivbarn skall i stället inhämtas samtycke av adoptanten eller, om make adopterat andre makens barn, av makarna.

Samtycke fordras ej av den som är sinnessjuk, sinnesslö, utan del i vårdnaden eller å okänd ort. Är sådant fall för handen beträffande envar av dem som enligt andra stycket skall samtycka till adoptionen, skall i stället samtycke inhämtas från barnets förmyndare.

Den som är förklarad omyndig må ej adopteras utan förmyndarens samtycke.

¹ Senaste lydelse av 9 kap. 3 a § 1973: 350.

² Senaste lydelse 1970: 840.

³ Senaste lydelse 1970: 840.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

1 §⁴

Barn i äktenskap står under föräldrarnas vårdnad enligt vad nedan sägs till dess det fyllt *tjugu* år eller ingått äktenskap.

Barn i äktenskap står under föräldrarnas vårdnad enligt vad nedan sägs till dess det fyllt *aderton* år eller ingått äktenskap.

3 §⁵

Föräldrarna skola utöva den uppsikt över barnet som är erforderlig med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter.

Om rätt för underårig, som har fyllt aderton år, att själv hyra bostad för eget bruk stadgas i 9 kap.

4 §

Barn, som fyllt aderton år, må själv taga tjänst eller annat arbete. Hava föräldrarna dessförinnan låtit barnet taga tjänst eller annat arbete, varigenom barnet blivit i stånd att försörja sig, äge barnet, sedan det fyllt sexton år, själv uppsäga avtalet ävensom sluta avtal om annat arbete av liknande art.

Hava föräldrarna låtit barnet taga tjänst eller annat arbete, varigenom barnet blivit i stånd att försörja sig, äge barnet, sedan det fyllt sexton år, själv uppsäga avtalet ävensom sluta avtal om annat arbete av liknande art.

Avtal, som barnet slutit efter vad i första stycket sägs, äge föräldrarna häva, om det må anses erforderligt med hänsyn till barnets uppföstran eller välfärd; *tag dock, om barnet fyllt aderton år, rättens samtycke.* Har avtalet hävts, äge barnet ej därefter själv sluta arbetsavtal.

Avtal, som barnet slutit efter vad i första stycket sägs, äge föräldrarna häva, om det må anses erforderligt med hänsyn till barnets uppföstran eller välfärd. Har avtalet hävts, äge barnet ej därefter själv sluta arbetsavtal.

I fråga om verkan av avtal, som barnet slutit utan erforderligt samtycke, stadgas i 9 kap.

12 §⁶

Barn utom äktenskap står under moderns vårdnad till dess det fyllt *tjugu* år eller ingått äktenskap. På ansökan av fadern skall dock rätten överföra vårdnaden till honom, om det finnes skäligt med hänsyn till barnets bästa. Äro föräldrarna ense, att vårdnaden skall överföras till fadern, skall rätten

Barn utom äktenskap står under moderns vårdnad till dess det fyllt *aderton* år eller ingått äktenskap. På ansökan av fadern skall dock rätten överföra vårdnaden till honom, om det finnes skäligt med hänsyn till barnets bästa. Äro föräldrarna ense, att vårdnaden skall överföras till fadern, skall rätten

⁴ Senaste lydelse 1969: 157.

⁵ Senaste lydelse 1969: 157.

⁶ Senaste lydelse 1973: 646.

Nuvarande lydelse

på anmälan besluta i enlighet därmed, om det ej är uppenbart stridande mot barnets bästa.

Inträffar i fråga om den av föräldrarna som har vårdnaden om barnet sådant fall som avses i 6 § eller dör han, skall rätten på ansökan av den andre eller på anmälan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd förordna den andre att utöva vårdnaden, såvida ej denna med hänsyn till barnets bästa finnes böra anförtros åt särskilt förordnad förmyndare.

Vad i 2—4 och 10 §§ stadgas med avseende på vårdnad om barn i äktenskap skall äga motsvarande tillämpning beträffande barn utom äktenskap.

Föreslagen lydelse

på anmälan besluta i enlighet därmed, om det ej är uppenbart stridande mot barnets bästa.

9 kap.

1 §⁷

Den som är under *tjugu* år (*underårig*) är omyndig och äger icke själv råda över sin egendom eller åtaga sig förbindelser i vidare mån än som följer av vad som skall gälla på grund av lag eller villkor vid förvärv genom gåva eller testamente.

Den som är under *aderton* år (*underårig*) är omyndig och äger icke själv råda över sin egendom eller åtaga sig förbindelser i vidare mån än som följer av vad som skall gälla på grund av lag eller villkor vid förvärv genom gåva eller testamente.

2 §⁸

Underårig, som har fyllt aderton år, får själv hyra bostad för eget bruk. Om den underårige ej kan betala hyran med medel över vilka han själv råder eller om hänsyn till hans uppfostran eller välfärd kräver det, kan förmyndaren med överförmyndarens samtycke uppsäga hyresavtalet att upphöra omedelbart. Innan samtycke meddelas, skall överförmyndaren bereda den underårige tillfälle att yttra sig. Har hyresavtal uppsagts av förmyndaren, får den underårige därefter ej själv sluta nytt hyresavtal.

Om rätt för underårig att själv taga tjänst eller annat arbete stadgas i 6 kap.

10 kap.

1 §⁹

Den som fyllt *tjugu* år skall av rätten förklaras omyndig:

Den som fyllt *aderton* år skall av rätten förklaras omyndig:

⁷ Senaste lydelse 1969: 157.

⁸ Senaste lydelse 1969: 157.

⁹ Senaste lydelse 1969: 157.

Nuvarande lydelse

1. om han på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten är ur stånd att vårda sig eller sin egendom;

2. om han genom slöseri eller annan grov vanvård av sin egendom eller eljest genom otillbörligt förfarande med avseende å egendomen äventyrar sin eller sin familjs välfärd;

3. om han är hemfallen åt missbruk av rusgivande medel och i följd därav icke kan vårda sig eller sin egendom; eller

4. om han på grund av sjukdom, försvagat hälsotillstånd, lyte, oerfarenhet eller annan orsak behöver annans bistånd i vården av sina angelägenheter och av sådan anledning själv begär att bli förklarad omyndig eller samtycker därtill.

Föreslagen lydelse

1. om han på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten är ur stånd att vårda sig eller sin egendom;

2. om han genom slöseri eller annan grov vanvård av sin egendom eller eljest genom otillbörligt förfarande med avseende å egendomen äventyrar sin eller sin familjs välfärd;

3. om han är hemfallen åt missbruk av rusgivande medel och i följd därav icke kan vårda sig eller sin egendom; eller

4. om han på grund av sjukdom, försvagat hälsotillstånd, lyte, oerfarenhet eller annan orsak behöver annans bistånd i vården av sina angelägenheter och av sådan anledning själv begär att bli förklarad omyndig eller samtycker därtill.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1974.

2 Förslag till

Lag om ändring i ärvdabalken

Härigenom förordnas att 9 kap. 1 § ärvdabalken skall ha nedan angivna lydelse.

9 kap.

1 §¹

Den som fyllt *tjugo* år må genom testamente förordna om sin kvarlåtenskap. Testamente må ock göras av underårig, som är eller varit gift eller som efter fyllda sexton år vill förordna om egendom, över vilken han äger själv råda.

Den som fyllt *aderton* år må genom testamente förordna om sin kvarlåtenskap. Testamente må ock göras av underårig, som är eller varit gift eller som efter fyllda sexton år vill förordna om egendom, över vilken han äger själv råda.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1974.

¹ Senaste lydelse 1969: 159.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1969: 621) om ändring i ärvdabalken

Härigenom förordnas att punkt 3 av övergångsbestämmelserna till lagen (1969: 621) om ändring i ärvdabalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

3. Är barn utom äktenskap fött innan nya lagen trätt i kraft och skulle icke arvsrätt mellan fadern och barnet ha förelegat redan enligt äldre lag, ärver barnet och dess bröstarvingar fadern och dennes släktingar endast under förutsättning att annan dödsbodeläggare, boutredningsman eller den som sitter i boet senast vid bouppteckningen fått kännedom om arvingen eller anteckning om barnet före arvfallet gjorts i personakt för arvlåtaren eller annan från vilken arvingen härleder sin arvsrätt.

Föreslagen lydelse

3. Är barn utom äktenskap fött innan nya lagen trätt i kraft och skulle icke arvsrätt mellan fadern och barnet ha förelegat redan enligt äldre lag, ärver barnet och dess bröstarvingar fadern och dennes släktingar endast under förutsättning att annan dödsbodeläggare, boutredningsman eller den som sitter i boet *inom tre månader från dödsfallet eller, om bouppteckningen förrättas senare*, senast vid bouppteckningen fått kännedom om arvingen eller anteckning om barnet före arvfallet gjorts i personakt för arvlåtaren eller annan från vilken arvingen härleder sin arvsrätt.

Denna lag träder i kraft en vecka efter den dag, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling. Har arvlåtaren avlidit före ikraftträdandet gäller fortfarande äldre bestämmelser.

4 Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom förordnas att 5 kap. 2 § och 20 kap. 14 § rättegångsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

5 kap.

2 §¹

Tillträde till offentlig förhandling må, när rättens ordförande finner skäl därtill, vägras den som enligt vad är känt eller må antagas ej fyllt *tjugu* år.

Tillträde till offentlig förhandling må, när rättens ordförande finner skäl därtill, vägras den som enligt vad är känt eller må antagas ej fyllt *aderton* år.

¹ Senaste lydelse 1969: 168.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

20 kap.

14 §

Är målsäganden omyndig och rör brottet egendom, varöver han ej råder, eller rättshandling, som han ej själv äger ingå, äge hans ställföreträdare angiva brottet eller tala därå. Rör brottet den omyndiges person, äge den som har vårdnaden om honom angiva brottet eller tala därå; *har den omyndige fyllt aderton år, äge han ock själv angiva brottet eller tala därå.* Vad i 11 kap. 2—5 §§ är stadgat om part och ställföreträdare i tvistemål äge motsvarande tillämpning beträffande målsägande, även om han ej för talan.

Är målsäganden omyndig och rör brottet egendom, varöver han ej råder, eller rättshandling, som han ej själv äger ingå, äge hans ställföreträdare angiva brottet eller tala därå. Rör brottet den omyndiges person, äge den som har vårdnaden om honom angiva brottet eller tala därå. Vad i 11 kap. 2—5 §§ är stadgat om part och ställföreträdare i tvistemål äge motsvarande tillämpning beträffande målsägande, även om han ej för talan.

Om rättegångsombud för målsägande gälle vad i 12 kap. är stadgat.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1974.

5 Förslag till

Förordning om ändring i förordningen (1941: 416) om arvsskatt och gåvoskatt

Härigenom förordnas att 28 § förordningen (1941: 416) om arvsskatt och gåvoskatt skall ha nedan angivna lydelse.

28 §¹

Till k l a s s I hänföras efterlevande make, barn, avkomling till barn, make till barn och efterlevande make till avlidet barn. Detta gäller även om barnet eller avkomlingen till följd av adoption förlorat sin arvsrätt efter arvlåtaren.

Såsom skattefritt avdragas från lott som tillkommer den avlidnes efterlevande make 30 000 kronor, från vad som tillkommer annan i klass I 15 000 kronor och från lott, som beskattas enligt klass II eller klass III, 3 000 kronor. Har barn eller avkomling till avlidet barn vid skattskyldighetens inträde ej fyllt 20 år, avdragas ytterli-

Såsom skattefritt avdragas från lott som tillkommer den avlidnes efterlevande make 30 000 kronor, från vad som tillkommer annan i klass I 15 000 kronor och från lott, som beskattas enligt klass II eller klass III, 3 000 kronor. Har barn eller avkomling till avlidet barn vid skattskyldighetens inträde ej fyllt 18 år, avdragas ytterli-

¹ Senaste lydelse 1971: 895.

Nuvarande lydelse

gare 3 000 kronor för varje helt år eller del därav, som då återstod till dess sagda ålder uppnås.

Föreslagen lydelse

ligare 3 000 kronor för varje helt år eller del därav, som då återstod till dess sagda ålder uppnås.

Med make jämställes den som vid tiden för dödsfallet sammanlevde med den avlidne, om de sammanlevande tidigare varit gifta med varandra eller gemensamt ha eller ha haft barn. Motsvarande gäller, i förhållande till den avlidnes barn, beträffande den som sammanlevt med barnet. Styvbarns- och fosterbarnsförhållande räknas lika med skyldskap. Med fosterbarn avses barn, som före fyllda 16 år stadigvarande vistats i den avlidnes hem och därvid erhållit vård och fostran som eget barn.

Högre avdrag än enligt andra stycket får ej åtnjutas i fråga om vad som erhålles från samme arvlätare eller testator, även om det erhålles vid skilda tillfällen.

Till k l a s s II hänföres annan arvinge eller testamentstagare än sådan som avses i klass I eller III.

Till k l a s s III hänföres

kyrka, landsting, kommun eller annan menighet ävensom hushållningsällskap med stadgar som fastställts av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer;

stiftelse med huvudsakligt syfte att främja religiösa, välgörande, sociala, politiska, konstnärliga, idrottsliga eller andra därmed jämförliga kulturella eller eljest allmännyttiga ändamål;

stiftelse med huvudsakligt ändamål att främja landets näringsliv;

registrerad understödsförening;

sådan sammanslutning, som, utan att hava till syfte att i sin verksamhet tillgodose medlemmarnas ekonomiska intressen, huvudsakligen fullföljer ovan angivet ändamål;

folketshusförening, bygdegårdsförening eller annan liknande sammanslutning, som har till främsta syfte att anordna eller tillhandahålla allmän samlingslokal,

där fråga är om svensk juridisk person och skattebefrielse ej åtnjutes jämlikt 3 §.

För skattelott, som i 11 § 2 mom. sägs, beräknas skatten efter den klass, gällande för arvinge eller universell testamentstagare i dödsboet eller för mottagaren av det legat varom fråga är, som medför lägst skatt. Från skattelott medgives icke avdrag enligt andra stycket.

Vad som återstår, sedan avdrag enligt andra stycket gjorts, utgör skattepliktig lott. Denna skall jämnas till närmast lägre hundratal kronor. Om öretal uppkommer vid beräkning av skatt, skall skatten jämnas nedåt till närmast hela krontal.

Skatten beräknas enligt följande skalor.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 1974. Har skattskyldighet inträtt dessförrinnan tillämpas dock äldre bestämmelser.

6 Förslag till

Förordning om ändring i förordningen (1947: 577) om statlig förmögenhetsskatt

Härigenom förordnas att 8 § och 12 § 1 mom. förordningen (1947: 577) om statlig förmögenhetsskatt skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Har skattskyldig hemmavarande barn, som icke fyllt 20 år, skall, därest barnets till statlig inkomstskatt beräknade beskattningsbara inkomst icke uppgår till minst 100 kronor, den skattskyldige taxeras jämväl för barnets förmögenhet. I den skattskyldiges skattepliktiga förmögenhet inbegripes i sådant fall jämväl barnets förmögenhet.

Föreslagen lydelse

8 §¹

Har skattskyldig hemmavarande barn, som icke fyllt 18 år, skall, därest barnets till statlig inkomstskatt beräknade beskattningsbara inkomst icke uppgår till minst 100 kronor, den skattskyldige taxeras jämväl för barnets förmögenhet. I den skattskyldiges skattepliktiga förmögenhet inbegripes i sådant fall jämväl barnets förmögenhet.

12 §

*1 mom.*² För äkta makar, som under beskattningsåret levit tillsammans, beräknas den skattepliktiga förmögenheten för makarna var för sig, varvid boets gemensamma förmögenhet inräknas i mannens skattepliktiga förmögenhet. Har därvid skuld, som i 5 § avses, helt eller delvis ej kunnat utnyttjas å den därtill närmast berättigade makens förmögenhet, må bristen avräknas å den andra makens förmögenhet.

Har skattskyldig hemmavarande barn, som icke fyllt 20 år, och uppgår barnets till statlig inkomstskatt beräknade beskattningsbara inkomst till minst 100 kronor, beräknas den skattepliktiga förmögenheten för den skattskyldige och barnet var för sig.

Har skattskyldig hemmavarande barn, som icke fyllt 18 år, och uppgår barnets till statlig inkomstskatt beräknade beskattningsbara inkomst till minst 100 kronor, beräknas den skattepliktiga förmögenheten för den skattskyldige och barnet var för sig.

Den beskattningsbara förmögenheten beräknas i fall som avses i första stycket gemensamt för makarna och i fall som avses i andra stycket gemensamt för föräldrar och barn. Frågan om skatteplikt enligt 10 § bedömes med hänsyn till den sålunda gemensamt bestämda beskattningsbara förmögenheten. Skatt beräknas likaledes efter nämnda förmögenhet och fördelas på envar efter hans skattepliktiga förmögenhet. Vad i 11 § 3 mom. sägs skall därvid iakttagas.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 1974 och tillämpas första gången vid 1975 års taxering.

¹ Senaste lydelse 1969: 236.

² Senaste lydelse 1970: 170.

7 Förslag till

Lag om ändring i religionsfrihetslagen (1951: 680)

Härigenom förordnas att 5 § religionsfrihetslagen (1951: 680) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §¹

Kloster må inrättas endast med Konungens tillstånd och på de villkor Konungen föreskriver.

Ej må någon upptagas i kloster, förr än han fyllt *tjugo* år.

Ej må någon upptagas i kloster, förr än han fyllt *aderton* år.

Äsidosättes vid klosterverksamhet lag eller författning eller villkor som Konungen föreskrivit eller drives klostret uppenbart i strid mot vad som var förutsatt, då tillståndet gavs, äger Konungen återkalla tillståndet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1974.

8 Förslag till

Lag om ändring i barnvårdslagen (1960: 97)

Härigenom förordnas att 16, 18, 24, 26—30, 32—34, 37, 42, 75, 80, 89 och 94 §§ barnvårdslagen (1960: 97)² skall ha nedan angivna lydelse.

16 §

Om det erfordras för utredningen, bör yttrande inhämtas av läkare eller annan sakkunnig.

Gäller ärendet ingripande med stöd av 25 § eller förbud som avses i 50 §, äger barnvårdsnämnden eller dess ordförande förordna att läkarintyg angående den *underårig* skall anskaffas. Sådant intyg skall, om ej särskilda skäl föranleda annat, föreligga, innan nämnden beslutar att omhändertaga *underårig* för samhällsvård enligt 29 § eller meddelar förbud som avses i 50 § första stycket.

I fall som avses i andra stycket må den *underårig* kallas till undersökning hos anvisad läkare.

Gäller ärendet ingripande med stöd av 25 § eller förbud som avses i 50 §, äger barnvårdsnämnden eller dess ordförande förordna att läkarintyg angående den *unge* skall anskaffas. Sådant intyg skall, om ej särskilda skäl föranleda annat, föreligga, innan nämnden beslutar att omhändertaga *någon* för samhällsvård enligt 29 § eller meddelar förbud som avses i 50 § första stycket.

I fall som avses i andra stycket må den *unge* kallas till undersökning hos anvisad läkare. Skall barn

¹ Senaste lydelse 1969: 170.

² Lagen omtryckt 1971: 308.

Nuvarande lydelse

Skall barn under femton år kallas, gäller vad som är stadgat i 15 § tredje stycket.

Föreslagen lydelse

under femton år kallas, gäller vad som är stadgat i 15 § tredje stycket.

18 §

Utredning i ärende enligt 4 eller 7 kap. bör omfatta hembesök.

Är fråga om ingripande med stöd av 25 § och kan ärendet icke nöjaktigt utredas utan besök i den *underåriges* hem, äger barnavårdsnämnden eller dess ordförande vid behov påkalla polishandräckning för att vinna tillträde till hemmet.

Är fråga om ingripande med stöd av 25 § och kan ärendet icke nöjaktigt utredas utan besök i den *unges* hem, äger barnavårdsnämnden eller dess ordförande vid behov påkalla polishandräckning för att vinna tillträde till hemmet.

24 §

Har barnavårdsnämnden enligt 29 eller 30 § beslutat att någon skall omhändertagas för samhällsvård eller utredning, skall beslutet ofördröjligen delgivas honom själv, om han fyllt femton år, och hans föräldrar. Har i ärendet skiljaktig mening antecknats i nämndens protokoll, skall upplysning härom lämnas. Den som delgives beslutet skall samtidigt anmodas att skriftligen förklara, huruvida han samtycker till att det verkställs.

Har barnavårdsnämnden enligt 29 eller 30 § beslutat att någon skall omhändertagas för samhällsvård eller utredning, skall beslutet ofördröjligen delgivas honom själv, om han fyllt femton år, och hans föräldrar, *om han är under aderton år*. Har i ärendet skiljaktig mening antecknats i nämndens protokoll, skall upplysning härom lämnas. Den som delgives beslutet skall samtidigt anmodas att skriftligen förklara, huruvida han samtycker till att det verkställs.

Lämnas icke av envar som enligt första stycket skall erhålla del av beslutet samtycke till verkställighet, skall beslutet underställas länsrättens prövning. För sådant ändamål skall beslutet jämte samtliga handlingar i ärendet utan dröjsmål och senast inom tio dagar från dagen för beslutet tillställas länsrätten.

26 §

Föreligger sådant förhållande som avses i 25 §, skall barnavårdsnämnden söka att såvitt möjligt åstadkomma rättelse genom en eller flera förebyggande åtgärder, nämligen

1. hjälpåtgärder, innefattande råd och stöd,
2. förmaning och varning,
3. föreskrifter rörande den *underåriges* levnadsförhållanden samt
4. övervakning.

Föreligger sådant förhållande som avses i 25 §, skall barnavårdsnämnden söka att såvitt möjligt åstadkomma rättelse genom en eller flera förebyggande åtgärder, nämligen

1. hjälpåtgärder, innefattande råd och stöd,
2. förmaning och varning,
3. föreskrifter rörande den *unges* levnadsförhållanden samt
4. övervakning.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Nämnden äger för genomförande av vad från dess sida tillrätts eller föreskrivits bestrida kostnader för rådgivning, undersökning, behandling, utbildning och dylikt samt lämna bidrag till resor, kläder, annan utrustning och omkostnader i övrigt.

27 §

Föreskrift rörande *underårigs* levnadsförhållanden må meddelas *den underårige*, hans föräldrar eller annan fostrare. Sådan föreskrift kan gälla anlitande av barnavårdsanstalt, behandling för sjukdom eller annan kroppslig eller själslig brist eller svaghet, sysselsättning, arbetsanställning, vistelseort eller bostad, förfogande över arbetsförtjänst eller andra tillgångar eller förbud att använda rusdrycker eller narkotiska medel. Annan liknande föreskrift må även meddelas.

På barnavårdsnämnd som meddelat föreskrift ankommer att ändra eller upphäva denna, när så är påkallat. Behörigheten att ändra eller upphäva föreskrift må dock överflyttas till annan barnavårdsnämnd, om denna samtycker.

Föreskrift upphör att gälla senast då den *underårige* fyller *tjugo* år.

Föreskrift rörande *den unges* levnadsförhållanden må meddelas *honom själv*, hans föräldrar eller annan fostrare. Sådan föreskrift kan gälla anlitande av barnavårdsanstalt, behandling för sjukdom eller annan kroppslig eller själslig brist eller svaghet, sysselsättning, arbetsanställning, vistelseort eller bostad, förfogande över arbetsförtjänst eller andra tillgångar eller förbud att använda rusdrycker eller narkotiska medel. Annan liknande föreskrift må även meddelas.

Föreskrift upphör att gälla senast då den *unge* fyller *aderton* år. *Föreskrift som meddelats honom själv i fall som avses i 25 § b) får dock bestå längst till dess han fyller tjugo år.*

28 §

Förordnar barnavårdsnämnden om övervakning, skall nämnden till övervakare utse lämplig person.

Övervakaren har att fortlöpande följa den *underåriges* utveckling och uppmärksamma hans levnadsförhållanden samt att söka befordra vad som kan vara till gagn för honom.

Övervakning skall stå under tillsyn av den barnavårdsnämnd som beslutat därom. Tillsynen må dock överflyttas till annan barnavårdsnämnd, om denna samtycker.

Beslut om övervakning gäller tills vidare men skall omprövas med högst ett års mellanrum.

Övervakaren har att fortlöpande följa den *unges* utveckling och uppmärksamma hans levnadsförhållanden samt att söka befordra vad som kan vara till gagn för honom.

Beslut om övervakning gäller tills vidare men skall omprövas med högst ett års mellanrum.

Nuvarande lydelse

Övervakning upphör senast då den *underårige* fyller *tjugo* år.

Föreslagen lydelse

Övervakning upphör senast då den *unge* fyller *aderton* år *eller, i fall som avses i 25 § b), senast när han fyller tjugo år.*

29 §

Om förebyggande åtgärder bedömas vara gagnlösa eller om sådana åtgärder vidtagits utan att medföra rättelse, skall den *underårige* omhändertagas för samhällsvård.

Om förebyggande åtgärder bedömas vara gagnlösa eller om sådana åtgärder vidtagits utan att medföra rättelse, skall den *unge* omhändertagas för samhällsvård.

30 §

Föreligga sannolika skäl för att ingripande med stöd av 25 § är påkallat, må barnavårdsnämnden i avbidan på att ärendet kan slutligt avgöras omhändertaga den *underårige* för utredning, om detta anses nödvändigt på grund av förefintliga risker för *den underåriges* hälsa eller utveckling eller för brottslig eller annan skadlig verksamhet från hans sida eller med hänsyn till att eljest den fortsatta utredningen kan allvarligt försvåras eller vidare åtgärder hindras.

Föreligga sannolika skäl för att ingripande med stöd av 25 § är påkallat, må barnavårdsnämnden i avbidan på att ärendet kan slutligt avgöras omhändertaga den *unge* för utredning, om detta anses nödvändigt på grund av förefintliga risker för *hans* hälsa eller utveckling eller för brottslig eller annan skadlig verksamhet från hans sida eller med hänsyn till att eljest den fortsatta utredningen kan allvarligt försvåras eller vidare åtgärder hindras.

Omhändertagande för utredning må bestå högst fyra veckor.

Beslut om sådant omhändertagande förfaller, om den *underårige* häktas.

Beslut om sådant omhändertagande förfaller, om den *unge* häktas.

32 §

Beslut angående omhändertagande för samhällsvård förfaller, om beslutet icke börjat verkställas inom sex månader från den dag då det vann laga kraft.

Sådant beslut förfaller även, om det icke börjat verkställas innan den *underårige* fyllt aderton år eller, i fall som avses i 25 § b), innan han fyllt *tjugo* år.

Sådant beslut förfaller även, om det icke börjat verkställas innan den *unge* fyllt aderton år eller, i fall som avses i 25 § b), innan han fyllt *tjugo* år.

33 §

Innebär *underårigs* uppträdande eller levnadssätt fara för allmän ordning eller säkerhet och föreliggande sannolika skäl för att ingripande

Innebär uppträdande eller levnadssätt *hos någon som är under tjugo år* fara för allmän ordning eller säkerhet och föreliggande san-

Nuvarande lydelse

de med stöd av 25 § är påkallat mot den *underåriga*, äger polismyndighet på lämpligt sätt taga honom i förvar i avbidan på barnavårdsnämnds beslut.

Då *underårig* sålunda tagits i förvar, skall anmälan därom ofördröjligen göras hos barnavårdsnämnden, som har att skyndsamt besluta, om han skall omhändertagas eller frigivas. I sistnämnda fall må han enligt nämndens bestämmande kvarhållas till dess han avhämtas av föräldrarna eller annan fostrare.

Föreligga, utan att fara som avses i första stycket är för handen, sannolika skäl för ingripande med stöd av 25 § mot någon, som kan antagas vara under aderton år, och kan hans namn eller bostad icke utrönas, må han tills utredning i nämnda hänseende vunnits tagas i förvar av polismyndighet eller i avbidan på dess beslut av polisman. Har polisman sålunda tagit någon i förvar, skall anmälan skyndsamt göras hos polismyndigheten.

Föreslagen lydelse

nolika skäl för att ingripande med stöd av 25 § är påkallat mot den *unge*, äger polismyndighet på lämpligt sätt taga honom i förvar i avbidan på barnavårdsnämnds beslut.

Då *någon* sålunda tagits i förvar, skall anmälan därom ofördröjligen göras hos barnavårdsnämnden, som har att skyndsamt besluta, om han skall omhändertagas eller frigivas. I sistnämnda fall må han, *om han är under aderton år*, enligt nämndens bestämmande kvarhållas till dess han avhämtas av föräldrarna eller annan fostrare.

34 §

Ingripande enligt detta kapitel skall göras av barnavårdsnämnden i den kommun, där den *underåriga* vistas, om ej annat följer av andra stycket. Lämnar han kommunen efter det att fråga om ingripande väckts, är nämnden skyldig att fullfölja ärendet, såvida icke annan barnavårdsnämnd ingriper.

Då barn som vårdas på anstalt, där modern intagits, bör omhändertagas för samhällsvård enligt 31 §, skall åtgärden vidtagas, om modern är omhändertagen för samhällsvård, av den barnavårdsnämnd som har befattningen med henne samt i annat fall av barnavårdsnämnden i den kommun, där barnet är mantalsskrivet eller, om det till följd av sin ålder ej blivit mantalsskrivet, där det har sin födelsehemort.

Ärende som avses i denna paragraf må överflyttas till annan barnavårdsnämnd, om denna samtycker.

37 §

Har barnavårdsnämnd genom beslut, som omedelbart skall gå i verkställighet, av anledning som avses i 25 § b) omhändertagit *underårig* för samhällsvård eller ut-

Ingripande enligt detta kapitel skall göras av barnavårdsnämnden i den kommun, där den *unge* vistas, om ej annat följer av andra stycket. Lämnar han kommunen efter det att fråga om ingripande väckts, är nämnden skyldig att fullfölja ärendet, såvida icke annan barnavårdsnämnd ingriper.

Har barnavårdsnämnd genom beslut, som omedelbart skall gå i verkställighet, av anledning som avses i 25 § b) omhändertagit *någon* för samhällsvård eller utred-

Nuvarande lydelse

redning, eller har sådant omhändertagande beslutats av nämndens ordförande, ankommer det på polismyndighet att, om den omhändertagne på grund av sitt uppträdande eller levnadssätt är farlig för allmän ordning eller säkerhet, efter framställning av nämnden eller dess ordförande på lämpligt sätt förvara den omhändertagne till dess länsrätten eller nämnden meddelat slutligt beslut i ärendet eller annan placering ordnats.

Den som sålunda tages i förvar må ej kvarhållas längre än en vecka. Om synnerliga skäl föreligga, må dock länsrätten på framställning av nämnden eller dess ordförande medgiva förlängning av tiden med ytterligare högst en vecka.

Föreslagen lydelse

ning, eller har sådant omhändertagande beslutats av nämndens ordförande, ankommer det på polismyndighet att, om den omhändertagne på grund av sitt uppträdande eller levnadssätt är farlig för allmän ordning eller säkerhet, efter framställning av nämnden eller dess ordförande på lämpligt sätt förvara den omhändertagne till dess länsrätten eller nämnden meddelat slutligt beslut i ärendet eller annan placering ordnats.

42 §

Barnavårdsnämnden skall förklara samhällsvården avslutad, så snart ändamålet med vården får anses uppnått. Beträffande den som omhändertagits enligt 31 § skall samhällsvården även förklaras avslutad, om föräldrarna begära det, eller om den omhändertagne begär det efter det att han fyllt femton år och särskilda skäl ej föranleda annat.

Samhällsvården skall upphöra senast då den omhändertagne fyller aderton år eller, om han omhändertagits enligt 29 § efter det att han fyllt femton år, senast tre år efter omhändertagandet. *Hur omhändertagandet skett med stöd av 25 § a), får samhällsvården dock ej i något fall bestå sedan den omhändertagne fyllt tjugo år.*

Samhällsvården skall upphöra senast då den omhändertagne fyller aderton år eller, om han omhändertagits med stöd av 25 § b) efter det att han fyllt femton år, senast tre år efter omhändertagandet.

Finner nämnden att samhällsvård enligt 31 § icke kan upphöra utan sådan fara för den omhändertagne som avses i 25 § a), skall nämnden omhändertaga honom för fortsatt samhällsvård enligt 29 §. Fortsatt omhändertagande må även beslutas, om sådant fall föreligger som avses i 25 § b).

75 §

I fråga om förfarandet hos länsrätt i underställningsmål skola bestämmelserna i 15 § tredje stycket, i 16 och 17 §§ om kallelse och hämtning till läkarundersökning av den *underårige* och om hämtning till förhör av den som ären-

I fråga om förfarandet hos länsrätt i underställningsmål skola bestämmelserna i 15 § tredje stycket, i 16 och 17 §§ om kallelse och hämtning till läkarundersökning av den *unge* och om hämtning till förhör av den som ärendet rör, i

Nuvarande lydelse

det rör, i 19 § första stycket andra punkten och tredje stycket samt i 20 § i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

Vid muntlig förhandling skall representant för barnavårdsnämnden beredas tillfälle att närvara.

Skall underställt beslut lända till efterrättelse oberoende av laga kraft, åligger det länsrätten att utan dröjsmål pröva, huruvida beslutet må verkställas innan målet slutligt avgöres.

Föreslagen lydelse

19 § första stycket andra punkten och tredje stycket samt i 20 § i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

80 §

Talan mot barnavårdsnämnds beslut föres hos länsrätten genom besvär, om nämnden

utdömt förelagt vite,

avvisat ombud eller biträde,

med stöd av 26 § meddelat föreskrift rörande *underårigs* levnadsförhållanden eller förordnat om övervakning,

avslagit framställning om ändring eller upphävande av föreskrift eller övervakning som beslutats enligt nämnda paragraf,

träffat avgörande i ärende angående samhällsvård enligt 31 §,

meddelat bestämmelse enligt 41 § andra stycket om rätt till umgänge med någon som är omhändertagen,

träffat avgörande i ärende angående samhällsvårds upphörande eller beslutat att samhällsvård skall återupptagas efter villkorligt upphörande,

meddelat beslut som avses i 46 § andra eller tredje stycket,

beslutat att ej meddela tillstånd till mottagande av fosterbarn,

genom förhandsbesked förklarat hem icke vara lämpligt som fosterhem eller

träffat avgörande i ärende angående förbud som avses i 50 eller 51 §.

Talan mot barnavårdsnämnds beslut föres hos länsrätten genom besvär, om nämnden

utdömt förelagt vite,

avvisat ombud eller biträde,

med stöd av 26 § meddelat föreskrift rörande *någons* levnadsförhållanden eller förordnat om övervakning,

avslagit framställning om ändring eller upphävande av föreskrift eller övervakning som beslutats enligt nämnda paragraf,

träffat avgörande i ärende angående samhällsvård enligt 31 §,

meddelat bestämmelse enligt 41 § andra stycket om rätt till umgänge med någon som är omhändertagen,

träffat avgörande i ärende angående samhällsvårds upphörande eller beslutat att samhällsvård skall återupptagas efter villkorligt upphörande,

meddelat beslut som avses i 46 § andra eller tredje stycket,

beslutat att ej meddela tillstånd till mottagande av fosterbarn,

genom förhandsbesked förklarat hem icke vara lämpligt som fosterhem eller

träffat avgörande i ärende angående förbud som avses i 50 eller 51 §.

89 §

Har någon genom att bortföra eller dölja underårig eller genom

Den som genom att bortföra eller dölja någon som är under tjugo

Nuvarande lydelse

att medverka till att han avviker eller genom att lämna vilseledande uppgifter hindrat eller försvårat utredning i ärende som avses i 4 eller 7 kap.,

eller *har någon* genom dylikt förfarande hindrat eller försvårat verkställighet av beslut, som avses i 4 kap. eller rör behandlingen av den som omhändertagits, eller medverkat till att den omhändertagnes vård i hem eller anstalt, dit han överlämnats, avbrytes eller efter avbrott icke återupptages, straffes med dagsböter eller fängelse i högst sex månader, om ej gärningen eljest är i lag belagd med strängare straff.

Detsamma skall gälla, om någon lämnar alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, injektionsspruta eller kanyl, som avses i 88 a §, åt sådan omhändertagen, som är intagen i barnhem eller åtnjuter vård inom ungdomsvårdsskola, eller eljest hjälper den omhändertagne att åtkomma dylika berusningsmedel eller föremål eller om någon förleder sådan omhändertagen till könsligt umgänge.

Föreslagen lydelse

är eller genom att medverka till att han avviker eller genom att lämna vilseledande uppgifter *har* hindrat eller försvårat utredning i ärende som avses i 4 eller 7 kap.,

eller *som* genom dylikt förfarande *har* hindrat eller försvårat verkställighet av beslut, som avses i 4 kap. eller rör behandlingen av den som omhändertagits, eller medverkat till att den omhändertagnes vård i hem eller anstalt, dit han överlämnats, avbrytes eller efter avbrott icke återupptages, straffes med dagsböter eller fängelse i högst sex månader, om ej gärningen eljest är i lag belagd med strängare straff.

94 §

Polismyndighet har att på begäran av barnavårdsnämnd eller dess ordförande eller, efter nämndens bemyndigande, av annan ledamot i nämnden, eller befattningshavare i kommunens tjänst lämna handräckning för att efterforska *underårig* som är föremål för utredning i ärende enligt 25 §, för att verkställa beslut angående omhändertagande, för att efterforska och återhämta sådan omhändertagen som avvikit från hem eller anstalt, dit han överlämnats, samt för att ombesörja annan förflyttning av någon som är omhändertagen.

Polismyndighet har att på begäran av barnavårdsnämnd eller dess ordförande eller, efter nämndens bemyndigande, av annan ledamot i nämnden, eller befattningshavare i kommunens tjänst lämna handräckning för att efterforska *den* som är föremål för utredning i ärende enligt 25 §, för att verkställa beslut angående omhändertagande, för att efterforska och återhämta sådan omhändertagen som avvikit från hem eller anstalt, dit han överlämnats, samt för att ombesörja annan förflyttning av någon som är omhändertagen.

Handräckning skall även lämnas styrelse eller rektor för ungdomsvårdsskola för att efterforska och återhämta elev som avvikit samt för att ombesörja annan förflyttning av elev.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1974.

9 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1962: 381) om allmän försäkring

Härigenom förordnas att 3 kap. 18 § lagen (1962: 381) om allmän försäkring skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

18 §¹

På framställning av nykterhetsnämnd eller styrelse för vårdanstalt för alkoholmissbrukare äger allmän försäkringskassa besluta, att sjukpenning eller föräldrapenning tillkommande försäkrad, som är hemfallen åt alkoholmissbruk och beträffande vilken föreligger omständighet i övrigt som i 15 § lagen (1954: 579) om nykterhetsvård sägs, helt eller delvis skall utbetalas till kommunal myndighet eller den försäkrades make eller annan person att användas till den försäkrades samt, vad angår sjukpenning, hans familjs och, i fråga om föräldrapenning, barnets nytta.

Beträffande föräldrapenning, som tillkommer försäkrad vilken ej uppnått *tjugu* års ålder, må försäkringskassan på framställning av barnavårdsnämnd besluta om utbetalning till annan enligt vad i första stycket sägs.

Beträffande föräldrapenning, som tillkommer försäkrad vilken ej uppnått *aderton* års ålder, må försäkringskassan på framställning av barnavårdsnämnd besluta om utbetalning till annan enligt vad i första stycket sägs.

Är kvinna vid tiden för barnets födelse intagen i barnhem, ungdomsvårdsskola, fängvårdsanstalt eller vårdanstalt för alkoholmissbrukare, må försäkringskassan på framställning av föreståndare för inrättningen besluta, att kvinnan tillkommande föräldrapenning skall utbetalas till honom att användas till kvinnans och barnets nytta.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1974.

10 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom förordnas att 9 § lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare skall ha nedan angivna lydelse.

9 §²

Ej må den som icke fyllt *tjugo* år dömas till fängelse, skyddstillsyn eller ungdomsfängelse, med mindre den som har vårdnaden om honom, där så lämpligen kunnat ske, blivit hörd i målet.

Ej må den som icke fyllt *aderton* år dömas till fängelse, skyddstillsyn eller ungdomsfängelse, med mindre den som har vårdnaden om honom, där så lämpligen kunnat ske, blivit hörd i målet.

¹ Nuvarande lydelse enligt prop. 1974: 12.

² Senaste lydelse 1971: 241.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Innan någon som är under tjuogoett år dömes till påföljd som avses i första stycket skall den som utfört personundersökning i målet höras, om skäl äro därtill.

Vårdnadshavare som höres enligt första stycket äger rätt till ersättning och förskott enligt vad om vittne är stadgat. Ersättningen skall gäldas av statsverket.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1974.

11 Förslag till**Lag om ändring i rennäringslagen (1971: 437)**

Härigenom förordnas att 14 § rennäringslagen (1971: 437) skall ha nedan angivna lydelse.

14 §

Renskötande medlems dödsbo får fortsätta den av medlemmen bedrivna renskötseln under tre år från dödsfallet. Är renskötselberättigad dödsbodelägare under 20 år, räknas tiden från det han fyller 20 år.

Renskötande medlems dödsbo får fortsätta den av medlemmen bedrivna renskötseln under tre år från dödsfallet. Är renskötselberättigad dödsbodelägare under 18 år, räknas tiden från det han fyller 18 år.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1974.

Utdrag av protokollet över justitieärenden hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 28 februari 1974.

Närvarande: ministern för utrikes ärendena ANDERSSON, statsråden STRÄNG, ASPLING, LUNDKVIST, GEIJER, NORLING, LIDBOM, GUSTAFSSON, LEIJON, HJELM-WALLÉN.

Statsrådet Lidbom anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *sänkning av myndighetsåldern m. m.* och anför.

1 Inledning

Den 1 juli 1969 sänktes myndighetsåldern från 21 till 20 år. Samtidigt genomfördes lagändringar som gav 18- och 19-åringar självständig ställning i flera viktiga hänseenden.

År 1969 sänktes också rösträttsåldern så att den som uppnår 20 års ålder senast under valåret fick rösträtt. Riksdagen har nyligen antagit förslag till ny regeringsform som innebär bl. a. att rösträtt vid val till riksdagen tillkommer varje i riket bosatt svensk medborgare som har uppnått 18 års ålder senast på valdagen.

Europarådets ministerkommitté har i resolution (1972: 29) rekommenderat medlemsstaterna att sänka myndighetsåldern under 21 år och, om de anser det tillrådligt, bestämma myndighetens inträde till 18 år.

Inom justitiedepartementet har upprättats en promemoria (Ds Ju 1973: 11) med förslag om sänkning av myndighetsåldern till 18 år. Promemorian innehåller vidare förslag om ändringar av vissa andra åldersgränser.

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av riksåklagaren, Svea hovrätt, rikspolisstyrelsen, socialstyrelsen, riksförsäkringsverket, riksskatteverket, domkapitlet i Lunds stift, skolöverstyrelsen, centrala studiehjälpnämnden, lantbruksstyrelsen, statens invandrarverk, länsstyrelserna i Uppsala, Jönköpings och Hallands län, sexualbrottsutredningen, socialutredningen, fosterbarnsutredningen, befälsbemanningsutredningen, alkoholpolitiska utredningen, förhandlingsutredningen, kommittén för översyn av arbetsmarknadsutbildningen, Stockholms barnavårdsnämnd, Stockholms överförmyndarnämnd, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Sveriges jordbrukskassförbund, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Föreningen Sveriges tingsrättsdomare (domareföreningen), Sveriges advokatsamfund, Föreningen Sve-

riges överförmyndare, Svenska landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Sveriges elevers centralorganisation (SECO), Folkpartiets ungdomsförbund, Moderata samlingspartiets ungdomsförbund och styrelsen för Stockholms fondbörs.

Remissinstanserna har i vissa fall bifogat yttranden från andra myndigheter och sammanslutningar.

Genom lagen (1969: 621) om ändring i ärvdabalken upphävdes särbestämmelserna om utomäktenskapligt barns arvsrätt. Enligt övergångsbestämmelserna till lagen ärver dock utomäktenskapligt barn som är fött före lagens ikraftträdande den 1 januari 1970 sin fader och dennes släktingar bara under vissa förutsättningar. Riksdagen har hos Kungl. Maj:t hemställt om översyn av dessa bestämmelser (LU 1973: 29, rskr 1973: 307).

2 Åldersgränser för unga

2.1 Gällande rätt m. m.

2.1.1 Myndighetsåldern

Den som är under 20 år betecknas i föräldrabalken (FB) som underårig och är enligt 9 kap. 1 § omyndig. Den som har fyllt 20 år kan under vissa i 10 kap. 1 § angivna förutsättningar förklaras omyndig av domstol, och det finns också möjlighet att förordna att underårig skall förbli omyndig sedan han uppnått myndighetsåldern (10 kap. 2 §). Omyndig får i princip inte själv råda över sin egendom eller åta sig förbindelser av ekonomisk natur (9 kap. 1 §). Sådana åtgärder ankommer i stället på förmyndaren eller kräver i varje fall dennes samtycke. I vissa fall måste förmyndaren inhämta tillstånd från överförmyndaren eller rätten. Förmyndare för underårig är vanligen föräldrarna (11 kap. 1 §).

Under särskilda förutsättningar har underårig viss rätt att själv sköta sina ekonomiska förhållanden. I samband med 1969 års sänkning av myndighetsåldern vidgades behörigheten i detta hänseende åtskilligt för ungdomar i åldern 18—20 år.

Underårig, som har fyllt 18 år, får själv hyra bostad för eget bruk (9 kap. 2 §). Förmyndaren har emellertid möjlighet att med överförmyndarens samtycke säga upp hyresavtalet. Varje underårig med eget hushåll har rätt att företa sedvanliga rättshandlingar för den dagliga hushållningen eller för uppfostran av barn, som tillhör hushållet (9 kap. 2 a §). Rättshandling som den underårige företar blir dock inte bindande för honom, om motparten insåg eller bort inse att det som anskaffades genom rättshandlingen inte var behövligt. På ansökan av förmyndaren kan underårig som missbrukar sin behörighet berövas denna genom beslut av domstol.

Enligt 9 kap. 3 § får underårig själv råda över vad han förvärvat genom eget arbete efter det att han har fyllt 16 år. Detsamma gäller avkastning av sådan egendom och vad som har trätt i egendomens ställe. Underårig, som har fyllt 18 år, får även själv ta upp statligt studielån eller bostättningslån utan samtycke av förmyndaren (9 kap. 3 a §). Den underåriga får själv råda över uppburna medel och avkastningen därav samt vad som har trätt i egendomens ställe. I nu nämnda fall liksom när underårig har förvärvat egendom genom gåva eller testamente under villkor att han själv får råda över den (9 kap. 4 §) har dock förmyndaren möjlighet att med överförmyndarens samtycke ta hand om egendomen, om detta behövs med hänsyn till den underåriges uppföstran eller välfärd. Vidare får den underåriga inte sätta sig i skuld med betalningsrätt i egendomen. Den som är över 16 år och med vederbörligt tillstånd driver näring får däremot ingå alla rättshandlingar som faller inom området för rörelsen, alltså även åta sig förbindelser. Undantag gäller bara för vissa förfoganden över fast egendom eller tomträtt (9 kap. 5 §).

Har underårig ingått avtal utan vederbörligt samtycke från förmyndaren kan motparten frånträda avtalet så länge detta inte har blivit godkänt eller behörigen fullgjort. Om motparten kände till omyndigheten och inte hade anledning att anta att den underåriga ändå var behörig att sluta avtalet, blir han dock bunden under den tid som behövs för att få avtalet godkänt (9 kap. 6 §). Om ett avtal som underårig har slutit utan erforderligt samtycke inte blir gällande, skall vardera parten lämna tillbaka vad han mottagit eller ersätta dess värde. Den underåriga är emellertid i princip ersättningsskyldig bara i den mån vad han har mottagit har använts till hans skäliga underhåll eller i övrigt medfört nytta för honom (9 kap. 7 §).

Myndigheten är av betydelse inte bara för möjligheterna att företa rättshandlingar utan också i vissa andra hänseenden, bl. a. för behörigheten att innya uppdrag av skilda slag. Sålunda kan den som är omyndig inte vara rättgångsombud (12 kap. 2 § tredje stycket rättgångsbalken, RB) eller konkursförvaltare (42 § andra stycket konkurslagen). Vidare gäller att stiftare av aktiebolag samt styrelseledamot, verkställande direktör, revisor och likvidator i sådant bolag måste vara myndig (4 § första stycket, 79 §, 107 § 1 mom. första stycket och 149 § första stycket lagen (1944: 705) om aktiebolag). Motsvarigheter till dessa bestämmelser finns i lagstiftningen om bank- och försäkringsrörelse och om ekonomiska föreningar samt i flera författningar på näringslivets område.

Det kan vidare nämnas att enligt 26 § riksdagsordningen endast den som är myndig och upptagen i röstlängd kan vara ledamot av riksdagen. Rösträtt vid val till riksdagen tillkommer enligt 14 § riksdagsordningen bara den som uppnått 19 års ålder senast under kalenderåret

närmast före valet och som inte av domstol är förklarad omyndig. Motsvarande regler finns i kommunallagstiftningen. Enligt det nyligen antagna förslaget till ny regeringsform skall rösträtt tillkomma här i riket bosatt svensk medborgare som senast på valdagen har uppnått 18 års ålder och inte är omyndigförklarad. Frågan huruvida rösträtt föreligger avgörs på grundval av en före valet upprättad röstlängd (3 kap. 2 §). Enligt 3 kap. 10 § kan endast den som uppfyller villkoren för rösträtt och som är myndig vara ledamot av riksdagen eller ersättare för ledamot. I propositionen (prop. 1973: 90 s. 163) uttalade sig departementschefen liksom tidigare grundlagberedningen (SOU 1972: 15 s. 125) för att sambandet mellan rösträttsålder och myndighetsålder be- hålls.

Utländska regler om omyndighet kan få betydelse för svensk del i internationella rättsförhållanden. Bestämmelser härom finns i lagen (1904: 26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap. 4 kap. i denna lag, som handlar om förmynderskap för underåriga, bygger på nationalitetsprincipen och innebär att frågan om en person är omyndig på grund av underårighet bedöms enligt lagen i det land där han är medborgare. I princip skall förmynderskap anordnas där, men i andra hand kan förmynderskap komma i fråga i det land där den underårige har sitt hemvist. Till skydd för tredje man föreskrivs i 5 § andra stycket, att rättshandling som en underårig utlänning utan behörighet har företagit här i landet likväl blir bindande för honom, om han var behörig enligt svensk lag och medkontrahenten var i god tro.

Regierna i 1904 års lag gäller inte i förhållande till de andra nordiska länderna utan ersätts där av förordningen (1931: 429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap. Förordningen bygger på en konvention samma år (SÖ 1931: 19, jfr 1954: 2). De nordiska reglerna utgår från domicilprincipen och innebär i huvudsak att förmynderskap skall anordnas i hemvistlandet och att där gällande rätt skall tillämpas.

Åldersgränsen 20 år har som tidigare nämnts gällt sedan den 1 juli 1969. När denna åldersgräns infördes yrkades från flera håll att myndighetsåldern i stället skulle bestämmas till 18 år. Förslag av sådan innebörd har sedermera väckts i riksdagen vid flera tillfällen. Vid 1970 års riksdag hemställdes i flera motioner (I: 234, 545 och 833, II: 273, 643 och 978) om en sänkning av myndighetsåldern till 18 år. På förslag av första lagutskottet avlog riksdagen motionerna. Utskottet framhöll bl. a. som väsentligt för sin inställning att 20-årsgränsen tillkommit efter nordiska överläggningar, vilka under år 1969 lett till en sänkning av myndighetsåldern i samtliga nordiska länder. Några erfarenheter som kunde föranleda en ytterligare sänkning kunde uppenbarligen inte ha vunnits under den korta tid som därefter förflutit. Att följa motionsförslagen och gå ifrån den uppnådda enigheten

och rättslikheten kunde enligt utskottets mening inte komma i fråga (1LU 1970: 3). Förslag om sänkning av myndighetsåldern till 18 år väcktes på nytt i motioner till 1971 års riksdag (1971: 652 och 662). Även dessa motioner avslogs. Lagutskottet ansåg att den mening som första lagutskottet gett uttryck åt vid 1970 års riksdag alltjämt ägde giltighet. Lagutskottet hade emellertid förståelse för de synpunkter som låg bakom motionsförslagen, och enligt utskottets mening kunde det inte uteslutas att dessa synpunkter skulle leda till ytterligare sänkning av myndighetsåldern när tillräckliga erfarenheter vunnits av 1969 års sänkning. Utskottet ansåg det dock önskvärt att en framtida reform skulle ske i nordisk samverkan (LU 1971: 6). Vid 1972 års riksdag framställdes återigen motioner (1972: 181, 923 och 927) med förslag om åtgärder för att få till stånd en sänkning av myndighetsåldern till 18 år. Inte heller dessa motioner föranledde någon riksdagens åtgärd. Lagutskottet hänvisade i sitt betänkande till grundlagberedningens förslag om sänkt rösträttsålder. Utskottet förklarade sig förutsätta att frågan om myndighetsåldern skulle komma att behandlas i samband med frågan om rösträttsåldern (LU 1972: 19).

Även i övriga nordiska länder är myndighetsåldern f. n. 20 år. I Finland har emellertid den 16 mars 1973 lagts fram proposition med förslag om sänkning till 18 år. Ändringen beräknas träda i kraft tidigast den 1 juli 1974. I de flesta andra västeuropeiska länder inträder myndighetsåldern vid 21 år. Schweiz tillämpar dock en 20-årsgräns. I Storbritannien är gränsen efter en år 1970 genomförd ändring 18 år och i Österrike har myndighetsåldern år 1972 sänkts från 21 till 19 år. Sänkning av 21-årsgränsen övervägs även på andra håll i Västeuropa. Sålunda har i Belgien, Luxemburg och Förbundsrepubliken Tyskland förts fram förslag om en sänkning av myndighetsåldern till 18 år. I Sovjetunionen och övriga östeuropeiska stater uppnås myndighet vid 18 års ålder.

2.1.2 Andra 20-årsgränser

Vid sidan av de regler som direkt anknyter till myndighetsåldern finns bestämmelser om en åldersgräns på 20 år i åtskilliga andra författningar. Dessa 20-årsgränser har i allmänhet tillkommit genom en sänkning av tidigare 21-årsgränser i samband med att myndighetsåldern ändrades år 1969.

Inom den familjerättsliga lagstiftningen finns till en början den allmänna regeln i 6 kap. 1 § FB om att barn i äktenskap står under föräldrarnas vårdnad tills barnet fyllt 20 år eller ingått äktenskap. I vissa fall tillkommer vårdnaden bara den ene av föräldrarna eller särskilt förordnad förmyndare. Barn utom äktenskap står i allmänhet under moderns vårdnad tills barnet fyllt 20 år eller ingått äktenskap (6 kap. 12 §).

Vårdnaden innefattar i huvudsak omsorger om barnets personliga angelägenheter (6 kap. 2 §). Häri ingår bl. a. rätten att bestämma över barnets arbetskraft. På denna punkt gäller emellertid vissa specialregler. Enligt 6 kap. 4 § får sålunda den som har fyllt 18 år själv ingå arbetsavtal. Har barn, som med vårdnadshavarens samtycke ingått arbetsavtal vilket ger barnet möjlighet att försörja sig, fyllt 16 år, får barnet själv säga upp avtalet och sluta nytt arbetsavtal av liknande slag. Vårdnadshavaren har emellertid alltid rätt att häva arbetsavtal som den underårige har ingått, om det anses behövt med hänsyn till barnets uppföstran eller välfärd. Har barnet fyllt 18 år krävs dock samtycke av domstol.

I den familjerättsliga lagstiftningen finns vidare vissa särskilda bestämmelser, som nära anknyter till förmynderskaps- och vårdnadsreglerna. Rätt att anta adoptivbarn tillkommer enligt 4 kap. 1 § FB den som har fyllt 25 år. I undantagsfall kan tillstånd till adoption medges även för den som är mellan 20 och 25 år. Härför krävs att adoptionen avser eget barn eller makes barn eller adoptivbarn eller att det eljest föreligger synnerliga skäl. Den som inte har fyllt 20 år får enligt 4 kap. 5 § andra och tredje styckena FB inte adopteras utan föräldrarnas eller förmyndares samtycke. I 9 kap. 1 § ärvdabalken (ÄB) föreskrivs att den som har fyllt 20 år får förordna om sin kvarlåtenskap genom testamente. Samma rätt tillkommer underårig som är eller har varit gift eller som efter fyllda 16 år vill förordna om egendom som han själv råder över.

I anslutning till nu angivna regler kan nämnas några andra bestämmelser. Innan ansökan om abort prövas bör enligt 5 § första stycket lagen (1938: 318) om avbrytande av havandeskap kvinnans vårdnadshavare få tillfälle att yttra sig, om det finns skäl därtill och kvinnan är under 20 år. När föräldrapenning tillkommer försäkrad, som är under 20 år, kan enligt 3 kap. 18 § andra stycket lagen (1962: 381) om allmän försäkring försäkringskassan på framställning av barnavårdsnämnd besluta att beloppet skall betalas ut till annan än den försäkrade själv. Enligt 6 § andra stycket kungörelsen (1962: 520) angående sättet och tiden för utbetalning av pension enligt lagen om allmän försäkring, m. m. kan allmän försäkringskassa när skäl föranleder till det förordna att pension till den som är under 20 år skall utbetalas till denne. Enligt 32 resp. 42 §§ utlänningskungörelsen (1969: 136) gäller undantag från krav på uppehålls- och arbetstillstånd för barn under 20 år, vars vårdnadshavare är eller har varit svensk medborgare och bosatt här i landet eller innehavare av erforderligt tillstånd. Bosättningsstillstånd får enligt uttrycklig föreskrift i 55 § meddelas utlännings som inte har fyllt 20 år.

Även inom skattelagstiftningen finns bestämmelser som tillmäter 20-årsåldern betydelse. I 28 § förordningen (1941: 416) om

arvsskatt och gåvoskatt (arvsskatteförordningen) föreskrivs bl. a. att från arvs- eller testamentslott som tillkommer barn eller avkomling till barn avdrages som skattefritt grundavdrag 15 000 kr. Har barn eller avkomling till avlidet barn vid skattskyldighetens inträde inte fyllt 20 år, räknas grundavdraget upp ytterligare 3 000 kr. för varje helt år eller del därav, som då återstod till dess barnet fyller 20 år. Som motiv för motsvarande äldre bestämmelser om skattefrihet har återopats det samhälleliga intresset av att underårigs arvs- eller testamentslott förbehålls denne för hans uppfostran och utbildning (prop. 1941: 192 s. 130).

Enligt 8 § förordningen (1947: 577) om statlig förmögenhetsskatt skall skattskyldig med hemmavarande barn, som inte fyllt 20 år, taxeras även för barnets förmögenhet, om barnets till statlig inkomstskatt beräknade beskattningsbara inkomst inte uppgår till minst 100 kr. Har det omyndiga barnet egen beskattningsbar inkomst, skall enligt 12 § 1 mom. samma förordning den beskattningsbara förmögenheten beräknas gemensamt för föräldrar och barn.

Vad beträffar det straffrättsliga området finns 20-årsgränser i vissa av bestämmelserna om sedlighetsbrott i 6 kap. brottsbalken (BrB). Om någon som fyllt 18 år har könsligt umgänge med annan av samma kön, som är under 20 år och står under hans tillsyn vid skola, anstalt eller annan inrättning eller i övrigt står under hans övervakning, vård eller lydnad, skall gärningsmannen enligt 6 kap. 4 § straffas för otukt med ungdom. Detsamma gäller när sådant köns- umgänge i annat fall sker under utnyttjande av den underåriges beroende ställning. Enligt 8 § skall den som genom att utlova eller lämna ersättning skaffar sig eller försöker skaffa sig tillfällig könsförbindelse med annan av samma kön som är under 20 år dömas för förförelse av ungdom. I fråga om gärningar av nu nämnt slag som riktas mot person av motsatt kön upphör straffbarheten vid 18 års ålder. I 6 kap. 7 § straffbeläggs som koppleri att vanemässigt eller för att bereda sig vinning främja eller utnyttja annans otuktiga levnadssätt samt att förleda den som är under 20 år till sådant levnadssätt.

Enligt 9 § lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare får den som är under 20 år inte dömas till fängelse, skyddstillsyn eller ungdomsfängelse utan att vårdnadshavaren har hörts i målet, om detta lämpligen kan ske.

Barnavårdslagen (1960: 97) innehåller i 25 § regler om förutsättningarna för att barnavårdsnämnd skall kunna ingripa med åtgärder mot underåriga. Enligt 25 § a kan nämnden ingripa om någon som är under 18 år utsätts för fara på grund av missförhållanden i hemmet. Vidare kan nämnden enligt 25 § b ingripa mot den som inte har fyllt 20 år, om han på grund av brottslig gärning, sedeslöst levnadssätt, underlåtenhet att efter förmåga försörja sig på ärligt sätt, missbruk

av rusdrycker eller narkotiska medel eller av annan jämförlig anledning är i behov av särskilda tillrättaförande åtgärder från samhällets sida. Har den underårige gjort sig skyldig till brottslig gärning får nämnden dock inte ingripa sedan han har fyllt 18 år, om inte vissa särskilda omständigheter föreligger. Bland de förebyggande åtgärder som kan komma i fråga vid ingripande är föreskrifter rörande den underåriges levnadsförhållanden och övervakning (26 §). Föreskrift och övervakning upphör att gälla senast när den unge fyller 20 år. En annan form av ingripande är omhändertagande för samhällsvård (29 §). Den som omhändertas placeras i enskilt hem eller i lämplig anstalt. Intagning i ungdomsvårdsskola kan även ske (36 §). Beslut om omhändertagande enligt 25 § b förfaller enligt 32 §, om det inte börjat verkställas innan den underårige har fyllt 20 år. Samhällsvård skall upphöra senast då den omhändertagne fyller 18 år eller, om han omhändertagits efter fyllda 15 år, senast tre år efter omhändertagandet. Har omhändertagandet skett med stöd av 25 § a får dock samhällsvården inte i något fall bestå sedan den omhändertagne har fyllt 20 år (42 §). Är den omhändertagne placerad i ungdomsvårdsskola gäller vissa särskilda regler (45 §). Elev i ungdomsvårdsskola skall sålunda skrivas ut från skolan senast när han fyller 20 år eller, om han har omhändertagits för samhällsvård efter fyllda 17 år, senast tre år efter omhändertagandet (67 §). Beslut om utskrivning innebär att samhällsvården upphör. Om den tid som samhällsvården får pågå enligt 42 § inte har gått till ända vid utskrivningen, kan dock i samband därmed förordnas att samhällsvården skall bestå (68 §).

Under förarbetena till barnavårdslagen avvisade barnavårdskommittén tanken att möjliggöra ingripande från barnavårdsnämnd mot den som hade uppnått myndig ålder. Det var enligt kommitténs mening inte någon uppgift för samhällets barna- och ungdomsvård att ta sig an och försöka tillrättaföra myndigblivna personer som hade hemfallit åt asocialt leverne (SOU 1956: 61 s. 114). Kommitténs inställning överensstämde med den ståndpunkt som intogs vid behandlingen av ett av 1948 års lösdriveriutredning framlagt förslag om utvidgning av möjligheterna till ingripande enligt barnavårdslagen (prop. 1950: 90 s. 48).

I detta sammanhang kan också nämnas att åklagare i vissa fall skall göra anmälan hos barnavårdsnämnd innan han väcker talan om förvandling av böter som har ådömts någon som är under 20 år för fylleri och liknande brott (12 § första stycket lagen (1964: 168) om verkställighet av bötesstraff). Enligt 16 § andra stycket förundersökningskungörelsen (1947: 948) skall barnavårdsnämnden underrättas om förhör under förundersökning med den som är mellan 15 och 20 år, när det finns anledning anta att vad som har förekommit bör föranleda nämndens ingripande.

Lagen (1964: 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet är tillämplig bara på personer som har fyllt 20 år. Vid lagens tillkomst

förutsattes att barnavårdslagen liksom dittills skulle gälla för asociala personer under nämnda ålder (prop. 1964: 128 s. 95).

Vad beträffar utbildningsområdet kan nämnas 51 § skollagen (1962: 319), där det föreskrivs att central statsmyndighet får inspektera och i vissa fall förbjuda verksamhet vid skola, som närmast hör till dess arbetsområde och mottar elever under 20 år men inte enligt skollagen eller särskilda föreskrifter står under statlig myndighets insende eller inspektion. Skolstadgan (1971: 235) innehåller en rad bestämmelser om att samråd i olika frågor som rör elev under 20 år skall ske med elevens föräldrar samt om att dessa skall beredas tillfälle att yttra sig i olika sammanhang. Liknande bestämmelser finns i folkhögskolestadgan (1958: 478) och kungörelsen (1971: 424) om kommunal och statlig vuxenutbildning. Kungörelsen (1971: 342) om enskilda yrkeskolor hänvisar i fråga om åtgärder för elevs tillrättaförande till flera av skolstadgans bestämmelser.

Statligt studiestöd utgår i form av förlängt barnbidrag, studiehjälp och studiemedel. Regler om studiestöd finns i studiestödslagen (1973: 349). Studiehjälp skall enligt lagen utgå till studerande på gymnasial nivå som fyller högst 19 år under det kalenderår då läsåret börjar (3 kap. 1 §). Studiehjälp består av studiebidrag jämte tillägg, återbetalningspliktiga studiemedel och resekostnadsersättning. Vissa tillägg, nämligen inkomstprövat tillägg och behovsprövat tillägg, samt återbetalningspliktiga studiemedel beviljas efter behovsprövning. Vid denna tas hänsyn till den studerandes och, om han inte är gift, hans föräldrars ekonomiska förhållanden (3 kap. 12 §). Med föräldrar avses bl. a. far och mor som har vårdnaden eller, i fråga om studerande som har fyllt 20 år, senast haft vårdnaden (3 kap. 19 §). Studiebidrag jämte tillägg utbetalas enligt studiestödskungörelsen (1973: 418) till den studerandes föräldrar, om den studerande inte är myndig. Studiemedel skall enligt lagen i princip utgå till dels studerande vid universitet och högskolor samt vissa andra läroanstalter och utbildningslinjer, dels sådana studerande i gymnasieskolor och folkhögskolor samt inom kommunal och statlig vuxenutbildning som fyller lägst 20 år under det kalenderår då läsåret börjar (4 kap. 1 och 2 §§). Rätten till studiemedel påverkas inte av föräldrarnas ekonomi.

För rätt till utbildningsbidrag enligt arbetsmarknadskungörelsen (1966: 368) krävs i regel att sökanden har fyllt 20 år (16 §).

I rusdrycksförsäljningsförrordningen (1954: 521) föreskrivs att rusdrycker inte får utminuterats till den som kan antas inte ha fyllt 20 år (18 § första stycket), att sådana drycker inte får köpas genom ombud som kan antas vara under denna ålder (19 § andra stycket) samt att det är förbjudet att tillhandagå person som kan antas vara under denna ålder med anskaffande av rusdrycker (20 § första stycket). Vid förordningens tillkomst, då åldersgränsen var satt till 21 år, framhöll föredragande departementschefen (prop. 1954:151 s. 307),

att de problem som sammanhänger med ungdomens alkoholvanor i första hand borde angripas med andra medel än begränsningar i inköpsrätten. Om det förbehölls åt de äldre att köpa sprit, syntes däri ligga en särskild anledning för de unga att betrakta spriten som något eftersträvänsvärt. Det torde därför vara olyckligt att ha en särskild högre myndighetsålder för spritinköp. En sådan skulle f. ö. inte stämma överens med den större självständighet som kommit ungdomen till del i andra hänseenden. När myndighetsåldern 1969 sänktes, ansåg departementschefen inte heller att sambandet mellan myndighetsåldern och inköpsåldern borde brytas.

Visst sakligt samband med bestämmelserna i rusdrycksförsäljningsförordningen har föreskrifter om motsvarande åldersgräns i 5, 6 och 9 §§ kungörelsen (1966: 400) om rätt för resande m. fl. att införa varor tull- och avgiftsfritt, 1 § kungörelsen (1963: 480) om rätt till införsel av rusdrycker i gåvoförsändelser och 4 § kungörelsen (1962: 376) med vissa bestämmelser rörande försäljning av obeskattade varor på tullflygplats.

Vad angår övriga bestämmelser, som tillmäter 20-årsgränsen betydelse, kan nämnas 5 kap. 2 § RB, som föreskriver att den som är eller får antas vara under 20 år kan vägras tillträde till offentlig domstolsförhandling. Motsvarande gäller enligt 16 § förvaltningsprocesslagen (1971: 291) vid handläggning av mål som företas till muntlig förhandling i förvaltningsdomstol. RB:s föreskrift är tillämplig även på rättegång vid arbetsdomstolen, försäkringsdomstolen och marknadsdomstolen enligt resp. 29 § lagen (1928: 254) om arbetsdomstol, 9 § tredje stycket lagen (1961: 262) om försäkringsdomstol och 16 § första stycket lagen (1970: 417) om marknadsdomstol m. m.

Religionsfrihetslagen (1951: 680) innehåller i 5 § andra stycket en bestämmelse om att ingen får upptas i kloster förrän han har fyllt 20 år.

I 14 § rennäringslagen (1971: 437) föreskrivs att dödsboet efter renskötande medlem i sameby får fortsätta den av medlemmen bedrivna renskötseln under tre år från dödsfallet. Är renskötselberättigad dödsbodolägare under 20 år räknas tiden från det han fyller 20 år.

Enligt folktandvårdslagen (1973: 457) skall landstingskommun svara för avgiftsfri tandvård för barn och ungdom t. o. m. det år då de fyller 19 år. I enlighet härmed skall ersättning för utgifter för tandvård enligt lagen om allmän försäkring (2 kap. 3 §) i princip inte utgå för den som är under 20 år.

I 5 § statstjänstemannastadgan (1965: 601) och 4 § stadgan (1965: 602) om vissa tjänstemän hos kommuner m. fl. föreskrivs att ordinarie tjänst får innehas endast av den som har fyllt 20 år och extra ordinarie tjänst endast av den som har fyllt 19 år. Enligt 3 § 1 mom. statens allmänna tjänstepensionsreglemente (1959: 287) gäller som förut-

sättning för att arbetstagare skall bli underkastad reglementet bl. a. att han har fyllt 20 år. För behörighet att vara befälhavare på handelsfartyg eller fiskefartyg krävs enligt 7 § första stycket sjöbefälskungörelsen (1960: 487) bl. a. att ha uppnått 20 års ålder. För godkännande som börsombud krävs enligt 15 § börsordningen (1969: 546) för Stockholms fondbörs i princip minst 25 års ålder, men ålderskravet får ned sättas till 20 år om särskilda skäl föreligger.

Garanti för förvärvslån eller driftslån enligt kungörelsen (1967: 453) om statligt stöd till jordbrukets rationalisering m. m. och kungörelsen (1968: 377) om statligt stöd till trädgårdsnäringens rationalisering kan i princip lämnas bara till den som har fyllt 20 år (10 resp. 8 §). Aldersgränsen i den förra författningen är även tillämplig vid statligt stöd enligt kungörelsen (1971: 420) om rationaliseringsstöd till vissa jordbruk (7 §).

Enligt reglementet (1962: 698) angående statens grupplivförsäkring är rätten till ersättning i vissa fall beroende av om arbetstagaren vid dödsfallet uppnått 20 års ålder eller av om hans barn då uppnått nämnda ålder.

2.1.3 *Andra åldersgränser för unga*

Vid sidan av hittills redovisade regler finns ett stort antal bestämmelser i lag och annan författning som upptar olika åldergränser för unga personer. Som exempel kan följande nämnas.

Till den familjerättsliga lagstiftningen hör bestämmelsen i 2 kap. 1 § giftermålsbalken (GB) som föreskriver att den som är under 18 år inte får gifta sig utan länsstyrelsens tillstånd.

Rätten att ingå arbetsavtal utan vårdnadshavares samtycke inträder som redan nämnts när barn fyller 18 år (6 kap. 4 § FB) liksom rätten för barnet att själv hyra bostad (9 kap. 2 §). Dessa regler medför att den som uppnått 18 års ålder i princip har frihet att bryta sig ur hushållsgemenskapen med föräldrarna och själv välja sin vistelseort. Rätt att yttra sig i olika frågor som rör barnets person eller egendom inträder enligt FB och barnavårdslagen vid 12, 15 eller 16 års ålder (t. ex. 4 kap. 5 §, 13 kap. 5 §, 15 kap. 13, 15 och 16 §§ och 21 kap. 4 § FB samt 31 § barnavårdslagen). Den som är under 15 år får avlägga vittnesmål endast efter särskild prövning och då alltid utan föregående ed eller försäkran (36 kap. 4 och 13 §§ RB).

Namn lagen (1963: 521) innehåller i flera hänscenden skilda regler för dem som är över och under 18 år (t. ex. 1 §) samt en föreskrift om barns hörande i fråga om namnbyte, när barnet har fyllt 12 år (38 §). Barn som har fyllt 18 år betraktas som självständigt i namnrättsligt hänseende. Enligt 6 § passkungörelsen (1940: 471) får pass för barn under 18 år inte utfärdas utan vårdnadshavarens medgivande annat än när det föreligger synnerliga skäl att inte kräva sådant medgivande.

Enligt lagen (1965: 723) om erkännande och verkställighet av vissa utländska domar och beslut angående underhåll till barn är lagakraftvunnet avgörande i sådan fråga gällande här i riket, om det har meddelats i stat som är ansluten till en i Haag den 15 april 1958 avslutad konvention i ämnet. Enligt 3 § gäller avgörandet dock inte i fråga om underhåll för tid då den som underhållet avser är gift eller efter det han har fyllt 21 år.

Enligt 21 § lagen (1954: 243) om yrkesskadeförsäkring har barn till avliden försäkringstagare rätt till viss livränta t. o. m. den månad då barnet fyller 19 år. Åldersgränsen, som tidigare legat vid 16 år, höjdes 1967 genom särskild lag (1967: 916) för att man skulle uppnå samma gräns som gäller för barnpension inom tilläggs pensioneringen (2LU 1967: 68 s. 56). Om barnet efter fyllda 19 år till följd av sjukdom eller annan sådan orsak är ur stånd att försörja sig, skall livränta utgå så länge anledningen till den bristande försörjningsförmågan består, dock längst t. o. m. den månad då barnet fyller 21 år. Bestämmelser av motsvarande innehåll finns i 7 § 3 mom. militärsättningsförordningen (1950: 261). Lagen om yrkesskadeförsäkring innehåller dessutom i 9 § regler om olika åldersgränser. Paragrafen anger sålunda hur den försäkrades årliga arbetsförtjänst skall beräknas om skadan inträffar, innan han har fyllt 25, 21 eller 18 år.

Enligt 13 § 1 mom. statens allmänna tjänstepensionsreglemente upphör barns rätt till familjepension, när barnet har fyllt 19 år.

På det straffrättsliga området har 15-årsgränsen betydelse. Enligt 33 kap. 1 § BrB får den som begått brott innan han har fyllt 15 år inte dömas till påföljd. Barn som är under 15 år skyddas särskilt vid vissa brott. Enligt 6 kap. 3 § skall sålunda den som har haft könsligt umgänge med barn under 15 år dömas för otukt med barn till fängelse högst fyra år eller, om brottet är grovt, till fängelse i mellan två och åtta år. Den som berör barn under 15 år på sedlighetssårande sätt kan straffas för otuktigt betcende (6 kap. 6 §).

BrB innehåller vidare särskilda regler om val av påföljd för unga lagöverträdare. Enligt 26 kap. 4 § får den som är under 18 år dömas till fängelse bara när det finns synnerliga skäl därtill. Den som är mellan 18 och 21 år får dömas till fängelse bara när detta påkallas främst av hänsyn till allmän laglydnad eller fängelse av annan anledning bedöms som lämpligare än annan påföljd. Den mera långvariga frihetsberövande påföljd som i första hand är avsedd att användas för denna åldersgrupp är ungdomsfängelse. Enligt 29 kap. 1 § kan ungdomsfängelse ådömas den som är mellan 18 och 21 år, om sådan fostran och utbildning som avses med ungdomsfängelse anses lämplig för honom. Även den som är mellan 21 och 23 år kan dömas till ungdomsfängelse, men härför krävs att denna påföljd finnes vara uppenbart lämpligare än annan påföljd.

I 2 kap. 2 § skadeståndslagen (1972: 207) finns särskilda bestämmelser om skadeståndsansvar när den som vållar skada är under 18 år. Ersättning skall då utgå i den mån det är skäligt med hänsyn till skadevållarens ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter.

Lagen (1964: 541) om behandling i fångvårdsanstalt innehåller i 68 § 4 och 71 § vissa särbestämmelser som begränsar möjligheterna att tillgripa inneslutning i enrum som disciplinär åtgärd mot omhändertagen under 21 år. Förslag (prop. 1974: 20) har nyligen lagts fram om att lagen den 1 juli 1974 skall ersättas av en ny lag om kriminalvård i anstalt. Den föreslagna lagen upptar inte motsvarande särbestämmelser. Däremot föreskrivs i 8 § i den föreslagna lagen att vid placering av intagen som ej fyllt 21 år skall särskilt beaktas att han om möjligt hålls åtskild från sådana intagna som kan inverka menligt på hans anpassning i samhället. Även enligt 4 § kungörelsen (1958: 214) angående tillämpningen av lagen den 25 april 1958 (nr 213) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl. skall eftersträvas att intagen, särskilt om han är under 21 år, inte utsätts för olämpligt inflytande av annan intagen.

I lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare finns vissa föreskrifter om handläggningen av brottmål mot sådana personer. Brottmål mot den som är under 21 år skall, när på brottet kan följa svårare straff än böter, om möjligt utsättas till handläggning i sådan ordning att målet inte tilldrar sig uppmärksamhet. Domstolen kan förordna om handläggning inom stängda dörrar, om förhandlingens offentlighet är till uppenbar olägenhet till följd av den uppmärksamhet den unge kan antas bli föremål för (8 §). Innan någon som är under 21 år döms till fängelse, skyddstillsyn eller ungdomsfängelse skall personundersökaren i målet höras, när det finns skäl därtill (9 §). Om det finns anledning att döma till annan påföljd än böter bör för tjänstgöring i nämnden anlitas företrädesvis nämndemän som har insikt och erfarenhet beträffande vård och fostran av barn och ungdom (10 §). Offentlig försvarare skall förordnas om det inte är uppenbart obehövligt (11 §). Mål mot den som är under 21 år skall alltid behandlas skyndsamt. Har tilltalad inte fyllt 18 år och är för brottet stadgat mer än ett års fängelse gäller särskilt korta tidsfrister för målets handläggande, även om den tilltalade inte är häktad (12 §). Är den tilltalade under 18 år kan åklagaren under vissa särskilda förutsättningar underlåta att åtala (1 §). Häktning får bara ske om synnerliga skäl är därtill (7 §).

Inom barnavårdslagsstiftningen finns särskilda föreskrifter i anslutning till 18-årsgränsen. Enligt 25 § a barnavårdslagen skall barnavårdsnämnd, som förut antytts, ingripa, om någon som är under 18 år misshandlas i hemmet eller i övrigt behandlas på sådant sätt där

att hans kroppsliga eller själsliga hälsa utsätts för fara eller om hans utveckling äventyras på grund av föräldrarnas eller annan fostrares olämplighet eller bristande förmåga att fostra honom. Även vid sådant ingripande kan vidtas olika förebyggande åtgärder (26 §) eller beslut fattas om omhändertagande för samhällsvård (29 §). Den som inte fyllt 18 år kan dessutom omhändertas för samhällsvård, om han behöver vård och fostran på grund av föräldrars frånfalle eller liknande eller om han av annat skäl inte kan erhålla adekvat vård i hemmet (31 §). Samhällsvård på sådan grund kan aldrig pågå längre än till dess den omhändertagne fyller 18 år.

Vad beträffar utbildningsområdet gäller enligt 24 § lagen (1967: 940) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda att sådan person är särskolpliktig, om han kan tillgodogöra sig undervisning men inte är i stånd att följa undervisningen inom det allmänna skolväsendet. Särskolplikten består så länge eleven behöver undervisning, dock längst t. o. m. vårterminen det år då han fyller 21 år. Om synnerliga skäl föreligger kan den förlängas ytterligare två år. Som motiv för dessa bestämmelser åberopades vid lagens tillkomst de utvecklingshämmande försenade mognad och den längre utbildning som de ofta behövde (SOU 1966: 9 s. 130). I stadgan (1961: 433) för sernarierna för huslig utbildning anges skilda åldersgränser för inträde till olika utbildningslinjer. För inträde på ekonomiföreståndarlinjen fordras att sökanden under det år, då inträde söks, fyller lägst 21 år (29 §). För inträde på hushållslärlinjen, textillärlinjen och barnavårdslärlinjen, är motsvarande åldersgränser 19 år (24—27 §).

Inom trafiklagstiftningen finns åtskilliga bestämmelser som innehåller åldergränser. För rätt att erhålla körkort gäller enligt 31 § körkortskungörelsen (1972: 592) olika åldersgränser. Körkort för motorcykel kan erhållas av den som har fyllt 16 år men ger inte behörighet att föra tung motorcykel förrän innehavaren har fyllt 18 år. Beträffande körkort för personbil, lätt lastbil m. m. är åldersgränsen 18 år, för bl. a. tung lastbil 19 år och för bl. a. buss 20 år. Trafikkort, som krävs bl. a. för rätt att föra personbil och lätt lastbil i yrkesmässig trafik för personbefordran, kan utfärdas för den som har fyllt 19 år (73 §). Traktorkort kan förvärfvas av den som har fyllt 16 år eller, om särskilda skäl föreligger, av den som har fyllt 15 år (89 §). Moped får föras utan körkort av den som har fyllt 15 år (9 §). I 109 och 110 §§ finns regler om minimiålder för lärare och elev vid övningskörning. Lärare skall sålunda ha fyllt 21 år.

Bland övriga bestämmelser som innehåller åldergränser kan till en början nämnas lagen (1950: 382) om svenskt medborgarskap. I princip är 18 års ålder avgörande för självständighet i medborgarskapsrättsligt hänseende. Lagen upptar emellertid också andra åldergränser. Enligt 3 § kan utlännning, som oavbrutet har haft sitt hemvist i riket

från det han har fyllt 16 år och som dessutom tidigare har haft sitt hemvist här under sammanlagt minst fem år, bli svensk medborgare genom anmälan hos länsstyrelsen efter det att han har fyllt 21 år men innan han har fyllt 23 år. 21-årsgränsen har valts för att begränsa antalet fall av dubbelt medborgarskap. I åtskilliga länder gällde nämligen att förvärv av utländskt medborgarskap genom anmälan inte medförde förlust av tidigare medborgarskap, när anmälan gjorts före 21 års ålder (prop. 1950: 217 s. 30). Den som är statslös eller som visar att han skulle förlora sitt utländska medborgarskap om han blev svensk medborgare kan göra anmälan enligt 3 § redan vid fyllda 18 år om vissa förutsättningar i övrigt är uppfyllda. Enligt 8 § kan svenskt medborgarskap under vissa förutsättningar förloras när innehavaren fyller 22 år. I 10 § finns vissa särregler som gäller i förhållande till Danmark, Finland och Norge.

Enligt 1 § värnpliktslagen (1941: 967) är svensk man värnpliktig fr. o. m. det kalenderår under vilket han fyller 18 år. Han kan dock inskrivas som värnpliktig före denna tidpunkt men inte tidigare än det år då han fyller 16 år.

Även religionsfrihetslagen upptar vissa åldersgränser. Sålunda krävs det bl. a. att en person har fyllt 18 år för att han själv skall kunna göra anmälan om utträde ur svenska kyrkan.

Arbetskyddslagen (1949: 1) innehåller i 4 kap. särskilda bestämmelser om minderårigas användande i arbete. Med minderårig avses enligt 22 § den som är under 18 år. Vissa av kapitlets regler innehåller lägre åldersgränser, nämligen 14, 15 och 16 år.

I ölförsäljningsförordningen (1961: 159) föreskrivs att öl inte får utskänkas eller utminuterats till den som kan antas inte ha fyllt 18 år. Vidare är det förbjudet att som ombud eller på annat jämförligt sätt tillhandagå den som antas inte ha fyllt 18 år med anskaffande av öl (22 §). Enligt rusdrycksförsäljningsförordningen (1954: 521) får inte heller utskänkning av rusdrycker äga rum till den som kan antas inte ha fyllt 18 år (50 § första stycket).

Enligt vapenförordningen (1949: 340) får skjutvapen i princip inte innehas utan särskilt tillstånd. Under vissa förutsättningar får sådant vapen lånas ut, men härvid gäller särskilda inskränkningar i fråga om utlåning till den som är under 18 år (6 och 9 §§). Motsvarande kommer att gälla enligt vapenlagen (1973: 1176) som träder i kraft den 1 juli 1974 (22 § 3). Vapenlagen innehåller också en 18-årsgräns när det gäller rätten att utan tillstånd inneha, införa till riket eller driva handel med vissa luft- och fjädervapen (5 § andra stycket).

Enligt 2 § förordningen (1959: 312) om förbud mot inchoav av vissa stiletter m. m. får springstiletter eller springkniv inte förvärfvas eller innehas av den som är under 21 år och inte heller överlåtas eller upplåtas till sådan person. Vid förordningens tillkomst berördes frågan

om totalförbud mot innehav av nämnda vapen (prop. 1959: 158 s. 16). Denna fråga liksom alternativet att höja åldersgränsen aktualiserades, när myndighetsåldern sänktes år 1969. Departementschefen fann dock att en sådan reform krävde vissa ytterligare överväganden men att frågan borde tas upp på nytt vid lämpligt tillfälle (prop. 1969: 25 s. 83). Enligt 2 § kungörelsen (1968: 71) angående tillämpningen av förordningen den 8 mars 1968 (nr 70) med vissa bestämmelser om injektions-sprutor och kanyler får spruta eller kanyl inte säljas till den som är under 21 år om denne inte styrker att varan behövs för medicinskt ändamål.

2.2 Departementspromemorian

2.2.1 Myndighetsåldern

I promemorian refereras inledningsvis några uttalanden av föredragande departementschefen vid 1969 års sänkning av myndighetsåldern från 21 till 20 år. Departementschefen ansåg det då föga fruktbart att närmare diskutera när ungdomens sociala mognad inträder, eftersom det var svårt att ställa upp några objektivt giltiga kriterier på social mognad. Övervägandena borde i stället utgå från de verkningar som myndigheten medför i fråga om behörigheten, främst i ekonomiska angelägenheter. Vid nordiska överläggningar hade man lyckats nå enighet om att åldersgränsen borde sänkas till 20 år. Myndighetsåldern hade dessförinnan varit densamma i hela Norden och en enhetlig ordning var otvivelaktigt av värde med hänsyn till de nära förbindelserna mellan de nordiska länderna. För en sänkning av myndighetsåldern talade enligt departementschefens mening även den förutsedda sänkningen av rösträttsåldern vid riksdagsval från året efter fyllda 20 år till året efter fyllda 19 år. Relationen mellan myndighetsålder och rösträttsålder borde bestå även i fortsättningen. Departementschefens överväganden ledde således fram till slutsatsen att myndighetsåldern borde sänkas till 20 år. Myndighetsåldern borde vidare vara lika för alla.

I promemorian erinras om att underårigs behörighet år 1969 vidgades genom olika ändringar i FB och GB samtidigt som myndighetsåldern sänktes. Genom dessa lagändringar blev unga personer över 18 år behöriga att själva företa rättshandlingar i en rad praktiskt viktiga hänseenden. Omyndigheten kommer i huvudsak till praktiskt uttryck bara när det gäller skuldsättning, t. ex. i samband med avbetalningsköp, och förfogande över tillgångar som förvärvats på annat sätt än genom eget arbete eller genom upptagande av studie- eller bosättningslån.

I 1969 års lagstiftningsärende bestämdes myndighetsåldern till 20 år bl. a. på grund av sambandet med rösträttsåldern och intresset av nordisk rättslikhet. Situationen har enligt promemorian sedermera förändrats i bägge dessa hänseenden. 1973 års riksdag har som vilande an-

tagit förslag till ny regeringsform, där det bl. a. föreskrivs att rösträtt vid val till riksdagen tillkommer varje i riket bosatt svensk medborgare som har uppnått 18 års ålder senast på valdagen. Förslaget överensstämmer med vad grundlagberedningen har förordat. Beredningen har som stöd för sitt förslag anfört att flertalet ungdomar genom bl. a. förbättrad skolundervisning i samhällskunskap, massmedias informationsverksamhet och föreningsverksamheten efter hand bör få bättre förutsättningar att ta ställning i politiska frågor redan innan de uppnår den nu gällande rösträttsåldern. Vid valet av 18-årsgränsen säger sig beredningen ha beaktat den betydelse denna åldersgräns i andra sammanhang har för inträdandet av medborgerliga rättigheter och skyldigheter. Den civilrättsliga handlingsförmåga som numera är knuten till 18-årsåldern är enligt beredningens mening så omfattande, att det inte utan fog kan hävdas, att myndighet väsentligen inträder redan vid denna ålder. Beredningen hänvisar även till att värnpliktsåldern och äktenskapsåldern normalt inträder vid fyllda 18 år. Det traditionella sambandet mellan rösträttsålder och myndighetsålder avses inte bli upphävt. Beredningen förutsätter nämligen att myndighetsåldern även i framtiden kommer att sammanfalla med rösträttsåldern.

I promemorian framhålls vidare att lagutskottet vid behandlingen av 1972 års motion om sänkning av myndighetsåldern delade grundlagberedningens uppfattning att en sänkning av rösträttsåldern borde föranleda motsvarande sänkning av myndighetsåldern. Det erinras också om att departementschefen i prop. 1973: 90 med förslag till bl. a. ny regeringsform förklarade sig anse det värdefullt om man kan bevara sambandet mellan rösträttsåldern och myndighetsåldern.

Vad beträffar frågan om nordisk rättslikhet erinras i promemorian om att i Finland redan har lagts fram proposition med förslag om sänkning av myndighetsåldern till 18 år. I övriga nordiska länder är motsvarande reform inte omedelbart aktuell. Europarådets ministerkommitté har emellertid i den år 1972 antagna resolutionen rekommenderat medlemsstaterna att sänka myndighetsåldern under 21 år och, om det befins tillrådligt, bestämma den till 18 år. De stater som behåller högre åldersgräns än 18 år rekommenderas överväga om vissa underåriga bör ges behörighet att företa vardagliga rättshandlingar och handla självständigt på andra lämpliga områden. I den mån en sänkning av myndighetsåldern kan komma att beskära ett barns rätt till underhåll från sina föräldrar och därmed beröva barnet vad som är nödvändigt för dess uppfostran och utbildning rekommenderar ministerkommittén medlemsstaterna att vidta lämpliga åtgärder för att kompensera reformens verkningar.

Enligt promemorian talar den ståndpunkt som har intagits till frågan om rösträttsåldern med styrka för att även myndighetsåldern bör sänkas till 18 år. Som grundlagberedningen har påpekat och som framgår av redogörelsen för gällande rätt har denna åldersgräns redan nu stor

betydelse i olika rättsliga sammanhang. En sådan ändring ligger också i linje med utvecklingen i andra länder. Visserligen skulle den få till resultat att rättsläget blir olika inom Norden. Detta skulle emellertid bli fallet även utan någon svensk lagändring, om det föreliggande finska propositionsförslaget antas. Efter de utvidgningar av behörigheten för ungdomar under 20 år som ägde rum år 1969 torde den praktiska betydelsen av en sänkning av myndighetsåldern vara relativt begränsad. De hittills gjorda erfarenheterna av 1969 års reform ger enligt promemorian vid handen att reformen kan fullföljas och 18- och 19-åringar alltså ges full rättslig handlingsförmåga.

Mot bakgrund av det anförda föreslås i promemorian att myndighetsåldern genom ändring i 9 kap. 1 § FB sänks från 20 till 18 år. Ändringen föreslås träda i kraft den 1 juli 1974. I samband därmed föreslås vidare att de år 1969 införda reglerna i 9 kap. 2 § första stycket och 3 a § om behörighet för underårig som fyllt 18 år att hyra bostad och ta upp vissa lån upphävas. Reglerna i 2 a § om behörighet att företa rättshandlingar för den dagliga hushållningen är tillämpliga även på den som är under 18 år och bör därför bibehållas.

I promemorian diskuteras också behovet av särskilda internationellt privaträttsliga regler på området.

Vad först beträffar förhållandet till stater utanför Norden finns det enligt promemorian tillämpliga regler i 4 kap. 1904 års lag om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap. Bestämmelserna bygger på nationalitetsprincipen. Frågan om en person är underårig eller inte bedöms alltså enligt lagen i hans hemland. Till skydd för godtroende tredje man har emellertid en särskild undantagsregel tagits upp i 4 kap. 5 § andra stycket. Om rättshandling har företagits i landet av någon som på grund av underårighet varit obehörig att företa rättshandlingen enligt tillämplig utländsk lag, blir rättshandlingen ändå bindande för honom, om han har ägt behörighet enligt svensk lag och motparten varken insåg eller bort inse hans bristande behörighet. Denna godtrosregel, framhålls det, får särskild aktualitet när det gäller utlänningar från stater där myndighetsåldern är högre än i Sverige. Några ändrade regler på området anses inte behövas.

I förhållande till övriga nordiska länder framhålls i promemorian att 1904 års lag inte är tillämplig. I stället gäller 1931 års förordning om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap. Förordningen, som grundas på en konvention mellan de nordiska länderna, bygger på domicilprincipen. Av 14 och 16 §§ följer att frågan om en medborgare i något av de nordiska länderna, som har hemvist i annat nordiskt land, är omyndig skall bedömas enligt lagen i den stat där han har hemvist, såvida inte förmynderskap redan utövas i annat nordiskt land. Om myndighetsåldern sänks till 18 år i Sverige och Finland men bibehålls vid 20 år i Danmark, Island

och Norge kommer alltså svenska medborgare som är mellan 18 och 20 år och har hemvist i något av sistnämnda tre länder att alltjämt vara omyndiga. Liknande effekter har kunnat uppstå redan tidigare. Sålunda har i Finland sedan länge gällt att underårig som gifter sig blir myndig i samband därmed. Denna regel har på grund av den nordiska konventionen inte varit tillämplig på finska medborgare med hemvist i annat nordiskt land. Motsvarande gäller i fråga om särskilda regler angående behörighet för omyndiga att företa vissa rättshandlingar, exempelvis av den typ som ifördes i Sverige genom 1969 års lagstiftning. Enligt promemorian synes det inte nu böra komma i fråga att frångå den på domicilprincipen grundade reglering som gäller i förhållande till de andra nordiska länderna.

I promemorian diskuteras om den som erhållit rättshandlingsförmåga återigen kan förlora den. Detta skulle kunna bli aktuellt om den som enligt hemvistlandets lag har blivit myndig senare bosätter sig i ett land enligt vars lag han alltjämt skulle vara omyndig. Frågan uppmärksammades redan under förarbetena till 1931 års nordiska konvention med anledning av bl. a. de nyss nämnda särskilda reglerna i finsk lag om att underårig förvärvar myndighet vid ingående av äktenskap och föranledde en särskild förklaring i slutprotokollet till konventionen. De fördragsslutande staterna förklarade sig vara ense därom, att den som inte fyllt 21 år men förvärvat myndighet enligt finsk lag genom att ingå äktenskap eller enligt isländsk lag på grund av hemskillnad eller äktenskapets upplösning, om han tog hemvist i annan fördragsslutande stat än Finland resp. Island, ändå inte skulle anses omyndig på grund av ålder. Enligt uttalande av de svenska delegerade vid förhandlingarna överensstämde denna regel med vedertagen uppfattning. Med hänsyn härtill torde enligt promemorian motsvarande regel få anses gälla i nu aktuellt hänseende även utan en uttrycklig förklaring från de fördragsslutande staterna.

I promemorian framhålls att det i 1931 års konvention och förordning inte finns någon motsvarighet till den särskilda regel om skydd för godtroende medkontrahent som har upptagits i 4 kap. 5 § andra stycket 1904 års lag. En sådan regel har hittills ansetts kunna avvaras. Bl. a. med hänsyn till ovissheten om den fortsatta utvecklingen i de länder som t. v. behåller myndighetsåldern vid 20 år torde det enligt promemorian inte finnas tillräcklig anledning att nu ta upp frågan om ändring i den nordiska konventionen på denna punkt. Skulle det visa sig att man i dessa länder kommer att behålla den nuvarande myndighetsåldern kan det emellertid bli aktuellt att ompröva denna inställning.

Sammanfattningsvis konstateras alltså i promemorian att den föreslagna sänkningen av myndighetsåldern kan genomföras utan några ändringar i den internationellt privaträttsliga lagstiftningen.

2.2.2 Andra 20-årsgränser

Vid sidan av de regler som direkt anknyter till myndighetsåldern finns bestämmelser om en åldersgräns på 20 år i åtskilliga författningar på vitt skilda rättsområden. Ofta har, framhålls det i promemorian, 20-årsgränsen valts för att få överensstämmelse med myndighetsåldern. Sålunda har flertalet av de nuvarande 20-årsgränserna tillkommit genom ändring av tidigare 21-årsgränser i samband med sänkningen av myndighetsåldern år 1969. Det finns emellertid också åldersgränser där andra motiv än sambandet med myndighetsåldern har varit avgörande eller i vart fall inverkat på bedömningen. Enligt promemorian bör, när det gäller att ta ställning till om en sänkning av myndighetsåldern med två år skall påverka andra åldersgränser, liksom vid sänkningen år 1969 den principiella utgångspunkten vara att en anpassning nedåt bör ske överallt där den nuvarande åldersgränsen i väsentlig grad influerats av den nuvarande myndighetsåldern. Om det på något område finns speciella skäl att behålla 20-årsgränsen bör ändring däremot inte göras enbart för att vinna likformighet. I flera fall pågår dessutom utredningar vars resultat bör avvaktas, innan slutlig ståndpunkt tas till frågan om ändring av berörda åldersgränser.

Beträffande den *familjerättsliga* lagstiftningen är det enligt promemorian tydligt att reglerna i FB om vårdnadens upphörande och samtycke till adoption samt i AB om behörighet att upprätta testamente har nära samband med myndighetsåldern. Åldersgränserna bör därför i dessa fall anpassas till sänkt myndighetsålder.

För rätt att anta adoptivbarn krävs i princip lägst 25 års ålder. I speciella undantagssituationer kan dock tillstånd till adoption medges även för den som är mellan 20 och 25 år. Om myndighetsåldern sänks till 18 år bör enligt promemorian 20-årsgränsen ändras på motsvarande sätt.

I promemorian anförs vidare att den i lagen om avbrytande av havandeskap föreskrivna 20-årsgränsen för hörande av kvinnans vårdnadshavare i abortärende inte kan stå kvar oförändrad, om vårdnaden skall upphöra vid 18 år. En anpassning till den nya myndighetsåldern bör alltså ske. En sådan anpassning bör göras också i lagen om allmän försäkring rörande föreskrifterna om utbetalning av föräldrapenning samt i kungörelsen angående sättet och tiden för utbetalning av pension enligt nyssnämnda lag. 20-årsgränsen i utlänningskungörelsens regler om uppehållstillstånd m. m. har sådant samband med reglerna om vårdnad att de också föreslås bli anpassade till den nya myndighetsåldern.

På det *skatterättsliga* området diskuteras i promemorian tre bestämmelser som tillmäter 20-årsåldern betydelse för beskattningen. Den första är 28 § arvskatteförordningen, som medger viss lind-

ring i arvsbeskattningen för barn under 20 år. Den andra är 8 § förordningen om statlig förmögenhetsskatt, enligt vilken föräldrar i viss omfattning är skattskyldiga för förmögenhet som tillhör deras barn under 20 år. Slutligen beräknas enligt 12 § 1 mom. sistnämnda förordning i vissa fall den beskattningsbara förmögenheten gemensamt för föräldrar och omyndiga barn. Vad beträffar förmögenhetsskatten framhålls i promemorian att en sänkning av åldersgränsen till 18 år förefaller vara en naturlig konsekvens av att den ålder då barnen själva disponerar över sin förmögenhet sänks. Konsekvensändringar i förmögenhetsskatteförordningen bör därför göras.

Beträffande 28 § arvsskatteförordningen konstateras i promemorian att regeln ingår i ett delvis ganska komplicerat system som syftar till att åstadkomma en avvägning i beskattningen mellan olika kategorier skattskyldiga. Den särskilda skattelindring som gäller om arv- eller testamentstagaren inte fyllt 20 år har ursprungligen tillkommit för att tillgodose underårigs behov av medel för uppfostran och utbildning. Enligt promemorian finns det inte anledning att i arvsskatteförordningen ha någon generell regel om särskild skattelindring med anknytning till högre åldersgräns än myndighetsåldern. Den skatteskärpning som en sänkning av åldersgränsen medför torde i regel bli obetydlig. I promemorian förordas därför att bestämmelsen om skattelindring inte heller i fortsättningen skall avse annan än den som är underårig.

För det straffrättsliga området del anmärks i promemorian att 6 kap. BrB innehåller åtskilliga bestämmelser som straffbelägger sexuella handlingar mot barn och ungdom. Utmärkande är bl. a. att homosexuella handlingar behandlas strängare än motsvarande heterosexuella handlingar. I 4 § och 8 § förekommer ett par 20-årsgränser som rör just homosexuella handlingar. Ytterligare en 20-årsgräns finns i 7 § som behandlar koppleri. Denna regel är inte begränsad till homosexuella förhållanden. I promemorian konstateras att en särskild utredning, sexualbrottsutredningen (Ju 1972: 01), har tillsatts för att se över bestämmelserna om sedlighetsbrott. Utredningen har tagit initiativ till vissa vetenskapliga undersökningar som bl. a. kan belysa frågan om unga människor kan ta särskild skada av homosexuella förbindelser. Innan resultatet av undersökningarna föreligger anses någon ändring beträffande de särskilda åldersgränserna vid homosexuella gärningar inte böra göras. Med hänsyn till att det ingår i utredningens uppdrag att göra en allmän översyn av 6 kap. BrB bör enligt promemorian även frågan om ändring av 20-årsgränsen i 7 § anstå i avvaktan på resultatet av utredningens arbete.

I promemorian konstateras vidare att 9 § lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare innehåller en föreskrift om att vårdnadshavaren skall höras i vissa fall när lagöverträdaren är under 20 år. Denna paragraf föreslås anpassad till att vårdnaden skall upphöra vid 18 års ålder.

Beträffande barnavårdslagstiftningen konstateras i promemorian att ingripande med stöd av barnavårdslagen kan grundas på dels olämpligheten hos fostraren eller i hemmiljön (25 § a), dels misskötsamhet hos den unge själv (25 § b). I den förra typen av fall kan ingripande inte företas sedan den unge har fyllt 18 år, medan motsvarande åldersgräns i det senare typfallet i princip är 20 år. Vidtagna åtgärder skall i regel upphöra senast när den unge fyller 20 år. Samhällsvård som har anordnats med stöd av 25 § b kan emellertid pågå längre. Samhällsvården skall dock upphöra senast tre år efter omhändertagandet. Motsvarande gäller i fråga om utskrivning från ungdomsvårdsskola.

Enligt promemorian framstår det som en naturlig konsekvens av en sänkning av myndighets- och vårdnadsåldern att åtgärder som beslutats med stöd av 25 § a barnavårdslagen skall upphöra senast när den unge fyller 18 år. Ändring föreslås därför i detta avseende.

Beträffande 20-årsgränsen i 25 § b konstateras i promemorian att det är i princip otillfredsställande att möjliggöra ingripande inom barnavårdens ram mot personer som har uppnått myndig ålder. Det angelägna vårdbehovet för myndiga alkohol- och narkotikamissbrukare bör tillgodoses på annat sätt än genom barnavårdsnämndens försorg. Man kan emellertid inte bortse från att en sänkning av åldersgränsen för ingripande enligt barnavårdslagen och därmed av motsvarande gränser för olika åtgärders bestånd skulle kunna innebära en allvarlig inskränkning i möjligheterna att bereda adekvat vård för missanpassad ungdom. En sänkning av myndighetsåldern aktualiserar därför enligt promemorian frågan om behovet av en särskild vårdform för åldersgrupperna närmast över 18 år. I promemorian pekas emellertid på att socialutredningen (S 1969: 29) verkställer en allmän översyn av den sociala vårdlagstiftningen. Utredningen väntas lägga fram ett delbetänkande angående principerna för socialvårdens framtida utformning. Enligt promemorian kan man räkna med att utredningens arbete på sikt kommer att resultera i ny lagstiftning som skall ersätta bl a barnavårdslagen. I detta läge synes det lämpligast att t. v. behålla den nuvarande 20-årsgränsen i 25 § b. Beträffande 27 och 28 §§, som ger barnavårdsnämnden möjlighet att meddela föreskrifter resp. förordna om övervakning, bör enligt promemorian föreskrivas att sådana åtgärder skall upphöra senast vid 18 års ålder i fall som avses i 25 § a och vid 20 års ålder i fall som avses i 25 § b. Beträffande den som är över 18 år och som alltså inte längre står under någons vårdnad bör föreskrift endast kunna avse den unge själv. Regeln om samhällsvårdens upphörande i 42 § andra stycket föreslås få den utformningen att samhällsvården skall upphöra senast då den omhändertagne fyller 18 år eller, om han omhändertagits med stöd av 25 § b efter fyllda 15 år, senast tre år efter omhändertagandet.

I promemorian föreslås inte någon ändring i 67 § som innehåller regler om utskrivning från ungdomsvårdsskola. Bestämmelserna i 24 § första stycket om underrättelse till föräldrar angående beslut om omhändertagande samt i 33 § andra stycket att underårig som tagits i förvar kan kvarhållas tills han hämtas av föräldrar eller fostrare föreslås ändrade så att de inte blir tillämpliga i fall då den unge har fyllt 18 år och alltså inte står under någons vårdnad. Enligt promemorian bör uttrycket "underårig", som i barnavårdslagen på många håll används som beteckning för person som kan bli föremål för åtgärder enligt lagen, inte längre användas i författningstexten.

De i promemorian föreslagna nya bestämmelserna medför att föreskrifter, övervakning och samhällsvård som grundas på 25 § a och avser någon som är över 18 år när lagändringen träder i kraft skall upphöra omedelbart.

Med hänsyn till att 20-årsgränsen i 25 § b barnavårdslagen föreslås bibehållen t. v. finns det enligt promemorian inte anledning att sänka åldersgränsen för tillämpning av lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet från 20 till 18 år. Inte heller bör någon jämkning ske i föreskrifterna om meddelande till barnavårdsnämnd i 12 § lagen om verkställighet av bötesstraff och 16 § andra stycket förundersökningskungörelsen.

Vad gäller utbildningsområdet finns det enligt promemorian inte någon särskild anledning att behålla 20-årsgränsen i 51 § skollagen rörande inspektion av privatskolor m. m. Åldersgränsen föreslås därför bli sänkt till 18 år. De regler i skolstadgan, folkhögskolestadgan och kungörelsen om kommunal och statlig vuxenutbildning som innehåller en 20-årsgräns har nära samband med bestämmelserna om vårdnad och bör därför också anpassas till den nya myndighetsåldern.

I promemorian framhålls 20-årsgränsens stora betydelse inom studiestödssystemet, särskilt efter de ändringar som trätt i kraft genom studiestödslagen. En sänkning av 20-årsgränsen skulle i vissa fall innebära en fördel, i andra fall en nackdel för den studerande och hans föräldrar. Frågan om lämpligheten av en sådan sänkning kan enligt promemorian inte bedömas förrän de eventuella följderna därav blivit närmare utredda. Några förslag i denna del läggs därför inte fram i promemorian.

Bestämmelserna om utbildningsbidrag i arbetsmarknadskungörelsen har utformats mot bakgrund av reglerna om studiehjälp. Frågan om de där upptagna 20-årsgränserna bör ändras har alltså nära samband med den framtida utformningen av det statliga studiestödet. I promemorian föreslås därför att frågan får anstå i avvaktan på att ställning kan tas till huruvida reglerna om studiestöd bör påverkas av att myndighetsåldern sänks.

I promemorian konstateras att rusdrycksförsäljningsförordningen innehåller bestämmelser som innebär att rusdrycker

inte får säljas till den som är under 20 år. Vid förordningens tillkomst ansågs det av flera skäl naturligt att anknyta åldersgränsen till den allmänna myndighetsåldern. Detta samband behölls vid myndighetsålderns sänkning år 1969. Samma skäl kan nu anföras för en sänkning till 18 år. En sådan sänkning skulle innebära att inköpsåldern anpassades till den gällande minimiåldern för utskänkning av rusdrycker, vilken redan är 18 år. Enligt promemorian bör emellertid frågan om den lämpliga minimiåldern för rätt till inköp av rusdrycker i första hand bedömas från alkohol- och nykterhetspolitiska synpunkter. Alkoholpolitiska utredningen (Fi 1966: 33) har i uppdrag att göra en allmän översyn av alkohol- och nykterhetspolitiken. Eftersom det förefaller lämpligt att frågan om inköpsåldern övervägs närmare inom ramen för detta utredningsarbete, vilket väntas bli slutfört inom kort, föreslås i promemorian inte någon ändring i rusdrycksförsäljningsförordningen eller de därtill anknytande kungörelserna.

Vad angår övriga bestämmelser som är aktuella i detta sammanhang föreslås i promemorian en sänkning av åldersgränsen i rättegångsbalkens bestämmelse om tillträde till offentlig förhandling. Indirekt blir bestämmelsen tillämplig vid handläggning enligt förvaltningsprocesslagen samt enligt lagarna om arbetsdomstol, försäkringsdomstol och marknadsdomstol m. m.

Enligt promemorian bör även religionsfrihetslagens minimiålder för rätt att bli upptagen i kloster anpassas till en sänkt myndighetsålder liksom en i 14 § rennäringslagen upptagen 20-årsgräns.

I promemorian föreslås inte någon ändring av den 20-årsgräns som finns i det nya tandvårdssystemet och som är avgörande för om en person erhåller fri tandvård inom folktandvården eller får tandvårdsutgifter ersatta inom den allmänna försäkringen. Inte heller föreslås några ändringar i de åldersgränser som gäller enligt statstjänstemannastadgan och stadgan om vissa tjänstemän hos kommuner m. fl. för innehav av ordinarie tjänst och extra ordinarie tjänst. Denna fråga bör lämpligen övervägas inom ramen för förhandlingsutredningens (C 1968: 16) arbete. Däremot föreslås en sänkning av 20-årsgränsen för börsombud enligt börsordningen för Stockholms fondbörs.

I sjöbefälskungörelsen finns en 20-årsgräns för befälhavare på handelsfartyg eller fiskefartyg. Åldersgränsen har samband med behörighetskraven för sjöbefäl. Dessa överses f. n. av befälsbemanningsutredningen (K 1970: 29). Eftersom det synes lämpligt att frågan om behörighetsåldern övervägs närmare inom ramen för utredningens arbete föreslås i promemorian inte nu någon ändring av nämnda åldersgräns. Däremot föreslås i promemorian att ett par 20-årsgränser som finns i vissa författningar om stöd till rationaliseringen inom jordbruket och trädgårdsnäringen anpassas till den sänkta myndighetsåldern.

Även i reglementet angående statens grupplivförsäkring är 20-års-

gränsen av betydelse i olika hänseenden. Reglementet har utformats i samråd med de statsanställdas organisationer. Enligt promemorian bör någon ändring av åldersgränsen inte ske utan särskilda överläggningar med organisationerna. Den frågan får tas upp i annat sammanhang och något förslag i ämnet läggs inte fram nu.

2.2.3 Andra åldersgränser för unga

För familjerättens vidkommande noteras i promemorian att någon ändring av 18-årsgränsen i 2 kap. 1 § GB inte är aktuell. Den som är under 18 år måste alltså även i fortsättningen ha tillstånd av länsstyrelsen för att få gifta sig.

Bestämmelserna i FB och barnavårdslagen om barns rätt att själv yttra sig i olika frågor som rör dess person eller egendom har inte något direkt samband med myndighetsåldern utan anger skilda åldersgränser vid vars uppnående det har ansetts vara av värde att generellt efterhöra underårigs egen mening i sådana frågor. Någon ändring i dessa regler synes enligt promemorian inte vara påkallad i detta sammanhang.

Ändring bör enligt promemorian heller inte göras vad gäller 15-årsgränsen i RB för underårig vilken hörs som vittne. Denna åldersgräns sammanhänger nära med de straffrättsliga bestämmelserna.

I namnlagen och passkungörelsen finns 18-årsgränser som enligt promemorian passar väl in i ett system där myndighetsåldern utgör 18 år och därför inte bör ändras. Motsvarande anses gälla 18-årsgränserna i vapenförordningen.

Lagen om erkännande och verkställighet av vissa utländska domar och beslut angående underhåll till barn bygger på en internationell konvention i ämnet. Det torde enligt promemorian i detta sammanhang inte vara möjligt eller direkt behövligt att göra någon ändring i den lagen.

I promemorian konstateras vidare att reglerna om livränta till efterlevande barn inom yrkesskadeförsäkringen ändrades år 1967, varvid bl. a. den ålder till vilken sådan livränta alltid skall utgå höjdes från 16 till 19 år. Detta innebar en anpassning till vad som gäller om barnpension enligt lagen om allmän försäkring. För barn i åldern 19—21 år kan livränta utgå om det är motiverat av särskilda i lagen angivna skäl. Enligt promemorian förefaller det mot denna bakgrund inte motiverat att ändra 19-årsgränsen. Inte heller förordas en sänkning av 21-årsgränsen. Detta skulle för vissa fall försämra det skydd som yrkesskadeförsäkringen f. n. ger. I konsekvens med dessa ställningstaganden bör enligt promemorian också motsvarande regler i militärsättningsförordningen behållas oförändrade. Någon anledning att i detta sammanhang ändra reglerna i 9 § lagen om yrkesskadeförsäkring angående beräkningen av den försäkrades årliga arbetsförtjänst anses inte heller föreligga.

Inom det straffrättsliga påföljdsområdet bestäms de olika

åldersgränserna i första hand av kriminalpolitiska hänsyn. Som resultatet av en lång utveckling har reglerna om behandlingen av unga lagöverträdare blivit mer differentierade och utrymmet för fängelse som brottspåföljd för de olika åldersgrupperna blivit mer inskränkt. Vid 1969 års reform ansågs sänkningen av myndighetsåldern inte böra påverka åldersgränserna inom området för brottsbalkspåföljderna. Motsvarande bör enligt promemorian gälla även nu.

I 2 kap. 2 § skadeståndslagen ges en särskild regel om möjlighet till jämkning av skadestånd när den som har vållat skadan är under 18 år. Denna åldersgräns tillkom år 1972. Dess motsvarighet i äldre rätt upptog en 15-årsgräns. Enligt promemorian bör det inte komma i fråga att nu återigen ändra åldersgränserna.

I lagen om behandling i fångvårdsanstalt finns bestämmelser som inskränker möjligheterna att tillgripa inneslutning i enrum som disciplinär åtgärd mot intagen under 21 år. Dessa bestämmelser har visst samband med påföljdsreglerna. Med hänsyn härtill och då behandlingslagen har varit under översyn föreslås i promemorian inte någon ändring av bestämmelserna om isolering. Inte heller anses någon ändring f. n. böra göras i tillämpningskungörelsen till lagen om behandling av häktade och anhållna m. fl.

Lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare innehåller åtskilliga föreskrifter om handläggningen av brottmål mot den som är under 21 år. Vid myndighetsålderns sänkning år 1969 framhölls att 21-årsgränserna i den nu nämnda lagen var kriminalpolitiskt motiverade. De skäl som talade för att brottsbalkens påföljdsregler inte borde påverkas av att myndighetsåldern sänktes ansågs tillämpliga även på dem. Någon ändring i berörda åldersgränser vidtoges därför inte. Motsvarande ståndpunkt förefaller enligt promemorian även nu motiverad.

På utbildningsområdet gäller enligt lagen angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda särskolplikt till 21 år med viss förlängningsmöjlighet. 21-årsgränserna behölls vid myndighetsålderns sänkning år 1969 med hänsyn till den försenade mognaden hos de utvecklingshämmande och det mera tidskrävande utbildningsbehovet. Anledning till ändring torde enligt promemorian inte heller nu finnas i fråga om denna åldersgräns.

Inom trafiklagstiftningen gäller en rad skilda åldersgränser för rätt att föra olika slags fordon m. m. Detta differentierade system, som nyligen har varit föremål för en djupgående revision, är utformat med hänsyn till vad som har ansetts motiverat främst av säkerhetsmässiga och tekniska trafikhänsyn. Enligt promemorian bör någon ändring i dessa regler inte nu komma ifråga.

Vad angår övriga bestämmelser som tagits upp i avsnittet om gällande rätt innehåller lagen om svenskt medborgarskap i en del fall

andra åldersgränser än 18 år. Eftersom dessa gränser måste ses i samband med varierande utländska medborgarskapsregler och följaktligen inte bör justeras fristående, föreslås i promemorian inte nu några ändringar i medborgarskapslagen. Inte heller föreslås någon ändring i fråga om förbudet för den som är under 21 år att förvärva eller inneha springstilet eller springkniv. Motsvarande bedömning görs i promemorian såvitt gäller förbudet att sälja injektionsspruta eller kanyl till den som är under 21 år, om det inte styrks att varan behövs för medicinskt ändamål.

2.3 Remissyttrandena

2.3.1 Myndighetsåldern

Förslaget om sänkning av myndighetsåldern till 18 år tillstyrks eller lämnas utan erinran av *Svea hovrätt, rikspolisstyrelsen, socialstyrelsen, riksförsäkringsverket, skolöverstyrelsen, lantbruksstyrelsen, statens invandrarverk, länsstyrelserna i Uppsala, Jönköpings och Hallands län, sexualbrottsutredningen, socialutredningen, fosterbarnsutredningen, alkoholpolitiska utredningen, förhandlingsutredningen, kommittén för översyn av arbetsmarknadsutbildningen, Stockholms barnavårdsnämnd, Stockholms överförmyndarnämnd, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Sveriges jordbrukskassaförbund, Sveriges advokatsamfund, Föreningen Sveriges överförmyndare, Svenska landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, TCO, SACO, SECO, Folkpartiets ungdomsförbund och Moderata samlingspartiets ungdomsförbund. Några av remissinstanserna förutsätter dock att myndighetsåldern sänks också i övriga nordiska länder.*

Promemoriaförslaget avstyrks av *riksåklagaren, Lunds domkapitel och domareföreningen*.

Några remissinstanser, nämligen *rikskatteverket, centrala studiehjälpsnämnden, befälsbemanningsutredningen, Svenska försäkringsbolags riksförbund och styrelsen för Stockholms fondbörs*, tar inte bestämning till förslaget.

Flera av de remissinstanser som förklarar sig kunna godta promemoriaförslaget utvecklar inte närmare skälen för denna ståndpunkt. Andra remissinstanser ansluter sig uttryckligen till promemoriaförslaget motivering. *Svea hovrätt* uttalar att hovrätten redan vid den förra sänkningen av myndighetsåldern inte ansåg några trängande reformbehov föreligga. En sänkning av myndighetsåldern kunde den gången godtas under förutsättning att motsvarande sänkning skedde även i de övriga nordiska länderna. När nu fråga väckts om en ytterligare sänkning av myndighetsåldern föreligger enligt hovrättens mening lika starka skäl att beakta förhållandena utomlands och särskilt i de nordiska grannländerna. Även om en koppling mellan myndighetsålder och röst-

rättsålder inte är nödvändig finner hovrätten det naturligt att sambandet bibehålls. Mot bakgrunden av bl. a. statsmakternas beslut att sänka rösträttsåldern till 18 år godtar hovrätten förslaget. Reformen bör dock enligt hovrättens mening inte genomföras förrän enighet om sänkt myndighetsålder uppnåtts med övriga nordiska länder. De olägenheter som kan uppstå vid en sänkning av myndighetsåldern måste förebyggas genom lämpliga skyddsregler. Att den regel om skydd för godtroende medkontrahent, som finns upptagen i 1904 års lag om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap, hittills ansetts kunna undvaras i förhållandet mellan medborgare i de nordiska länderna är naturligt med hänsyn till att myndighetsåldern är densamma i hela Norden. Vid en sänkning av myndighetsåldern i Sverige kommer skyddsregeln att få vidgad aktualitet bl. a. för svenska kontrahenter i förhållande till medkontrahenter från annat nordiskt land med högre myndighetsålder. En komplettering av 1931 års konvention i denna del framstår därför för hovrätten som önskvärd såvida reformen skulle komma att genomföras tidigare i Sverige än i övriga nordiska länder. Hovrätten aktualiserar slutligen frågan om en viss ändring av reglerna om förordnande av god man i 18 kap. 3 § FB. Denna ändring skulle möjliggöra förordnande av god man för den som på grund av oerfarenhet behöver biträde med sina ekonomiska angelägenheter. Behovet av en sådan ändring finner hovrätten bli mer framträdande än tidigare om myndighetsåldern nu sänks ytterligare.

Socialstyrelsen tillstyrker att myndighetsåldern sänks till 18 år eftersom sänkningen står i överensstämmelse med den internationella utvecklingen på området. Sänkningen är enligt styrelsens mening också ett uttryck för en mer realistisk inställning till ungdomars möjligheter att själva forma sin tillvaro. Styrelsen anser dock den praktiska betydelsen av sänkningen vara relativt begränsad eftersom ungdomar vid fyllda 18 år redan innehar betydande rättskapacitet vad gäller praktiska, konkreta beslut såsom rätten att ta anställning och att hyra bostad. *Skolöverstyrelsen* framhåller att de lagändringar som genomfördes år 1969 inte synes ha medfört några olägenheter. Eftersom utvecklingen gått i den riktningen att ungdomen fått allt större förutsättningar att kunna ikläda sig ett socialt och ekonomiskt ansvar för sina handlingar, torde det enligt skolöverstyrelsens mening vara rimligt att låta full civilrättslig handlingsförmåga inträda fr. o. m. 18 år. Det är också naturligt att rösträttsåldern och myndighetsåldern sammanfaller.

Invandrarverket anför att en sänkning av myndighetsåldern får vissa konsekvenser för utlänningar i Sverige. En sänkning markerar ytterligare skillnaden i myndighetsåldern mellan svenskar och vissa grupper av invandrare samt mellan vissa invandrargrupper inbördes. Samtidigt kommer dock också en viss utjämning att ske. I förhållandet mellan de nordiska länderna får en ändrad myndighetsålder i Sverige omedelbar

effekt för invandrare från övriga nordiska stater, om de behåller sitt medborgarskap. Enligt invandrarverkets mening bör frågan bli föremål för samnordiska överläggningar. Skulle förslaget genomföras utan att myndighetsåldern samtidigt sänks i de övriga nordiska länderna bör kanske övervägas att i 1931 års förordning inta en godtrosregel liknande den som redan finns i 1904 års lag om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap. I fråga om utomnordiska invandrare uppnås genom en sänkning likställighet för invandrare från östeuropa. Däremot ökar skillnaden i myndighetsålder mellan svenskar och medborgare i flertalet västeuropeiska stater. Skillnaderna mellan olika grupper invandrare kommer i vissa fall att bli mer markanta. Den olika behandling som skilda grupper kan röna i olika sammanhang kan medföra att vissa grupper känner sig eftersatta. En sänkning av den svenska myndighetsåldern ökar riskerna för att man förbiser att skilda regler i myndighetshänseende gäller för olika grupper.

Även enligt *länsstyrelsen i Uppsala län* är en sänkning av myndighetsåldern som bryter den nordiska enheten ägnad att inge vissa betänkligheter. På flera områden av länsstyrelsens verksamhet, särskilt på det sociala området, möter situationer där en för de nordiska länderna gemensam myndighetsålder är av stort värde. De olägenheter av framför allt handläggningsnatur, som en bristande överensstämmelse i fråga om myndighetsåldern kan medföra, torde i praktiken inte undanröjas genom tillämpning av den i promemorian angivna s. k. domicilprincipen. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* anser det i och för sig tveksamt att så snart efter föregående sänkning av myndighetsåldern genomföra en ytterligare sänkning. Länsstyrelsen anser emellertid att riksdagsbeslutet om sänkning av röstrettsåldern till 18 år har prejudicerande betydelse när det gäller myndighetsåldern.

Stockholms barnavårdsnämnd finner starka skäl tala för att myndighetsåldern sänks i enlighet med promemorians förslag. Även om det — i motsats till vad som gäller i fråga om den biologiska mognaden — saknas vetenskapligt hållfasta belägg för att även den sociala mognaden numera i allmänhet inträder tidigare, finns goda skäl att anta att så är fallet. Flertalet av dagens 18- och 19-åringar får anses ha tillräcklig mognad för att kunna tillerkännas full myndighet. Såvitt känt har den senaste sänkningen av myndighetsåldern inte resulterat i några negativa erfarenheter. Självfallet kan inte uteslutas risken för obetänksamma ekonomiska transaktioner. Som en förebyggande åtgärd bör staten i samband med lagändringens genomförande ombesörja en effektiv information. För ungdomar som känner behov av biträde med sina ekonomiska angelägenheter bör samhället kunna lämna stöd, t. ex. genom förordnande av god man. Enligt barnavårdsnämndens mening får förslaget positiva följder beträffande verkan av avtal om underhållsbidrag ingångna av fäder i åldern 18 till 20 år. Ovisshet om sådana

avtal kräver förmyndarens godkännande har hittills medfört en vacklande praxis.

Stockholms överförmyndarnämnd accepterar att myndighetsåldern sänks men anser att man i samband därmed bör bereda möjlighet till stöd för den som blivit myndig genom någon form av godmanskap.

Svenska bankföreningen uppehåller sig närmare vid de problem som uppstår om olika myndighetsåldrar tillämpas inom Norden. Avsaknaden av en skyddsregel i 1931 års konvention som motsvarar 4 kap. 5 § i 1904 års lag kommer att innebära risk för rättsförlust för godtroende part i vissa fall. Ett praktiskt exempel härpå utgör den situationen att förmynderskapet för en här i riket bosatt 18-årig dansk medborgare utövas i Danmark och inte i Sverige. Det förekommer i betydande utsträckning att medborgare i ett nordiskt land tar bosättning i annat land i Norden. Enligt bankföreningens mening kommer därför en sänkning av myndighetsåldern i Sverige att medföra behov av att det även för de nordiska förhållandena införs en skyddsregel med det innehåll som gäller enligt 1904 års lag.

Sveriges advokatsamfund framhåller att risken med en sänkt myndighetsålder naturligtvis främst ligger däri att ungdomar på grund av oerfarenhet i ekonomiska angelägenheter kan ingå för dem olyckliga och oförmånliga avtal och förbindelser. Ungdomen utgör i dag en köpkraftskategori som är föremål för stark bearbetning från handels sida, innebärande rikliga tillfällen till skuldsättning för de unga och en allvarlig risk för undergrävd ekonomi under lång tid. För de ungdomar som genom familjerättsligt fång förvärvat förmögenhet föreligger risk för att de genom oöverlagda transaktioner gör sig av med eller minskar sin förmögenhet. Samfundet påpekar emellertid att 10 kap. 2 § FB lämnar möjlighet för domstol att förklara att underårig skall förbli omyndig även efter uppnådd myndighetsålder. Ju lägre myndighetsåldern är desto större anledning kan det föreligga att tillämpa detta lagrum. Samfundet vill dock ifrågasätta om det inte är erforderligt med ett tillägg i lagen av innebörd att underårig som på grund av oerfarenhet äventyrar sin eller sin familjs välfärd även utan eget medgivande skall genom rättens förklaring kunna förbli omyndig även efter uppnådd myndighetsålder.

De remissinstanser som avstyrker promemorieförslaget framhåller alla att skälen för en sammankoppling av rösträttsåldern och myndighetsåldern inte med nödvändighet är avgörande. *Riksåklagaren* anför att även om det är angeläget att nämnda samband upprätthålls utgör det dock inte något skäl för att på alla andra områden bevilja ungdomen full rättshandlingsförmåga med åtföljande avsaknad av det skydd som omyndigheten i många fall medför. Redan vid den förra sänkningen av myndighetsåldern fann riksåklagaren skäl till viss tvekan. Den sänkningen kunde emellertid accepteras eftersom den bara omfattade ett

år. En förändring avseende ytterligare två år är däremot svårare att godta utan väl belagda skäl. Beträffande den internationella rättslikheten framhåller riksåklagaren att Europarådets rekommendation skett med vissa reservationer. Något underlag finns inte för antagandet att 1969 års reform har gett sådana erfarenheter att den bör fullföljas genom en ytterligare sänkning av myndighetsåldern. Riksåklagaren ifrågasätter om det inte efter tillräcklig utredning kan fastställas vilka kriterier som skall användas för att bedöma den lämpliga myndighetsåldern. En närmare analys av vad som i dagens läge bör förstås med myndighet synes lämplig. Riksåklagaren vill också uttrycka en viss farhåga för att en utökad civilrättslig frihet för ungdomen kan medföra ökad risk för brottsliga dispositioner, vidtagna i ungdomligt oförstånd. Kravet på utökad frihet för dem som tillhör de aktuella åldersgrupperna och som besitter tillräcklig mognad kan väl tillgodoses genom partiella reformer liknande dem som redan genomförts genom den familjerättsliga lagstiftningen.

Lunds domkapitel anför liknande synpunkter och framhåller att ungdomens ökade medvetenhet och mognad för ställningstagande i politik och livsåskådningsfrågor visserligen kan motivera att 18-årsåldern utgör gräns för rösträtt liksom t. ex. för rätten att utträda ur kyrkan enligt religionsfrihetslagen. Men därmed följer enligt domkapitlet inte nödvändigtvis den mognad och insikt i ekonomiska ting och den överblick av de ekonomiska konsekvenserna av vissa rättshandlingar som skulle motivera att de unga undandras det rättsskydd som ligger i att de i vissa — numera rätt begränsade — stycken alltjämt står under vårdnadshavares inseende. Man kan inte bortse från risken att den unges oerfarenhet kan komma att utnyttjas av samvetslösa personer. Det är enligt domkapitlets mening svårare för samhället att i förebyggande syfte göra några inskränkningar i den förfoganderätt som följer med uppnådd myndighet än att vid bibehållen högre myndighetsålder på lämpliga punkter utvidga den omyndiges personliga rättshandlingsförmåga.

Domareföreningen anser att myndighetsåldern måste bero på den mognad, som de unga i allmänhet på objektiva skäl kan antas besitta vid viss ålder, och att andra skäl för en sänkning är sekundära, hur angelägna de än kan förefalla från andra synpunkter. Föreningen anser det därför vara en allvarlig brist i förarbetena till det nu framlagda förslaget att det tydligen inte gjorts någonting för att bredda och fördjupa kunskaperna om barns sociala utveckling och mognad. Inte heller framgår vilka erfarenheter av 1969 års reform som ger vid handen att reformen kan fullföljas och 18- och 19-åringar alltså ges full rättslig handlingsförmåga. Sammanfattningsvis anser sig föreningen böra avstycka förslaget om en ytterligare sänkning av myndighetsåldern eftersom några sakliga skäl inte talar härför. Därast en lägre myndighetsålder införs i Sverige än i vissa andra nordiska länder anser föreningen att

särskild uppmärksamhet bör ägnas problemet huruvida den som blivit myndig enligt hemvistlandets lag förlorar sin rättshandlingsförmåga om han därefter bosätter sig i ett land enligt vars lag han alltjämt skall vara omyndig. Enligt föreningens mening utgör varken motivuttalandet vid förarbetena till 1931 års lag eller uttalandet i promemorian för rätts-tillämpningen bindande regler. Med hänsyn bl. a. till ungdomens rörlighet de nordiska länderna emellan är det enligt föreningens mening nödvändigt att frågan blir reglerad så att rättsosäkerhet inte uppstår. Den bör bli föremål för överläggningar mellan de fördragslutande staterna. För att tillgodose rimliga rättssäkerhetskrav bör även frågan om skydd för godtroende medkontrahent diskuteras mellan dessa stater.

Enligt *Svenska försäkringsbolags riksförbund* medför en sänkning av myndighetsåldern vissa risker för onödig skuldsättning, förhastade avbetalningsköp, kontoköp och liknande. Från försäkringsområdet erinrar riksförbundet om att många ungdomar äger kapitalförsäkringar — ofta bekostade av föräldrarna — som de vid myndig ålder kan förfoga över t. ex. genom belåning eller återköp. Riskerna för ett förhastat spolicerande av det försäkringsskydd och sparande som byggts upp blir självfallet större om en sänkning av myndighetsåldern genomförs. Hänsyn måste enligt förbundet vidare tas till de genomgripande förändringar i förmögenhetsbildningen som under de senaste decennierna uppkommit genom särskilt grupp-försäkringarnas storlek och utbredning. Vid dödsfall är det enligt förbundet ej ovanligt att stora belopp plötsligt ställs till de efterlevandes förfogande. Det ligger i sakens natur att risken för ett snabbt och obetänksamt förbrukande av stora försäkringsbelopp ökar ju yngre de personer är som får full förfoganderätt till sådana belopp.

Beträffande tidpunkten för reformens i k r a f t t r ä d a n d e har *länsåklagarmyndigheten i Uppsala län* i yttrande till riksåklagaren ifrågasatt lämpligheten av att en sänkning av myndighetsåldern sker den 1 juli 1974. Sambandet mellan rösträttsåldern och myndighetsåldern talar starkt för att sänkningen av myndighetsåldern sker först den 1 januari 1975, vid vilken tidpunkt man har grundad anledning anta att den nya regeringsformen börjar tillämpas. Motsvarande synpunkter anförs av *SACO*.

2.3.2 Andra 20-årsgränser

Åtskilliga remissinstanser ansluter sig till departementspromemorians allmänna ståndpunkt att en sänkning av myndighetsåldern till 18 år i regel bör medföra motsvarande sänkning av andra 20-årsgränser som tillkommit under influens av den nuvarande myndighetsåldern. *Rikspolisstyrelsen* anser att en anpassning av i författning angivna åldersgränser bör genomföras i största möjliga mån. En enhetlig åldersgräns vinner enligt styrelsen lättare insteg i det allmänna rättsmedvetandet ge-

nom att medborgarna ges en fast norm att följa. En differentiering måste emellertid accepteras på grund av samhällets alltmer komplicerade struktur och den ökade kunskapen om människans omdöme och mög-
nadsgrad. Med dessa utgångspunkter har styrelsen inte någon erinran mot de i promemorian framlagda förslagen.

Förslaget till ändring i de familjerättsliga reglerna om vårdnad, samtycke till adoption och rätt att göra testamente har inte mött någon erinran från remissinstanserna. Inte heller förslaget att sänka åldersgränsen i 5 § första stycket lagen om avbrytande av havandeskap har mött några invändningar.

Även förslaget till ändring av reglerna om utbetalning av föräldrapenning och av pension enligt lagen om allmän försäkring har godtagits vid remissbehandlingen. *Riksförsäkringsverket* upplyser att möjligheten att betala ut den nuvarande moderskapspenningen till annan än modern tillämpas mycket sällan för mödrar i åldern 18 till 20 år. Däremot beslutar försäkringskassorna ofta om utbetalning till försäkrade som är mellan 18 och 20 år. Beträffande utbetalning av sjukpenning som i praxis anses utgöra ersättning för förlorad arbetsförtjänst sker den regelmässigt även till försäkrad som är underårig.

Vad gäller utlänningskungörelsens regler om uppehållstillstånd m. m. ansluter sig *statens invandrarverk* till förslaget att åldersgränsen i 55 § andra stycket ändras från 20 till 18 år. Däremot anser invandrarverket att åldersgränsen i 32 § andra stycket 3 och 42 § andra stycket 4 bör sänkas från 20 till 16 år, dvs. den åldersgräns som gäller i fråga om skyldigheten att inneha eget pass. Vidare föreslår verket att vårdnadshavare som har uppehållstillstånd eller bosättningsstillstånd här även skall vara bosatt i landet för att undantag för skyldigheten att ha uppehållstillstånd skall föreligga för barn.

Vad härefter beträffar de skatterättsliga bestämmelserna har de föreslagna ändringarna i förmögenhetsskatteförordningen i allmänhet godtagits av remissinstanserna. *Riksskatteverket* påpekar dock att den ändrade åldersgränsen i detta hänseende torde medföra ett visst skattebortfall. Den föreslagna ändringen i arvsskatteförordningen avstyrks däremot av *Svea hovrätt*, *länsstyrelsen i Jönköpings län*, *Stockholms överförmyndarnämnd*, *Svenska försäkringsbolags riksförbund*, *Sveriges advokatsamfund* och *Föreningen Sveriges överförmyndare*. *Svea hovrätt* påpekar att Europarådets ministerkommitté i sin resolution rörande sänkning av myndighetsåldern rekommenderar medlemsstaterna att genom lämpliga åtgärder förebygga att sådana konsekvenser av en sänkning av myndighetsåldern uppstår, att barns rätt till underhåll från föräldrarna och därmed dess möjligheter till nödvändig uppfostran och utbildning skulle komma att beskäras. I linje härmed och med hänsyn till att utbildningsmöjligheterna byggts ut, varigenom studietiden förlängts för flertalet ungdomar, finner hovrätten att den

rätt till skattelindring som f. n. stadgas i 28 § arvsskatteförordningen för barn under 20 år bör bestå.

Länsstyrelsen i Jönköpings län anser också att det skattefria grundavdraget bör behållas för arv- och testamentstagare under 20 år. När utbildningstiden har förlängts, ökar behovet av skattelindring. Även om de studiesociala bidragen höjts kan det fortfarande i vissa lägen, t. ex. vid förlust av föräldrar, vara betydelsefullt att den skattefria delen av arvet ökas. *Svenska försäkringsbolags riksförbund* tillägger att många ungdomar i det längsta försöker undvika att begagna statliga studielån på grund av de i inflationstider betungande amorteringsvillkoren. Från allmän synpunkt måste det enligt riksförbundet vara att föredra att ungdomar som vid föräldrars död förvärvar arvsskattepliktiga medel får behålla dem till bestridande av studiekostnader i stället för att skuldsätta sig för sådant ändamål. Även *Sveriges advokatsamfund* anser att många ungdomar har behov av ett tillskott till sina ekonomiska resurser för studier, praktiktjänstgöring m. m. åtminstone fram till 20-årsåldern. Enligt samfundets mening har den särskilda skattelindringen därför fortfarande sitt berättigande.

Svenska försäkringsbolags riksförbund tar upp en annan skatterättslig fråga. Enligt 46 § 2 mom. 2 och 3 kommunalskattelagen (1928: 370) föreligger rätt till avdrag vid inkomstbeskattningen bl. a. för premier för vissa försäkringar som ägs av skattskyldig, hans make eller hans omynliga barn. En sänkning av myndighetsåldern till 18 år skulle, om denna bestämmelse inte ändras, automatiskt medföra en ej obetydlig inskränkning av avdragsrätten. Med hänsyn härtill och då livförsäkringens skattefrågor är föremål för utredning inom livförsäkringsskattekommittén hemställer riksförbundet att, om myndighetsåldern sänks, en uttrycklig åldersgräns på 20 år införs i kommunalskattelagen. Beträffande avdragsrätten i 46 § 2 mom. 2 kommunalskattelagen framhåller *riksskatteverket* att ett uttalande av departementschefen vid 1969 års reform alljämt borde vara tillämpligt, nämligen att den omständigheten att en person slutit ett långtidsavtal under förutsättning att avtalet skulle medföra vissa gynnsamma verkningar för honom i skattehänseende inte kan betraktas som tillräckligt motiv för att vid en ändring i civilrättslig lagstiftning som återverkar på skattereglerna ändå låta honom åtnjuta de sålunda beräknade fördelarna.

Såväl *sexualbrottsutredningen* som *socialstyrelsen* godtar att de straffrättsliga bestämmelserna om sedlighetsbrott t. v. behålls oförändrade. Socialstyrelsen påpekar emellertid att styrelsen i annat sammanhang uttalat sig för en straffrättslig likställighet mellan hetero- och homosexuella förbindelser. Inte heller förslaget i promemorian om en sänkning av åldersgränsen i 9 § lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare har mött några invändningar.

Vad gäller de föreslagna åldersgränserna i barnavårdslag-

stiftningen framhåller *socialstyrelsen* att det f. n. inte är realistiskt att tänka sig en begränsning av möjligheterna att med stöd av 25 § b barnavårdslagen ingripa mot ungdomar över 18 år. Detta skulle enligt *socialstyrelsens* mening få olyckliga konsekvenser för nykterhets- och narkomanvården. Nykterhetsvården kan inte överta ansvaret för vården av unga alkoholmissbrukare eftersom de allmänna vårdanstalterna för alkoholmissbrukare saknar resurser att ta emot dessa åldersgrupper. För narkomanvårdens del skulle begränsningen innebära att missbrukare över 18 år enbart skulle kunna omhändertas med stöd av lagen om slutna psykiatrisk vård i vissa fall. Kriminalvården skulle också få överta ansvaret för kriminella i dessa åldersgrupper. En anpassning av åldersgränsen i 25 § b barnavårdslagen till en sänkt myndighetsålder skulle därför f. n. medföra stora risker för ungdomar i åldrarna närmast över 18 år och försvåra möjligheterna till rehabilitering av asociala och kriminella ungdomar i dessa åldrar. Däremot finner *socialstyrelsen* det vara naturligt att samhällsvård som meddelas med stöd av 25 § a barnavårdslagen alltid upphör med myndighetsålderns inträde. Det finns enligt *styrelsens* mening inte någon anledning för samhället att med stöd av barnavårdslagen ingripa mot ungdomar vid brister i deras miljö, när de har blivit myndiga. Sammanfattningsvis anser *socialstyrelsen* att åldersgränsen i 25 § b barnavårdslagen bör bibehållas i avvaktan på de förslag som *socialutredningen* kan komma att lägga fram i denna fråga. *Socialstyrelsen* anser emellertid att åldersgränsen i nämnda lagrum av praktiska skäl bör överensstämja med nuvarande åldersgräns, 21 år, inom det straffrättsliga sanktionssystemet och i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

Enligt *länsstyrelsen i Uppsala län* är det ur principiell synvinkel otillfredsställande att en person skall kunna bli föremål för åtgärder enligt barnavårdslagen i det närmaste fem år efter det han har uppnått myndig ålder. Med hänsyn härtill finner *länsstyrelsen* att utredningen om en särskild vårdform för ungdom över 18 år bör vara slutförd vid tiden för den nya myndighetsålderns genomförande.

Socialutredningen biträder promemoriaförslaget i vad det avser åldersgränser i barnavårdslagen. Utredningen understryker att en ändring av 20-årsgränsen i 25 § b barnavårdslagen i dagens läge skulle innebära en allvarlig inskränkning i möjligheterna att bereda adekvat vård för alkohol- och narkotikamissbrukare samt annan missanpassad ungdom i 18- och 19-årsåldern. Utredningen pekar slutligen på att en sänkning av nämnda 20-årsgräns har betydelse inte bara för socialvårdens möjligheter att fullgöra sina arbetsuppgifter utan att den också har en kriminalpolitisk aspekt. Bl. a. skulle domstols möjlighet att enligt 31 kap. 1 § BrB överlämna unga lagöverträdare till vård enligt barnavårdslagen i motsvarande mån begränsas. Om en sänkning av denna gräns nu skulle komma i fråga, torde de kriminalpolitiska konsekvenserna, exempelvis

ett eventuellt behov av nya vårdformer inom kriminalvårdens ram, behöva närmare övervägas.

Fosterbarnsutredningen anser i princip att samma åldersgräns bör gälla för alla ingripanden med stöd av barnavårdslagen. Utredningen accepterar dock den nuvarande 20-årsgränsen under den övergångstid som erfordras med hänsyn till socialutredningens arbete.

Stockholms barnavårdsnämnd finner förslaget att nu inte företa ändringar i fråga om de åldersgränser som avses i 25 § b-fallen väl motiverat. En sänkning av 20-årsgränsen skulle enligt barnavårdsnämndens uppfattning uppenbarligen leda till starkt försämrade vårdmöjligheter för missanpassade ungdomar. Inte minst gäller detta narkotikaskadade ungdomar för vilka läget skulle kunna radikalt försämrats. Det finns därför enligt nämndens mening starka skäl att avvakta resultatet av den översyn som pågår inom socialutredningen. Barnavårdsnämnden vill emellertid ifrågasätta om det inte trots principiella betänkligheter kan finnas skäl att likaledes avvakta med att införa en absolut 18-årsgräns för de fall som avses i 25 § a barnavårdslagen. Antalet ungdomar som tillhör denna kategori är visserligen förhållandevis ringa. I Stockholm uppgick antalet den 1 september 1973 till 18 medan antalet 18—20-åringar med samhällsvård enligt 25 § b utgjorde 202. Den första gruppen är emellertid till följd av tidigare svåra levnadsbetingelser och med försenad utveckling eller utbildning i starkt behov av fortsatt stöd. Om 18-årsgränsen genomförs för 25 § a-fallen anser barnavårdsnämnden att det bör komma till klart uttryck i lagen att barnavårdsnämnd (social centralnämnd) är skyldig att bistå även dessa ungdomar.

Vad gäller utbildningsområdet har förslaget att sänka åldersgränsen i 51 § skollagen samt 20-årsgränsen i skolstadgan, folkhögskolestadgan och kungörelsen om kommunal och statlig vuxenutbildning inte blivit föremål för någon invändning.

Beträffande studiestödssystemet delar *centrala studiehjälpnämnden* uppfattningen att man inte kan ta ställning till en sänkning av åldersgränsen för studiestödet utan särskild utredning. Även *länsstyrelsen i Uppsala län* anser med hänsyn till de praktiska och ekonomiska konsekvenserna av en sådan sänkning att en utredning först bör verkställas.

Beträffande bestämmelserna om utbildningsbidrag i arbetsmarknads-kungörelsen anför *kommittén för översyn av arbetsmarknadsutbildningen* att kommittén framdeles kommer att pröva åldersgränsen.

Förslaget att t. v. inte ändra 20-årsgränsen i *rusdrycksförsäljningsförrordningen* tillstyrks eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser. *Socialstyrelsen* förklarar sig således uttryckligen biträda promemoriaförslaget. Även en majoritet inom *alkoholpolitiska utredningen* finner det riktigt att något förslag till ändring i *rusdrycksförsäljningsförrordningen* och därtill anknyttande kungörelser

inte nu läggs fram. I första hand bör minimiåldern för inköp av rusdrycker bestämmas med utgångspunkt från alkohol- och nykterhetspolitiska överväganden. Två ledamöter av utredningen är emellertid skiljaktiga och anser att det inte är rimligt att ge alkoholen en särställning i lagstiftningen. Inköpsåldern i systembutikerna bör — utan att man avvaktar utredningens förslag som tidigast kan träda ikraft under år 1976 — bli densamma som den föreslagna myndighetsåldern.

Riksskatteverket understryker det samband som av ålder föreligger mellan myndighetsåldern och lägsta ålder för att få köpa varor i systembutik. Verket anser emellertid att ställningstagandet till frågan om minimiåldern bör ske först vid behandlingen av alkoholpolitiska utredningens förslag.

Enligt länsstyrelsen i Uppsala län förefaller det naturligt att inköpsåldern sammanfaller med myndighetsåldern. Har det godtagits att ungdom vid 18 år uppnått en sådan grad av mognad att myndighet och rösträtt kan inträda vid denna ålder måste det enligt länsstyrelsens mening framstå som en obehörig inskränkning att förvägra personer i åldern 18—20 år rätten att inköpa rusdrycker. De begränsningar i inköpsrätten som kan finnas nödvändiga av nykterhetspolitiska hänsyn regleras i nykterhetsvårdslagen. Av denna anledning synes den alkoholpolitiska utredningens förslag inte behöva avvaktas. Länsstyrelsen föreslår därför att åldersgränsen i rusdrycksförsäljningsförordningen sänks till 18 år. Liknande synpunkter anförs av *SECO* och *Folkpartiets ungdomsförbund*.

Vad angår övriga bestämmelser har förslaget om en sänkning av åldersgränsen i rättegångsbalkens bestämmelser om tillträde till offentlig förhandling inte mött någon kritik under remissbehandlingen. Detsamma gäller regeln om rätt att träda i kloster.

Beträffande förslaget att sänka 20-årsgränsen i 14 § rennäringslagen har *lantbruksstyrelsen* förklarat sig inte ha något att erinra.

Förhandlingsutredningen uppger att frågan om ändrade åldersgränser för behörighet att inneha vissa tjänster enligt statstjänstemannastadgan och stadgan om vissa tjänstemän hos kommuner m.fl. kommer att beaktas under utredningens fortsatta arbete med översyn av tjänstemannalagstiftningen.

Styrelsen för Stockholms fondbörs anför i fråga om den föreslagna sänkningen av 20-årsgränsen för börsombud att fondbörsutredningen inom kort kommer att lägga fram ett betänkande med förslag till ny börslagstiftning. I detta avser utredningen att redovisa även vissa synpunkter rörande de kvalifikationskrav som bör uppställas för börsombud, däribland det nuvarande ålderskravet. Med hänvisning härtill föreslår börsstyrelsen att man, i avbidan på det kommande börslagförslaget och remissbehandlingen av detta, avstår från att i detta sammanhang vidta någon ändring i 15 § andra stycket börsordningen för Stockholms fondbörs.

Befälsbemanningsutredningen bekräftar att utredningen kommer att överväga vilka allmänna krav som skall ställas på befälhavare på handelsfartyg eller fiskesfartyg. Samtidigt kommer praktiktidskraven att överses. Det är enligt utredningens uppfattning olämpligt att i samband med en sänkning av myndighetsåldern automatiskt sänka den i 7 § sjöbefälskungörelsen angivna 20-årsgränsen. Den i promemorian intagna ståndpunkten att inte nu föreslå ändring av denna gräns är därför enligt utredningens mening riktig. Samma uppfattning förs fram av *länsstyrelsen i Uppsala län*.

Beträffande förslaget att sänka ett par 20-årsgränser i vissa författningar om stöd till rationalisering inom jordbruket och trädgårdsnäringen anför *lantbruksstyrelsen* att åtgärden inte får någon större praktisk betydelse vad gäller stödet till jordbrukets och trädgårdsnäringens rationalisering. För att få sådant stöd krävs nämligen inte bara att sökanden skall ha uppnått viss ålder utan även att han har den yrkeskicklighet som behövs för ändamålsenlig drift av företaget.

I promemorian läggs inte fram något förslag till ändring av 20-årsgränsen i reglementet angående statens grupplivförsäkring. *Länsstyrelsen i Uppsala län* säger sig dela synpunkten att åldersgränser som bestämts i samråd med arbetsmarknadens parter inte nu bör ändras. Dock anser länsstyrelsen att det kan ifrågasättas om inte åldersgränsen för barnpensioner, grupplivräntor m. m. med hänsyn till deras konstruktion och karaktär bör anpassas till myndighetsåldern. *Föreningen Sveriges överförmyndare* pekar på att föregående sänkning av myndighetsåldern åtföljdes av en motsvarande sänkning av åldersgränsen för utfående av tilläggsbelopp enligt avtalen om tjänstegrupplivförsäkring. Om den nu föreslagna sänkningen av myndighetsåldern kommer att följas av en motsvarande sänkning av åldersgränsen för tilläggsbeloppen, vore en sådan utveckling enligt föreningens mening uppenbarligen ofördelaktig för den unge, inte minst med hänsyn till gällande bestämmelser för utfående av ekonomisk hjälp till utbildning.

Svenska landstingsförbundet finner det vara en brist att promemorian inte alls behandlar de författningar som vid sidan av regeringsformen reglerar val och rösträttsålder och som knyter an till viss bestämd ålder utan att hänvisa enbart till myndighetsbegreppet. Förbundet saknar sålunda förslag till ändringar av t. ex. 6 § kommunallagen — till vilken 7 § landstingslagen indirekt hänvisar — samt 2 kap. 3 § och 4 kap. 2 § vallagen. Förbundet förutsätter att även dessa författningar ses över.

2.3.3 Andra åldersgränser för unga

Beträffande de åldersgränser för unga personer som behandlats i avsnittet 2.2.3 redovisar remissinstanserna inte några från promemorian avvikande synpunkter. Det gäller för familjerättens vidkom-

mande bl. a. bestämmelserna i FB och barnavårdslagen om barns rätt att själv yttra sig i olika frågor som rör dess person eller egendom. Motsvarande gäller även 15-årsgränsen i RB för underårig som hörs som vittne samt 18-årsgränserna i namnlagen, passkungörelsen och vapenförordningen.

Remissinstanserna godtar också förslaget att inte göra någon ändring i lagen om erkännande och verkställighet av vissa utländska domar och beslut angående underhåll till barn.

Den i promemorian hävdade ståndpunkten att en sänkning av myndighetsåldern inte bör påverka åldersgränserna inom det straffrättsliga påföljdsområdet biträds eller lämnas utan erinran av det stora flertalet remissinstanser. *Socialstyrelsen* framhåller att sänkningen av myndighetsåldern ända till 18 år inte lämpligen kan få innebära att ungdomar i åldersgrupperna närmast över 18 år inte skulle bli straffrättsligt särbehandlade. *Länsstyrelsen i Uppsala län* anser att inom kriminalvården, där till stor del behandlingssynpunkter varit avgörande för åldersgränsernas bestämmande, man inte behöver hysa betänkligheter mot andra åldersgränser än 18 år.

Vad utbildningsområdet angår tar *skolöverstyrelsen* upp vissa åldersgränser som stipulerats för inträde till vissa utbildningslinjer inom seminarierna för huslig utbildning. *Skolöverstyrelsen* framhåller att enligt 29 § stadgan för seminarierna för huslig utbildning fordras för att vinna inträde på ekonomiföreståndarlinjen att sökanden under det år, då inträde söks, fyller lägst 21 år. För inträde till hushållslärlinjens allmänna gren, hushållslärlinjens lant- och hushållsinriktade gren, textillärlinjen samt barnavårdslärlinjen vid husligt seminarium är enligt 24—27 §§ samma stadga motsvarande åldersgräns 19 år. Den högre gränsen för ekonomiföreståndarlinjen torde ha föreskrivits med hänsyn till det ekonomiska ansvar som ofta kommer att åvila ekonomiföreståndare. Enligt styrelsens uppfattning bör samtliga nu nämnda åldersgränser bringas att överensstämma med en eventuellt sänkt myndighetsålder. Beträffande särskolplikten för vissa psykiskt utvecklingsstörda framhåller *landstingsförbundet* att förbundet inte har någon erinran mot att 21-årsgränsen — med viss möjlighet till förlängning — behålls oförändrad.

Mot departementspromemorians förslag i övrigt har inte gjorts några invändningar. Beträffande särskilt trafiklagstiftningen understryker *länsstyrelsen i Uppsala län* att åldersgränserna inom denna är betingade av tekniska och säkerhetsmässiga överväganden och att de därför bör behållas.

2.4 Föredraganden

2.4.1 Myndighetsåldern

Den nuvarande åldersgränsen för myndighetens inträde, 20 år, infördes år 1969. Dessförinnan var myndighetsåldern sedan länge 21 år.

Under senare år har frågan om en ytterligare sänkning av myndighetsåldern aktualiserats i olika sammanhang. Sålunda lades förra året fram förslag till ny regeringsform som bl. a. innebar att rösträttsåldern vid val till riksdagen sänktes från 20 till 18 år. Förslaget har nyligen blivit slutligt antaget av riksdagen. Samtidigt med att förslag lades fram om en sänkning av rösträttsåldern framhölls önskvärdheten av att sambandet mellan rösträttsålder och myndighetsålder behålls.

Frågan om en sänkning av myndighetsåldern har också behandlats inom Europarådet. Sålunda har rådets ministerkommitté år 1972 antagit en resolution, i vilken medlemsstaterna bl.a. rekommenderas att sänka myndighetsåldern under 21 år och att, om de anser det tillrådligt, bestämma den till 18 år. I Finland lades förra året fram en proposition med förslag till en 18-årsgräns. Av andra västeuropeiska länder har Storbritannien för några år sedan sänkt myndighetsåldern till 18 år. Även Sovjetunionen och övriga östeuropeiska stater tillämpar en 18-årsgräns. I Österrike sänktes nyligen myndighetsåldern till 19 år. Sänkning av 21-årsgränsen övervägs i vissa stater i Västeuropa, t. ex. i Belgien, Luxemburg och Förbundsrepubliken Tyskland.

Mot bakgrund av den föreslagna sänkningen av rösträttsåldern och utvecklingen i andra länder har inom justitiedepartementet utarbetats en promemoria (Ds Ju 1973: 11), där det föreslås att myndighetsåldern skall sänkas från 20 till 18 år. Ändringen föreslås träda i kraft den 1 juli 1974.

Den föreslagna sänkningen av myndighetsåldern har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av det stora flertalet remissinstanser. Endast tre remissinstanser tar klart avstånd från förslaget. Vissa reservationer framförs dock även av de instanser som i och för sig ställer sig positiva till en sänkning av myndighetsåldern.

De remissinstanser som är kritiska mot förslaget anser att sambandet mellan myndighetsålder och rösträttsålder inte med nödvändighet behöver upprätthållas. Däremot anser man det behövligt att behålla det nuvarande skyddet för personer som är under 20 år. Från åklagarhåll betonas den ökade risken för brottsliga dispositioner som följd av civilrättsliga transaktioner ingångna på grund av ungdomligt oförstånd. Det förhållandet att den förra sänkningen av myndighetsåldern inte har haft några synbara negativa effekter tillmäter man inte någon större betydelse, eftersom den nu föreslagna sänkningen omfattar ytterligare hela två år. Från flera håll betonas slutligen att en sänkning inte bör genomföras förrän enighet har uppnåtts med övriga nordiska länder.

För egen del vill jag understryka vad föredragande departementschefen anförde vid 1969 års reform, nämligen att det är föga fruktbart att närmare diskutera när ungdomens sociala mognad inträder, eftersom det är svårt att ställa upp några objektivt giltiga kriterier på social mognad. Övervägandena bör i stället utgå från de verkningar som myndigheten medför i fråga om behörighet i olika avseenden, särskilt i ekonomiska angelägenheter. Härvid bör beaktas att ungdomar som fyllt 18 år redan i samband med 1969 års reform har fått en så omfattande civilrättslig handlingsförmåga att det inte utan fog kan hävdas att myndighet väsentligen inträder redan vid denna ålder. De som fyllt 18 år har sålunda bl. a. rätt att själva hyra bostad för eget bruk och att ta upp statliga lån som syftar till att bereda dem hjälp till utbildning eller bosättning. Vidare har varje underårig med eget hushåll rätt att företa sedvanliga rättshandlingar för den dagliga hushållningen eller för uppfostran av barn, som tillhör hushållet. Redan tidigare gällde att personer som fyllt 18 år har behörighet att själva ta tjänst eller annat arbete.

De ändringar som sålunda vidtogs år 1969 innebär att omyndigheten för dem som är mellan 18 och 20 år i huvudsak kommer till praktiskt uttryck bara när det gäller viss skuldsättning, t. ex. i samband med avbetalningsköp, och förfogande över tillgångar som förvärvats på annat sätt än genom eget arbete eller genom upptagande av studie- eller bosättningslån. Det är inte något stort steg som tas och inte några stora risker som öppnas, om man på de angivna områdena slopar det skydd som omyndigheten f. n. ger.

Av intresse vid fastställande av myndighetsåldern är den åldersgräns som gäller i andra avseenden för inträdande av medborgerliga rättigheter och skyldigheter. Skyldigheten att göra värnplikt inträder vid 18 års ålder. Särskild vikt bör uppenbarligen tillmätas sänkningen av rösträttsåldern. Till stöd för denna sänkning har anförts bl. a. att flertalet ungdomar har fått successivt ökade förutsättningar att ta ställning i politiska frågor genom bl. a. förbättrad skolundervisning i samhällskunskap, massmedias informationsverksamhet och föreningsverksamheten. Även om, som framhållits från några håll under remissbehandlingen, en sänkning av rösträttsåldern inte nödvändigtvis måste föranleda en motsvarande sänkning av myndighetsåldern, torde det dock te sig egendomligt om en person som anses mogen att ta självständig ställning i politiska frågor inte tillerkänns full civilrättslig handlingsförmåga. I samband med att förslag lades fram om en sänkning av rösträttsåldern framhölls också, som tidigare nämnts, det önskvärda i att man behöll sambandet mellan rösträttsålder och myndighetsålder. Samma standpunkt har intagits av riksdagens lagutskott vid behandlingen av ett tidigare motionsförslag om sänkning av myndighetsåldern.

Givetvis är det i och för sig önskvärt att behålla den nuvarande nordiska rättslikheten när det gäller myndighetens inträde. Oavsett

vilken ståndpunkt man intar från svensk sida kan emellertid denna rättslikhet antas komma att upphöra, eftersom en proposition med förslag till 18-årsgräns redan har lagts fram i Finland, medan någon motsvarande reform inte är omedelbart aktuell i övriga nordiska länder. Det finns därför inte något skäl att av hänsyn till förhållandena i övriga Norden vänta med en sänkning av myndighetsåldern. Som jag strax skall återkomma till torde det heller inte uppstå några mera beaktansvärda olägenheter, om myndighetsåldern är olika i de nordiska länderna.

Med hänsyn till det anförda föreslår jag att myndighetsåldern sänks från 20 till 18 år. Sänkningen föranleder ändring i 9 kap. 1 § föräldrabalken (FB). I samband härmed bör de år 1969 införda reglerna i 9 kap. 2 § första stycket och 3 a § om behörighet för underårig som fyllt 18 år att hyra bostad och ta upp vissa lån upphävas. Reglerna i 2 a § om behörighet att företa rättshandlingar för den dagliga hushållningen bör däremot behållas, eftersom de är tillämpliga även på den som är under 18 år.

En sänkning av myndighetsåldern till 18 år medför, som nyss nämnts, att myndighetsåldern blir lägre i Sverige än i Danmark, Island och Norge. Den blir också lägre än vad som gäller på många håll utanför Norden. Detta aktualiserar behovet av särskilda internationellt privaträttsliga regler på området.

Vad beträffar förhållandet till stater utanför Norden finns tillämpliga regler i 4 kap. 1904 års lag om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (SFS 1904: 26 s. 1). Bestämmelserna bygger på nationalitetsprincipen. Frågan huruvida en person är underårig eller inte bedöms alltså enligt lagen i det land där han är medborgare. Till skydd för godtroende tredje man har emellertid en särskild undantagsregel tagits upp i 4 kap. 5 § andra stycket. Om rättshandling har företagits här i landet av någon som på grund av underårighet varit obehörig att företa rättshandlingen enligt tillämplig utländsk lag, blir rättshandlingen ändå bindande för honom, om han ägt behörighet enligt svensk lag och motparten varken insåg eller bort inse hans bristande behörighet. Denna godtrosregel får särskild aktualitet när det gäller utlänningar från stater där myndighetsåldern är högre än i Sverige. Några ändrade regler på området torde inte behövas.

I förhållande till övriga nordiska länder tillämpas inte 1904 års lag. I stället gäller 1931 års förordning om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap (SFS 1931: 429). Förordningen, som grundas på en konvention mellan de nordiska länderna, bygger på domicilprincipen. Av 14 och 16 §§ följer att frågan om omyndighet beträffande den som är medborgare i något av de nordiska länderna men som har hemvist i annat nordiskt land skall bedömas enligt lagen i den stat där han har hemvist, såvida inte förmynd-

derskap redan utövas i annat nordiskt land. Om myndighetsåldern sänks till 18 år i Sverige och Finland men behålls vid 20 år i Danmark, Island och Norge kommer alltså svenska medborgare som är mellan 18 och 20 år och har hemvist i något av sistnämnda tre länder att alltjämt vara omyndiga. Liknande effekter har kunnat uppstå redan tidigare. Sålunda har i Finland sedan länge gällt att underårig som gifter sig blir myndig i samband därmed. Denna regel har på grund av den nordiska konventionen inte varit tillämplig i de övriga nordiska länderna på finska medborgare vilka vid äktenskapets ingående haft hemvist i annat nordiskt land. Det synes inte nu böra komma i fråga att frångå den reglering som gäller i förhållande till de andra nordiska länderna och som alltså grundas på domicilprincipen.

Om den som enligt hemvistlandets lag blivit myndig därefter bosätter sig i ett land enligt vars lag han alltjämt skulle vara omyndig uppstår frågan huruvida han därigenom återigen förlorar sin rättshandlingsförmåga. Frågan uppmärksammades under förarbetena till 1931 års nordiska konvention. Med anledning av den förut omnämnda finska regeln om att den som gifter sig blir myndig uttalades att den som en gång har blivit myndig i en av staterna inte förlorar sin myndighet genom att han flyttar till annan fördragsslutande stat. Vid överläggningar med företrädare för de danska, finska och norska justitieministerierna har emellertid tvekan yppats huruvida uttalandet kan anses vägledande också i förevarande situation. Den oklarhet som nu råder får dock antas ha ringa praktisk betydelse. Läget torde vara mera klart i den situationen att någon flyttar från en stat med högre myndighetsålder till en stat där myndighetsåldern är lägre. Om sålunda en i Danmark bosatt 18-åring flyttar till Sverige, kommer han att bli myndig i och med att han tar hemvist här i landet, under förutsättning att inte förmynderskap fortfarande utövas i annat nordiskt land, vilket kan vara fallet exempelvis om förmyndaren alltjämt är bosatt i Danmark. I exemplet förutsätts att vederbörande är medborgare i nordiskt land.

I 1931 års konvention och förordning finns inte någon motsvarighet till den särskilda regel om skydd för godtroende medkontrahent som har upptagits i 4 kap. 5 § andra stycket 1904 års lag. En sådan regel har hittills ansetts kunna avvaras. Om emellertid myndighetsåldern blir olika i de skilda nordiska länderna, kan det finnas behov att ta upp frågan om ändring i den nordiska konventionen på denna punkt. Som framhållits vid överläggningar med företrädare för de danska, finska och norska justitieministerierna kan det finnas anledning att revidera också andra bestämmelser i konventionen. De ändringar som under senare tid har företagits i denna tyder f. ö. på ett behov av en mera genomgripande översyn. Från svensk sida har också initiativ tagits till en sådan översyn.

Beträffande tidpunkten för genomförandet av den aktuella reformen

finner jag inte anledning att frångå promemorians förslag. De nya bestämmelserna om myndighetsåldern bör alltså träda i kraft den 1 juli 1974.

2.4.2 Andra 20-årsgränser

I promemorian påvisas att det vid sidan av de regler som direkt anknyter till myndighetsåldern finns bestämmelser om en åldersgräns på 20 år på vitt skilda rättsområden. Ofta har 20-årsgränsen valts för att få överensstämmelse med myndighetsåldern. Enligt promemorian finns det emellertid också 20-årsgränser där andra motiv än sambandet med myndighetsåldern har varit avgörande. När det gäller att ta ställning till om en sänkning av myndighetsåldern med två år skall påverka andra åldersgränser, bör enligt promemorian den principiella utgångspunkten vara att en anpassning nedåt bör ske överallt där den nuvarande åldersgränsen i väsentlig grad påverkats av den nuvarande myndighetsåldern. Om det på något område finns speciella skäl att behålla 20-årsgränsen, bör däremot inte göras någon ändring bara för att vinna likformighet.

Vid 1973 års riksdag begärdes i en motion (1973: 620) översyn av de åldersgränser för barn och underåriga som lagstiftningen innehåller. Lagutskottet anförde i sitt av riksdagen godtagna betänkande (LU 1973: 31) med anledning av motionen att en sammanställning av gällande åldersgränser, även om den inte är fullständig, ger ett klart belägg för att det råder en relativt långt driven uppsplättning på olika åldersgränser. De rikt differentierade åldersgränserna kunde enligt utskottets mening förklaras av att åldersgränserna inom olika områden har så väsensskilda syften. Utskottet underströk att man i det fortsatta lagstiftningsarbetet borde eftersträva så enhetliga åldersgränser som möjligt. En samordning av åldersgränserna fick dock inte bli ett självändamål utan varje åldersgräns måste bestämmas så att den verkligen tillgodoser det syfte som den avser att tjäna.

För egen del finner jag att de i promemorian förordade principerna för anpassning av olika åldersgränser till myndighetsåldern stämmer väl överens med det synsätt som lagutskottet gett uttryck för. Jag anser därför att en ändring av åldersgränserna bör ske i enlighet med de angivna principerna. Som framhålls i promemorian tillkommer att 20-årsgränsen på flera områden berörs av pågående utredningar. I dessa fall bör resultatet av utredningarna avvaktas, innan slutlig ståndpunkt tas till om berörda åldersgränser bör ändras.

Åldersgränser finns i författningar på vitt skilda rättsområden. Flera av författningarna är sådana att det ankommer på Kungl. Maj:t att ensam besluta om ändringar i dem. För överblickens skull avser jag emellertid att i den fortsatta framställningen ta upp såväl författningar av detta slag som författningar som kan ändras endast med riksdagens

medverkan. I fall då en författning hör under annat departement än justitiedepartementet har jag samrått särskilt med vederbörande statsråd.

Beträffande den familjerättsliga lagstiftningen delar jag den uppfattning som förts fram i promemorian att reglerna i FB om vårdnadens upphörande och samtycke till adoption samt i ärvdabalken om behörighet att upprätta testamente alla har nära samband med myndighetsåldern och därför bör anpassas till denna. Motsvarande gäller den 20-årsgräns som i speciella undantagssituationer är föreskriven för rätt att anta adoptivbarn.

I promemorian föreslås en sänkning av den i lagen (1938: 318) om avbrytande av havandskap föreskrivna 20-årsgränsen för hörande av kvinnans vårdnadshavare i abortärende. Eftersom abortlagstiftningen är föremål för översyn i justitiedepartementet anser jag dock att någon ändring inte bör göras i förevarande sammanhang. Som förordats i promemorian bör däremot en anpassning till myndighetsåldern ske i lagen (1962: 381) om allmän försäkring, såvitt gäller bestämmelserna om utbetalning av föräldrapenning, och i kungörelsen (1962: 520) angående sättet och tiden för utbetalning av pension enligt nyssnämnda lag. Förslag till den ändring som behövs i sistnämnda författning kommer senare att anmälas av chefen för socialdepartementet.

I utlänningskungörelsen (1969: 136) finns vissa regler om en 20-årsgräns som har betydelse för frågan om uppehållstillstånd m. m. I promemorian föreslås att även dessa regler anpassas till den nya myndighetsåldern. Vid remissbehandlingen har emellertid statens invandrarverk gjort gällande att åldersgränsen i ett par fall i stället bör sättas ned till 16 år. Invandrarverket har även föreslagit vissa andra ändringar i utlänningskungörelsen. Efter samråd med statsrådet Leijon anser jag att frågan om behövliga ändringar i utlänningskungörelsen bör tas upp särskilt och anmälas för Kungl. Maj:t i ett senare sammanhang.

På det skatterättsliga området finns bl. a. ett par bestämmelser där en 20-årsgräns har betydelse för förmögenhetsbeskattningen. Sålunda gäller enligt 8 § förordningen (1947: 577) om statlig förmögenhetsskatt att föräldrar i viss omfattning är skattskyldiga för förmögenhet som tillhör deras barn under 20 år. Vidare beräknas enligt 12 § 1 mom. samma förordning den beskattningsbara förmögenheten i vissa fall gemensamt för föräldrar och omyndiga barn. I promemorian anförs att en sänkning av de angivna 20-årsgränserna framstår som en naturlig konsekvens av att man sänker den ålder då barnen själva disponerar över sin förmögenhet. Jag delar denna uppfattning och förordar således att de berörda åldersgränserna i förmögenhetsskatteförordningen sänks till 18 år.

I 28 § arvsstatteförordningen (1941: 416) medges en viss lindring i arvsbeskattningen för barn under 20 år. I promemorian föreslås att även denna åldersgräns skall anpassas till den sänkta myndighetsåldern.

Förslaget har i denna del kritiserats från flera håll under remissbehandlingen. Därvid har bl. a. hävdats att ungdomar i åldersgruppen 18—20 år har ett stort behov av tillskott till sina ekonomiska resurser för studier, praktiktjänstgöring m. m. och att den särskilda skattelindringen bidrar till att tillgodose detta behov.

För min del ansluter jag mig till den åsikt som fördes fram av fördragande departementschefen vid 1969 års sänkning av myndighetsåldern, nämligen att det inte finns anledning att i arvsskatteförordningen ha någon generell regel om särskild skattelindring med anknytning till en högre åldersgräns än myndighetsåldern. Det behov av medel för utbildning m. m. som föreligger för ungdomar i åldern 18—20 år får tillgodoses på annat sätt än genom lätnader i arvsbeskattningen. Härtill kommer att den skatteskärpning som kan inträffa, om den berörda 20-årsgränsen sänks, i regel torde bli obetydlig. Jag tillstyrker därför promemoriaförslaget om att åldersgränsen i arvsskatteförordningen sänks till 18 år.

Under remissbehandlingen har väckts ytterligare en fråga rörande skattelagstiftningen. Enligt 46 § 2 mom. kommunalskattelagen (1928: 370) får avdrag vid inkomstbeskattningen göras bl. a. för premier för vissa försäkringar som ägs av den skattskyldiges omyndiga barn. En sänkning av myndighetsåldern medför automatiskt en begränsning av denna avdragsrätt. Svenska försäkringsbolags riksförbund framhåller att detta ingrepp i avdragsrätten inte kan anses obetydligt. Med hänsyn härtill och då livförsäkringens skattefrågor är föremål för utredning inom livförsäkringsskattekommittén (Fi 1971: 07) hemställer riksförbundet att avdragsrätten t. v. behålls i oförändrad omfattning genom att en uttrycklig åldersgräns på 20 år införs i kommunalskattelagen. Jag kan för min del inte biträda denna hemställan. Redan vid 1969 års sänkning av myndighetsåldern framhöll departementschefen att den omständigheten att en person har slutit ett långtidsavtal under förutsättning att avtalet skulle medföra vissa gynnsamma verkningar för honom i skattehänseende inte kan betraktas som ett tillräckligt motiv för att vid en ändring i civilrättslig lagstiftning, som återverkar på skattereglerna, ändå låta honom åtnjuta de sålunda beräknade fördelarna. Jag anser därför att avdragsrättens anknytning till myndighetsåldern bör bestå. Efter samråd med chefen för finansdepartementet anser jag dock att hittillsvarande avdragsregler bör gälla för hela år 1974. Erforderliga författningsändringar kommer att anmälas för Kungl. Maj:t av chefen för finansdepartementet i ett senare sammanhang.

Vad härefter beträffar det straffrättsliga området innehåller 6 kap. BrB en rad bestämmelser som straffbelägger sexuella handlingar mot barn och ungdom. Utmärkande är bl. a. att homosexuella handlingar behandlas strängare än motsvarande heterosexuella handlingar. Två av de 20-årsgränser som förekommer i kapitlet rör just homosexuella

handlingar (4 och 8 §§). En ytterligare 20-årsgräns finns i 7 §, där det bl. a. föreskrivs att den som förleder någon som är under 20 år till otuktigt levnadssätt skall straffas för koppleri. Denna regel är inte begränsad till homosexuella förhållanden.

I promemorian tas inte ståndpunkt i frågan om de nu nämnda 20-årsgränserna skall anpassas till en sänkt myndighetsålder. Det föreslås i stället att eventuella ändringar skall anstå i avvaktan på resultatet av arbetet inom sexualbrottsutredningen (Ju 1972: 01). Jag biträder detta förslag.

I lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare finns en föreskrift om att vårdnadshavaren skall höras i vissa fall när lagöverträdaren är under 20 år. Jag ansluter mig till promemorians förslag om att bestämmelsen skall anpassas till att vårdnaden upphör vid 18 års ålder.

Ett område där 20-årsgränsen är av stor betydelse är barnavårdslagstiftningen. Ingreppande med stöd av barnavårdslagen (1960: 97) kan grundas antingen på förhållanden som kan hänföras till barnets omgivning (25 § a) eller på förhållanden som kan hänföras till den unges eget beteende (25 § b). I den förra typen av fall kan ingripande inte företas sedan den unge har fyllt 18 år. Motsvarande åldersgräns i de senare fallen är 20 år. Vidtagna åtgärder skall i princip upphöra senast när den unge fyller 20 år. Samhällsvård som har anordnats med stöd av 25 § b kan emellertid pågå längre. Samhällsvården skall dock alltid upphöra senast tre år efter omhändertagandet. Motsvarande gäller i fråga om utskrivning från ungdomsvårdsskola.

I promemorian föreslås att åtgärder som har beslutats med stöd av 25 § a barnavårdslagen skall upphöra senast när den unge fyller 18 år. Detta förslag har allmänt godtagits under remissbehandlingen. Stockholms barnavårdsnämnd ifrågasätter dock om man inte bör avvakta med att införa 18-årsgränsen i dessa fall. Antalet ungdomar som tillhör berörd kategori är visserligen enligt barnavårdsnämnden förhållandevis ringa men ungdomarna är ofta i starkt behov av fortsatt stöd. För min del anser jag det dock som en naturlig konsekvens av en sänkning av myndighets- och vårdnadsåldern att åtgärder som beslutats med stöd av 25 § a barnavårdslagen skall upphöra senast när den unge fyller 18 år. Jag ansluter mig därför till promemorieförslaget.

Beträffande 20-årsgränsen i 25 § b framhålls i promemorian det principiellt otillfredsställande i att möjliggöra ingripande inom barnavårdens ram mot personer som har uppnått myndig ålder. Enligt promemorian kan man emellertid inte bortse från att en sänkning av åldersgränsen för ingripande enligt barnavårdslagen skulle innebära en allvarlig inskränkning i möjligheterna att bereda adekvat vård för missanpassad ungdom. I promemorian hänvisas också till den allmänna över syn av den sociala vårdlagstiftningen som f. n. pågår inom socialutredningen (S 1969: 29). I det angivna läget förordas att man t. v. behåller

den nuvarande 20-årsgränsen i 25 § b och därtill anknutna bestämmelser.

Promemoricförslaget har i denna del allmänt godtagits under remissbehandlingen. Från flera håll har betonats att möjligheterna att bereda adekvat vård för unga alkohol- och narkotikamissbrukare skulle allvarligt försämrats, om den berörda 20-årsåldern sänktes. Även jag ansluter mig till promemorian förslag. Det ankommer på socialutredningen att i viss utsträckning överväga hur gränsen bör dras mellan olika vårdformer. Härvid uppkommer bl. a. frågan om vilka åldersgränser som skall gälla i olika sammanhang. Nämnas bör också att det pågående reformarbetet på kriminalvårdens område synes ge anledning till översyn av de reaktionsformer som gäller för unga lagöverträdare.

I enlighet med det anförda bör någon ändring inte göras i 25 § barnvårdslagen och — bortsett från en redaktionell justering — inte heller i 32 §. Vad beträffar 27 och 28 §§, som ger barnvårdsnämnden möjlighet att meddela föreskrifter resp. förordna om övervakning, bör, som föreslagits i promemorian, föreskrivas att sådana åtgärder skall upphöra senast vid 18 års ålder i fall som avses i 25 § a och vid 20 års ålder i fall enligt 25 § b. Beträffande den som är över 18 år och som på grund härav inte längre står under någons vårdnad bör föreskrift bara kunna avse den unge själv. Regeln om samhällsvårdens upphörande i 42 § andra stycket bör ges den utformningen att samhällsvården skall upphöra senast då den omhändertagne fyller 18 år eller, om han har omhändertagits med stöd av 25 § b efter fyllda 15 år, senast tre år efter omhändertagandet. Bestämmelserna i 24 § första stycket om under rättelse till föräldrar och i 33 § andra stycket om kvarhållande av den unge i förvar tills han hämtas av föräldrar eller fostrare bör ändras så att bestämmelserna inte blir tillämpliga i fall då den unge har fyllt 18 år och på grund härav inte står under någons vårdnad.

Utöver de nu förordade ändringarna i barnvårdslagen bör, som föreslagits i promemorian, vissa redaktionella jämkningar göras i författningstexten.

Som påpekats i promemorian medför ändringarna i barnvårdslagen att föreskrifter, övervakning och samhällsvård som grundas på 25 § a och avser någon som är över 18 år när lagändringarna träder i kraft skall upphöra omedelbart.

Om 20-årsgränsen i 25 § b barnvårdslagen t. v. behålls oförändrad finns det, som framhållits i promemorian, inte anledning att nu sänka åldersgränsen för tillämpning av lagen (1964: 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet från 20 till 18 år. Inte heller bör någon jämkning ske i föreskrifterna om meddelande till barnvårdsnämnd i 12 § första stycket lagen (1964: 168) om verkställighet av bötesstraff och 16 § andra stycket förundersökningskungörelsen (1947: 948).

Vad gäller utbildningsområdet finns en 20-årsgräns i 51 §

skollagen (1962: 319). Åldersgränsen har betydelse för möjligheten att företa inspektion vid privatskolor m. m. till skydd för unga elever. Efter samråd med statsrådet Hjelm-Wallén förordar jag att man inte i detta sammanhang ändrar förutsättningarna för inspektion. Bestämmelsen bör alltså t. v. lämnas oförändrad. Som påtalats i promemorian har de regler i skolstadgan (1971: 235), folkhögskolestadgan (1958: 478) och kungörelsen (1971: 424) om kommunal och statlig vuxenutbildning som innehåller en 20-årsgräns nära samband med bestämmelserna om vårdnad. Dessa regler bör därför anpassas till den nya myndighetsåldern.

Inom studiestödssystemet innebär 20-årsgränsen en avgränsning mellan yngre och äldre studerande. Efter samråd med chefen för utbildningsdepartementet förordar jag att någon ändring nu inte görs i fråga om denna åldersgräns. Jag vill erinra om att vissa frågor som rör det studiesociala systemet övervägs inom kommittén (U 1969: 51) för studiestöd åt vuxna. Inte heller bestämmelserna om utbildningsbidrag i arbetsmarknadskungörelsen (1966: 368) bör ändras nu. Jag vill erinra om att frågor som rör den framtida utformningen av arbetsmarknadsutbildningen f. n. övervägs av kommittén (In 1972: 04) för översyn av arbetsmarknadsutbildningen.

Rusdrycksförsäljningsförordningen (1954: 521) innehåller bestämmelser som innebär att rusdrycker inte får säljas till den som är under 20 år. Vid förordningens tillkomst ansågs det av flera skäl naturligt att knyta åldersgränsen till myndighetsåldern. Detta samband behölls vid myndighetsålderns sänkning år 1969. Samma skäl kan nu anföras för en sänkning till 18 år. Enligt promemorian bör emellertid frågan om den lämpliga minimiåldern för rätt till inköp av rusdrycker i första hand bedömas från alkohol- och nykterhetspolitiska synpunkter. Det åligger alkoholpolitiska utredningen (Fi 1966: 33) att göra en allmän översyn av alkohol- och nykterhetspolitiken. Enligt promemorian bör resultatet av utredningens överväganden avvaktas, innan man gör någon ändring i rusdrycksförsäljningsförordningen. Jag ansluter mig till denna bedömning.

Vad angår övriga bestämmelser som är aktuella i detta sammanhang biträder jag promemoriaförslaget om en sänkning av åldersgränsen i rättegångsbalkens (RB:s) bestämmelse om tillträde till offentlig förhandling. Bestämmelsen blir indirekt tillämplig vid handläggning enligt förvaltningsprocesslagen samt enligt lagarna om arbetsdomstol, försäkringsdomstol och marknadsdomstol m. m. I 20 kap. 14 § RB bör härjämte upphävas en bestämmelse om kompletterande angivelse eller åtalsrätt för omyndig som har fyllt 18 år. Den rätt som i angivna hänseenden kan tillkomma omyndigförklarad berörs inte.

Också den i religionsfrihetslagen (1951: 680) föreskrivna minimiåldern för rätt att bli upptagen i kloster bör anpassas till en sänkt myndighetsålder. Motsvarande gäller en i rennäringslagen (1971: 437) upptagen 20-årsgräns.

Som framhållits i promemorian finns det inte anledning att i detta sammanhang ändra den 20-årsgräns som gäller inom det nya tandvårds-systemet. Vad beträffar åldersgränserna i statstjänstemannastadgan (1965: 601) och stadgan (1965: 602) om vissa tjänstemän hos kommuner m. fl. faller hithörande frågor inom ramen för förhandlingsutredningens (C 1968: 16) arbete. De berörda åldersgränserna bör därför t. v. behållas oförändrade. Frågan om ändring av 20-årsgränserna i statens allmänna tjänstepensionsreglemente (1959: 287) och i reglementet (1962: 698) angående statens grupplivförsäkring får anstå i avbidan på överläggningar mellan statens avtalsverk och de statsanställdas organisationer.

I promemorian föreslås en sänkning av 20-årsgränsen för börsombud enligt börsordningen (1969: 546) för Stockholms fondbörs. Jag vill erinra om att frågan om kvalifikationskraven för börsombud har övervägts av fondbörsutredningen (Fi 1967: 32), som nyligen har lagt fram betänkandet (SOU 1973: 60) Fondbörsen. Frågan om ändring av den berörda åldersgränsen i börsordningen får tas upp i samband med andra ändringar som kan föranledas av utredningens förslag.

I sjöbefälskungörelsen (1960: 487) finns en 20-årsgräns för befälhavare på handelsfartyg eller fiskefartyg. Åldersgränsen har samband med behörighetskraven för sjöbefäl. I promemorian föreslås att någon ändring inte nu företas av nämnda åldersgräns, eftersom behörighetskraven f. n. ses över av befälsbemanningsutredningen (K 1970: 29). Jag är av samma uppfattning. Däremot bör, som förordats i promemorian, en sänkning ske av 20-årsgränsen i vissa författningar om stöd till rationalisering inom jordbruket och trädgårdsnäringen.

Under remissbehandlingen har anmärkts att promemorian inte upp-tar förslag till ändringar i bl. a. kommunallagen och vallagen. Med anledning härav vill jag erinra om att Kungl. Maj:t tidigare denna dag beslutat att förelägga riksdagen förslag till följdändringar till grundlags-reformen som bl. a. avser kommunal- och vallagstiftningen.

2.4.3 Andra åldersgränser för unga

Vad först gäller f a m i l j e r ä t t e n och anslutande områden påpekas i promemorian att bestämmelserna i FB och barnavårdslagen om barns rätt att själv yttra sig i olika frågor som rör dess person eller egendom inte har något direkt samband med myndighetsåldern. I stället har från fall till fall bedömts vid vilken ålder det bör vara av värde att generellt efterhöra den underåriges egen mening. Enligt promemorian är det inte påkallat att i detta sammanhang göra någon ändring i de berörda reglerna. Jag delar denna uppfattning. Synsättet torde också stämma överens med den uppfattning som enligt det tidigare anförda har förts fram av riksdagens lagutskott, nämligen att en samordning av åldersgränserna inte får bli ett självändamål utan att varje åldersgräns

måste bestämmas så att den verkligen tillgodoser det syfte den avser att tjäna.

Även de 18-årsgränser som finns intagna i namnlagen (1963: 521), passkungörelsen (1940: 471) och vapenlagen (1973: 1176) bör enligt min mening lämnas oförändrade.

Lagen (1965: 723) om erkännande och verkställighet av vissa utländska domar och beslut angående underhåll till barn bygger på en internationell konvention i ämnet. Jag delar den i promemorian framförda uppfattningen att det inte är möjligt och inte heller direkt behövt att i detta sammanhang göra någon ändring i lagen.

Den ålder till vilken efterlevande barn får uppbära livränta inom yrkesskadeförsäkringen höjdes år 1967 från 16 till 19 år. Detta innebar en anpassning till vad som gäller om barnpension i form av tilläggspension enligt lagen om allmän försäkring. Mellan 19 och 21 år kan livränta utgå om det är motiverat av särskilda i lagen angivna skäl. Mot denna bakgrund framstår det inte som motiverat att nu ändra 19-årsgränsen. Inte heller vill jag förorda en sänkning av 21-årsgränsen. Som framhålls i promemorian skulle en sådan sänkning i vissa fall kunna försämra det skydd som yrkesskadeförsäkringen ger. I konsekvens med det ställningstagande som jag nu gjort bör också motsvarande regler i militärsättningsförordningen (1950: 261) behållas oförändrade. Jag anser inte heller att det finns någon anledning att i detta sammanhang föreslå ändring av reglerna i 9 § lagen (1954: 243) om yrkesskadeförsäkring och 9 § militärsättningsförordningen angående beräkningen av den försäkrades årliga arbetsförtjänst.

I fråga om den 19-årsgräns som finns i statens allmänna tjänstepensionsreglemente får jag hänvisa till vad jag har anfört beträffande 20-årsgränsen i reglementet.

Inom det straffrättsliga påföljdsområdet finns flera olika åldersgränser av betydelse. Den som begått brott innan han fyllt 15 år får över huvud taget inte ådömas påföljd. Den som ingår i åldersgruppen 15—18 år kan dömas till fängelse bara om det finns synnerliga skäl därtill. Är den tilltalade i åldern 18—21 år, får han dömas till fängelse bara om frihetsstraff är påkallat främst av hänsyn till den allmänna laglydnaden eller om fängelse annars anses lämpligare än annan påföljd. Den mera långvariga frihetsberövande påföljd som i första hand kommer i fråga för åldersgruppen 18—21 år är ungdomsfängelse. Även den som är mellan 21 och 23 år kan dömas till ungdomsfängelse, om det anses uppenbart lämpligare än annan påföljd.

Som framhållits i promemorian bestäms de olika åldersgränserna i första hand av kriminalpolitiska hänsyn. Reglerna om behandlingen av unga lagöverträdare har som resultat av en lång utveckling blivit mera differentierade och utrymmet för fängelse som brottspåföljd för de olika åldersgrupperna har blivit mera inskränkt. Jag delar den i promemorian framförda meningen att sänkningen av myndighetsåldern

inte i förevarande sammanhang bör påverka åldersgränserna inom området för brottsbalkspåföljderna. Ändring bör inte nu heller göras i fråga om 15-årsgränsen i RB för underårig som hörs som vittne, eftersom denna åldersgräns närmast hänger samman med de straffrättsliga bestämmelserna.

Jag ansluter mig också till promemorians förslag att man inte nu ändrar den särskilda regeln i 2 kap. 2 § skadeståndslagen (1972: 207) om möjlighet till jämkning av skadestånd när den som har vållat skadan är under 18 år.

Förslag (prop. 1974: 20) har nyligen lagts fram om att lagen (1964: 541) om behandling i fångvårdsanstalt skall ersättas av en ny lag om kriminalvård i anstalt. I denna lag föreskrivs att man vid placering av intagen som ej fyllt 21 år skall särskilt beakta att han om möjligt hålls åtskild från sådana intagna som kan inverka menligt på hans anpassning i samhället. Denna åldersgräns, som har nära samband med påföljdsreglerna, bör inte ändras i detta sammanhang. Motsvarande gäller en liknande bestämmelse i tillämpningskungörelsen (1958: 214) till lagen (1958: 213) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl.

I lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare finns, som jag förut har framhållit, åtskilliga föreskrifter om handläggningen av brottmål mot den som är under 21 år. Sådana mål skall handläggas skyndsamt och, när svårare straff än böter kan komma i fråga, om möjligt i sådan ordning att de inte tilldrar sig uppmärksamhet. Under vissa förutsättningar kan domstolen förordna om handläggning inom stängda dörrar. Vidare finns särskilda bestämmelser om hörande av personundersökare samt om förordnande av offentlig försvarare. I nämnden bör enligt lagen tjänstgöra nämndemän som har insikt och erfarenhet i ungdomsvård. Som framhålls i promemorian bygger samtliga dessa bestämmelser på kriminalpolitiska hänsyn. De skäl som talar för att brottsbalkens påföljdsregler inte bör påverkas av att myndighetsåldern sänks är därför tillämpliga även på dessa bestämmelser. Med hänsyn härtill förordar jag att åldersgränserna i den nu behandlade lagen lämnas orubade med det undantag som jag tidigare har berört, nämligen den 20-årsgräns som finns intagen i bestämmelsen om att vårdnadshavare skall höras.

Vad gäller utbildningsområdet finns en regel om särskolplikt till 21 år i lagen (1967: 940) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda. Som anförs i promemorian grundas denna åldersgräns på den försenade mognaden och det mera tidskrävande utbildningsbehovet hos de berörda personerna. Jag föreslår därför att den nuvarande åldersgränsen behålls.

Vid remissbehandlingen har skolöverstyrelsen påpekat att vissa åldersgränser i stadgan (1961: 433) för seminarierna för huslig utbildning bör ändras så att de sammanfaller med den föreslagna myndighetsåldern. Efter samråd med statsrådet Hjelm-Wallén förordar jag att

frågan om ändring i den berörda stadgan tas upp vid ett senare tillfälle.

Inom den nyligen översedda trafiklagstiftningen gäller en rad skilda åldersgränser för rätt att föra olika slags fordon m. m. Detta differentierade system är utformat med hänsyn till vad som har ansetts motiverat främst av säkerhetsmässiga och tekniska trafikhänsyn. Jag ansluter mig till promemoriaförslaget att någon ändring av dessa regler inte nu bör komma i fråga.

Vad angår övriga bestämmelser som är aktuella i detta sammanhang anser jag att man inte nu bör ändra några åldersgränser i medborgarskapslagen. Inte heller bör någon ändring göras i fråga om förbudet för den som är under 21 år att förvärva eller inneha stilet m. m. eller i förbudet att sälja injektionsspruta eller kanyl till sådan person.

3 Utomäktenskapliga barns arvsrätt m. m.

3.1 Gällande rätt

Sedan gammalt har de utomäktenskapliga barnen i fråga om arv tagit en särställning. Först i början av detta sekel likställdes de med barn i äktenskap i fråga om arvsrätt efter moder och mödernefränder. Fram till år 1970 hade de emellertid inte någon arvsrätt efter fädernerfränderna. De utomäktenskapliga barnen var även uteslutna från arv efter sin fader, om de inte var att anse som trolovningsbarn eller om inte fadern i särskild lagstadgad ordning avgivit arvsförklaring.

Genom lagen (1969: 621) om ändring i ärvdabalken (ÄB) upphävdes särbestämmelserna om utomäktenskapliga barns arvsrätt och fr. o. m. den 1 januari 1970 är barn utom äktenskapet i princip helt likställt med barn i äktenskap i arvsrättsligt hänseende. Är barn utom äktenskapet fött före angiven dag och skulle inte arvsrätt mellan barnet och fadern ha förelegat enligt äldre lag gäller emellertid en specialregel om arvsrättspreskription. Enligt punkt 3 i övergångsbestämmelserna till 1969 års lag ärver barnet och dess bröstarvingar i angivna fall fadern och dennes släktingar endast under förutsättning att annan dödsboделägare, boutredningsman eller den som sitter i boet senast vid bouppteckningen fått kännedom om arvingen eller anteckning om barnet före arvfallet gjorts i personakt för arvlåtaren eller annan från vilken arvingen härleder sin arvsrätt.

Enligt 20 kap. 1 § ÄB skall bouppteckning förrättas sist tre månader efter dödsfallet, om inte anstånd beviljas. Detta innebär att dödsboet har möjlighet att föranstalta om bouppteckning omgående efter dödsfallet. Bouppteckningen kan i andra fall komma att dra ut på tiden. Från den presumtive arvtagarens synpunkt innebär detta, att han inte säkert kan beräkna när preskription inträder. Någon motsvarande spe-

cialregel om preskription finns inte för den arvsrätt som tillkommer utomäktenskapligt barns fader eller dennes avkomlingar av äktenskaplig börd, s. k. bakarv. Dör det utomäktenskapliga barnet först, ärver således fadern utan att punkt 3 i övergångsbestämmelserna gäller. I sådant fall blir i stället tillämpliga de allmänna preskriptionsreglerna i 16 kap. ÄB, dvs. preskription inträder fem år efter arvskungörelse eller tio år efter arvfallet.

Beträffande registreringen av utomäktenskapliga barn kan anmärkas att det före den 1 januari 1918 inte infördes någon anteckning om barn utom äktenskap vid faderns namn i församlingsboken. Därefter gällde att barnet skulle antecknas vid faderns namn i församlingsboken, men anteckningen togs i allmänhet inte in i faderns flyttningsbetyg och kom sålunda inte att följa med vid flyttning till annan församling. Den 1 januari 1947 infördes en ny kyrkobok, församlingsliggare, i lösblads-system med en personakt för varje kyrkobokförd person. Vid flyttning skall personakten sändas till den nya kyrkobokföringsorten. Mellan åren 1947 och 1967 antecknades i personakt för man inte andra barn till honom än eventuella trolovningsbarn och barn med arvsrättsförklaring. Först fr. o. m. den 1 januari 1968 antecknas, dock inte retroaktivt, alla barn i personakt. Saknas anteckning om barn utom äktenskap i faderns personakt har sådant barn alltid rätt att efter anmälan få akten kompletterad med anteckning om barnet.

Vid införandet av de nu gällande reglerna om utomäktenskapliga barns arvsrätt konstaterade departementschefen (prop. 1969: 124 s. 92) att det med hänsyn till den tidigare bristfälliga registreringen av utomäktenskapliga barn kunde vara svårt och, i fråga om förhållanden från tiden före 1918, rentav omöjligt att utreda om en avliden man hade barn utom äktenskapet. Oavsett innehållet i den dödes personakt borde arvsrätt därför alltid föreligga, om någon av de övriga dödsbodlagarna senast vid bouppteckningen efter den döde fått kännedom om barnets existens. Detsamma borde gälla om boutredningsman eller den som sitter i boet hade sådan vetskap. Utomäktenskapligt barn skulle alltså kunna bevara sin arvsrätt efter fadern inte bara genom komplettering av faderns personakt före arvfallet utan också genom att senast vid bouppteckningen ge sig till känna för dödsbodlagare, boutredningsman eller den som satt i boet. Vad departementschefen sålunda anfört borde enligt hans mening i princip ha motsvarande tillämpning för barnets arvsrätt efter avlägsnare släktingar på fädernet liksom också för barnets avkomlingars rätt till arv på fädernesidan.

Departementschefen uttalade vidare att det i samband med arvsrättsreformens ikraftträdande borde meddelas särskild föreskrift om skyldighet för barnavårdsman till barn utom äktenskap att se till att anteckning om barnet gjordes i faderns personakt. Med anledning därav har i övergångsbestämmelse till kungörelsen (1969: 626) om ändring i kun-

görelsen (1950: 416) om barnavårdsmans verksamhet och tillsynen därå föreskrivits att, om faderskapet till barn utom äktenskap har fastställts enligt äldre lag utan att anteckning om barnet har gjorts i faderns personakt, så skall barnavårdsmannen skyndsamt sörja för att sådan anteckning görs. Socialstyrelsen har därjämte rekommenderats barnavårdsnämnderna att vidta motsvarande åtgärd i fråga om sådana barn under 18 år som inte har någon barnavårdsman.

3.2 Motionsyrkande

I en motion (1973: 410) till 1973 års riksdag har yrkats förslag till sådana ändringar av övergångsbestämmelserna till 1969 års lag om ändring i ÄB att

1. barn utom äktenskap alltid kan bevara sin arvsrätt genom att inom två månader från dödsfallet anmäla sin släktskap med den avlidne hos annan dödsbodelägare, hos boutredningsman eller hos den som sitter i dödsboet,

2. de särskilda förutsättningarna för arvsrätt för vissa barn utom äktenskap blir tillämpliga också beträffande arvsrätten efter dessa barn för fadern och dennes släktingar.

I motionen framhålls att det vid lagens tillämpning har uppmärksamrats fall, där bouppteckning förrättats mycket snart efter dödsfallet, sannolikt därför att man befarat att den avlidne efterlämnat något utomäktenskapligt barn. När ett sådant barn därefter har anmält sin existens och gjort anspråk på arv, har det varit för sent. Barnet har alltså gått miste om arvsrätten. Ett sådant resultat av övergångsbestämmelserna kan inte ha varit avsett. Även om det väl knappast kan bli fråga om något stort antal fall där ett barn utom äktenskap på detta sätt går miste om sin arvsrätt, förefaller det inträffade stötande. Detta gäller vare sig det är fråga om mindre eller något större arvslotter eller, som vid åtminstone något tillfälle har varit fallet, mycket stora belopp. Barnet bör därför garanteras en viss skäligen tid för att framställa sitt anspråk. Förslagsvis kan denna tid bestämmas till två månader från dödsfallet.

Som skäl för yrkandet i fråga om rätten till arv efter utomäktenskapligt barn anförs i motionen att det vid lagstiftningens tillämpning har framträtt behov av en särskild preskriptionsregel för att undvika att frågan om rätten till arvet efter barnet hålls svävande i avbidan på att den allmänna arvsrättspreskriptionen skall inträda.

3.3 Remissyttrandena

Lagutskottet har inhämtat utlåtanden över motionen från Svea hovrätt och kammarkollegiet. På utskottets begäran har yttrandena vidare

avgetts av Sveriges advokatsamfund, Stockholms läns landstings rätts-
hjälpnämnd samt barnavårdsnämnderna i Stockholm och Malmö.

3.3.1 Utomäktenskapliga barns arvsrätt

Svea hovrätt instämmer i stort i vad som anförts till stöd för motionsyrkandet, såvitt gäller utomäktenskapliga barns arvsrätt. Det torde enligt hovrätten lagtekniskt inte medföra några särskilda komplikationer att stadga viss tidsfrist för sådan anmälan som bevarar barnets eller dess bröstarvingars arvsrätt. Huruvida tidsfristen bör vara två månader eller en längre eller kortare tid bör emellertid övervägas närmare. Det kan exempelvis hävdas att fristen lämpligen bör vara densamma som legalfristen för förrättande av bouppteckning, dvs. tre månader efter dödsfallet. En sådan anmälan bör dock alltid anses gjord i tid om den görs senast vid bouppteckningen.

Kammarkollegiet anför att den föreslagna ändringen i fråga om utomäktenskapliga barns arvsrätt gäller en bestämmelse som ännu inte kommit att beröra vare sig dåvarande kammaradvokatfiskalsämbetet eller kollegiet såsom allmänna arvsfondens ställföreträdare. Kollegiet anser emellertid att starka skäl talar för en bestämmelse om en viss tid inom vilken ett utomäktenskapligt barn eller dess avkomlingar alltid skall kunna göra sin rätt gällande, oavsett inom vilken tid bouppteckningen hålls. Denna tid bör enligt kollegiets mening vara samma som den tid inom vilken bouppteckning skall förrättas, eller tre månader från dödsfallet. Dessutom bör ett utomäktenskapligt barn alltid kunna med laga verkan göra sin rätt gällande vid bouppteckningsförrättning, som hålls efter nämnda tid men före den i 16 kap. 4 § ÄB stadgade preskriptionstiden av tio år.

Sveriges advokatsamfund vitsordar behovet av den föreslagna lagändringen och tillstyrker därför bifall till motionen. Med hänsyn till de betydelsefulla rättsverkningar för det utomäktenskapliga barnet som kommer att vara förknippade med den anmälan, vilken barnet har att göra inom två månader från dödsfallet, är det enligt samfundet av synnerlig vikt att anmälan äger rum i sådan form att svårigheter att bevisa att anmälan verkligen skett undviks. Samfundet ifrågasätter därför om inte som ett alternativ till de angivna sätten för anmälan bör upptas skriftlig anmälan till den domstol som har att inregistrera bouppteckningen efter den avlidne. Även efter ett genomförande av den föreslagna lagändringen kan det givetvis ofta förekomma att bouppteckning efter en avliden man inges för registrering relativt kort tid efter dödsfallet. Samfundet förutsätter att de föreslagna nya bestämmelserna kompletteras med föreskrifter i 20 kap. ÄB om hur domstolen skall förfara om en sådan bouppteckning inges innan två månader hunnit förflyta efter dödsdagen.

Enligt *Stockholms läns landstings rätts hjälpnämnd* måste det utom-

äktenskapliga barnet ha skälig tid att göra arvsanspråk gällande. Nämnden anser det befogat med en något längre tid än två månader, förslagsvis sex månader efter dödsfallet. Även *Malmö barnavårdsnämnd* finner det angeläget att barn utom äktenskap i största möjliga utsträckning tillförsäkras samma rättigheter som barn födda i äktenskap. Nämnden biträder därför motionsförslaget.

Stockholms barnavårdsnämnd påpekar att den i motionen upptagna frågan om preskription av utomäktenskapliga barns arvsrätt framför allt har aktualitet när det gäller barn födda före år 1952 och vilka alltså vid lagens ikraftträdande fyllt 18 år. När det gäller yngre barn torde barnavårdsmännen och barnavårdsnämnderna ha vidtagit erforderliga åtgärder för att få barnen antecknade i faderns personakt. Nämnden, som finner motionskravet väl grundat, anser att en ändrad ordning kan nås på olika sätt. En radikal lösning är att avskaffa punkt 3 i övergångsbestämmelserna, vilket skulle innebära fullständig legal likställighet i arvshänseende. Skulle man emellertid välja att bibehålla nuvarande särskilda förutsättningar efter komplettering med en regel om viss tidsfrist, inom vilken arvsanspråk kan anmälas, är det enligt nämndens mening viktigt att denna inte blir alltför kort. Barnavårdsnämnden framhåller att i ett likartat sammanhang en tidsfrist på ett år ansetts motiverad. Avslutningsvis framhåller nämnden att laglig reglering — antingen denna ges formen av ett borttagande av punkt 3 i övergångsbestämmelserna eller komplettering av dessa med en regel om tidsfrist — är otillräcklig för att säkra önskvärd faktisk likställighet. Det framstår därför för nämnden som en angelägen samhällsuppgift att vidta åtgärder för att få likställighetslagstiftningens syfte så långt möjligt praktiskt realiserat. En möjlig åtgärd är att ålägga pastorsämbetena att granska den befintliga personaktsstocken och i fall, där anteckning saknas om fadern, om möjligt komplettera personakterna. En annan åtgärd av stor vikt anser nämnden vara ökad information till allmänheten inte endast om betydelsen av att anteckning om faderskap görs på berörda personakter utan även om hur den enskilde bör förfara för att få sådan anteckning till stånd.

3.3.2 Rätten till arv efter utomäktenskapligt barn

Samtliga remissinstanser tillstyrker att den i motionen upptagna frågan angående rätten till arv efter utomäktenskapligt barn utreds.

3.4 Lagutskottet

3.4.1 Utomäktenskapliga barns arvsrätt

Lagutskottet konstaterar i sitt betänkande (LU 1973: 29) att 1969 års arvsrättsreform grundades på den principiella uppfattningen att en viss grupp människor inte till följd av sin börd skall vara sämre lottade än

andra. Av praktiska skäl kunde emellertid inte alla utomäktenskapliga barn tillerkännas samma arvsrätt som barn födda i äktenskapet. Med hänsyn till den tidigare bristfälliga registreringen av utomäktenskapliga barn är det nämligen svårt och i fråga om förhållanden för tiden före år 1918 rentav omöjligt för dödsbodelägare att utreda om en avlidne man har barn utom äktenskapet. För att frågan om arvsrätt efter avlidna män inte skulle hållas svävande ända tills den allmänna arvs-preskriptionen inträdde måste en särskild preskriptionsregel införas. Någon motivering till varför preskriptionstiden knöts till just bouppteckningen anfördes inte i propositionen. Denna fråga blev inte heller föremål för diskussion under riksdagsbehandlingen.

Att arvsrättspreskriptionen knöts till bouppteckningen har enligt utskottet emellertid fört med sig vissa olägenheter. Dödsboet har nämligen möjlighet att föranstalta om bouppteckning omgående efter dödsfallet. Bouppteckningen kan i andra fall komma att dra ut betydligt på tiden. Från den utomäktenskaplige arvtagarens synpunkt innebär detta, att han inte säkert kan beräkna när arvspreskription inträder, något som måste anses vara till betydande nackdel för arvtagaren. Visserligen har han möjlighet att säkerställa sin arvsrätt genom att före dödsfallet begära anteckning i den dödes personakt. Sådan anteckning har också genom barnavårdsmännens försorg i regel skett när det gäller barn som är födda utom äktenskapet år 1952 eller senare. När det gäller barn födda före detta år är det tveksamt i vilken utsträckning anteckning skett. Enligt utskottets mening kan man befara att det alltfjämt finns ett stort antal utomäktenskapliga barn som inte är antecknade i faderns personakt.

Det i motionen gjorde påståendet, att det förekommit att utomäktenskapliga barn gått miste om sin arvsrätt till följd av att bouppteckning förrättats i omedelbar anslutning till dödsfallet, har enligt utskottet vunnit stöd i vad remissinstanserna anförde. Samtliga remissinstanser har också tillstyrkt att frågan utreds. Utskottet understryker för sin del att det från principiell synpunkt inte kan råda något tvivel om att utomäktenskapliga barns arvsrätt bör inskränkas av övergångsbestämmelser i så ringa grad som möjligt. Utskottet delar därför den uppfattningen att, när de nuvarande övergångsbestämmelserna fått en inte önskvärd tillämpning, dessa bör bli föremål för en översyn. Att som Stockholms barnavårdsnämnd föreslagit helt slopa inskränkande övergångsbestämmelser anser utskottet emellertid inte möjligt. Enligt utskottets mening bör i stället den presumtive arvtagaren beredas viss tid inom vilken han har att framställa sina arvsanspråk. Mycket talar för att denna tid bör vara tre månader, som är den tid inom vilken bouppteckning i regel måste förrättas. Annan preskriptionstid kan naturligtvis tänkas, och flera olika förslag har lämnats av remissinstanserna. Enligt utskottets mening bör frågan närmare utredas.

På grund av det anförda hemställer utskottet att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär en översyn av ifrågavarande övergångsbestämmelser. Utskottets hemställan har bifallits av riksdagen (rskr 1973: 307).

När det gäller de förslag om komplettering av personakter m. m. som har förts fram av Stockholms barnavårdsnämnd anser utskottet att förslagen är väl värda att beaktas. Enligt utskottets mening bör detta lämpligen ske i samband med den förordade översynen av övergångsbestämmelserna.

3.4.2 Rätten till arv efter utomäktenskapligt barn

I samband med att frågan om preskription av vissa utomäktenskapliga barns arvsrätt utreds anser utskottet att det även bör övervägas om den speciella arvs-preskriptionen kan utsträckas att gälla också vid bak-arvsfallen, dvs. vid arv efter utomäktenskapligt barn för fadern och dennes avkomlingar. Utskottet hemställer att riksdagen hos Kungl. Maj:t skall begära en översyn också av den nu berörda frågan. Utskottets hemställan har bifallits av riksdagen (rskr 1973: 307).

3.5 Föredraganden

3.5.1 Utomäktenskapliga barns arvsrätt

Fr. o. m. den 1 januari 1970 är barn utom äktenskap i princip likställda med barn i äktenskap i arvshänseende. Utomäktenskapliga barn ärver sålunda fadern och dennes släktingar på samma sätt som barn i äktenskap. Som framgått av den tidigare redogörelsen gäller dock en särskild övergångsbestämmelse för det fall att barn utom äktenskap är fött före den 1 januari 1970 och arvsrätt mellan fadern och barnet inte skulle ha förelegat enligt äldre bestämmelser. En sådan övergångsbestämmelse har ansetts motiverad med hänsyn till att registreringen av utomäktenskapliga barn tidigare har varit bristfällig och att det därför är svårt och i vissa fall omöjligt att utreda om en avliden man har barn utom äktenskap. För att frågan om arvsrätt efter avlidna män inte skulle hållas svävande ända tills den allmänna arvs-preskriptionen inträder infördes därför en särskild preskriptionsregel för den angivna kategorin barn. Regeln innebär att barnet och dess bröstarvingar ärver fadern och dennes släktingar endast under förutsättning att annan dödsbodelägare, boutredningsman eller den som sitter i boet senast vid bouppteckningen fått kännedom om arvingen eller anteckning om barnet före arvfallet gjorts i personakt för arvlåtaren eller annan från vilken arvingen härleder sin rätt.

Den angivna övergångsbestämmelsen torde i allmänhet inte ha medfört några olägenheter, såvitt gäller yngre barn, dvs. barn som vid ikraftträdandet år 1970 fortfarande stått under barnavårdsnämndernas överinseende. Beträffande sådana barn torde nämligen anteckning regel-

mässigt ha gjorts i faderns personakt. Enligt den tidigare återgivna övergångsbestämmelsen till kungörelsen om ändring i 1950 års barnavårdsmannakungörelse har det ålegat barnavårdsman att skyndsamt sörja för att anteckning görs i faderns personakt, om faderskapet till barn utom äktenskap fastställts enligt äldre lag utan att detta antecknats i personakten. Socialstyrelsen har därjämte rekommenderat barnavårdsnämnderna att vidta motsvarande åtgärd i fråga om sådana barn under 18 år som inte har haft någon barnavårdsman. Det får förutsättas att barnavårdsmännen och barnavårdsnämnderna har vidtagit ifrågavarande åtgärder och att garantier sålunda har skapats för att yngre barn inte skall gå förlustiga sin arvsrätt efter fadern.

Läget är emellertid ett annat när det gäller äldre barn. I fråga om dessa torde det i åtskilliga fall förekomma att anteckning saknas i faderns personakt. Görs inte sådan anteckning före arvfallet, blir barnens arvsrätt beroende av att de senast vid tidpunkten för bouppteckningen är kända för någon av de övriga dödsbodelägarna eller för boutredningsman eller den som sitter i boet.

Enligt ÄB (se t. ex. 16 kap. 2 §) skall det vid bouppteckningen undersökas vilka som är berättigade till arv efter den döde. Som har framhållits i prop. 1969: 124 kan det dock inte rimligen komma i fråga att man vid boutredning efter män, som är i den åldern att de kan tänkas ha efterlämnat utomäktenskapligt barn fött före år 1970, skall behöva göra omfattande efterforskningar för att utröna om mannen haft barn utom äktenskap. Arvsrätten för äldre utomäktenskapliga barn blir därför i många fall beroende av att barnet självt ger sig till känna för dödsbodelägare eller motsvarande. Eftersom barnet i sådant fall måste ge sig till känna senast vid tidpunkten för bouppteckningen, får det stor betydelse när denna förrättas.

I 20 kap. 1 § ÄB föreskrivs att bouppteckning skall förrättas sist tre månader efter dödsfallet, såvida inte på ansökan inom samma tid rätten med hänsyn till boets beskaffenhet eller av annan särskild orsak förlänger tiden. Någon bestämmelse om hur snart efter dödsfallet bouppteckning kan förrättas finns inte. Hinder föreligger inte att förrätta bouppteckning mycket kort tid efter dödsfallet, om boets tillgångar och skulder har hunnit bli tillfredsställande utredda.

Uppenbarligen finns det överhängande risk för att barn utom äktenskap inte hinner ge sig till känna, om bouppteckningen förrättas mycket kort tid efter dödsfallet. Enligt vad som har framkommit vid lagutskottets behandling av förevarande fråga har det också i praktiken inträffat fall då utomäktenskapligt barn har gått förlustigt sin arvsrätt till följd av att bouppteckning har förrättats i nära anslutning till dödsfallet. Jag delar utskottets mening att en sådan ordning inte är tillfredsställande. Att ett utomäktenskapligt barn på det angivna sättet går förlustigt sin arvsrätt strider mot de synpunkter som var vägledande vid 1969 års

reform, nämligen att utomäktenskapliga barn i princip skall likställas med barn i äktenskap i arvshänseende och att deras arvsrätt skall inskränkas så litet som möjligt genom övergångsbestämmelser. Jag anser därför att den ifrågasvarande preskriptionsregeln bör ändras.

I likhet med lagutskottet anser jag det inte möjligt att, som Stockholms barnavårdsnämnd föreslagit, helt slopa inskränkande övergångsbestämmelser. Risk skulle i så fall föreligga för att okända barn kunde ge sig till känna lång tid efter det att boet avvecklats och framtinga att redan vidtagna dispositioner över kvarlåtenskapen rivs upp. Detta skulle medföra en rättsosäkerhet för övriga dödsbodelägare som inte kan godtas. Enligt min mening tillgodoses en presumtiv arvtagare tillräckligt, om han bereds en viss, inte alltför kort tid inom vilken han har att framställa sina arvsanspråk. Utgångspunkten bör vara tiden för dödsfallet. Vad beträffar fristens längd har remissinstanserna uttalat sig för en tid av två månader eller längre. I något fall har föreslagits en ettårsfrist. För egen del anser jag att fristen bör sättas till tre månader. Överensstämmelse nås härigenom med den tid inom vilken bouppteckning normalt skall förrättas. I de fall då bouppteckning förrättas senare, bör dock, som ett par remissinstanser har påpekat, anmälan anses ha blivit gjord i tid om den sker senast vid bouppteckningen. Att, som kammarkollegiet har förordat, föreskriva en yttersta tidsfrist motsvarande den allmänna preskriptionstiden i 16 kap. 4 § ÄB anser jag onödigt.

I fråga om beviskravet vid anmälan bör det liksom hittills åligger den som påstår sig ha rätt till arv att styrka att dödsbodelägare, bouppgivare eller boutredningsman inom föreskriven tid har fått kännedom om honom. Jag anser inte att bevisfrågan har sådan betydelse att man, som advokatsamfundet har ifrågasatt, bör införa en möjlighet för den presumtive arvtagaren att alternativt göra anmälan hos den domstol som har att inregistrera bouppteckningen efter den avlidne. Skulle det vid registreringstillfället vara bekant för domstolen att ett utomäktenskapligt barn har gett sig till känna, åligger det domstolen att se till att bouppteckningen redovisar förhållandet. Om barnet ger sig till känna först efter det att bouppteckning har förrättats men före tremånaderstidens utgång, blir reglerna i 20 kap. 10 § ÄB om tilläggsbouppteckning tillämpliga.

Under hänvisning till vad jag nu har sagt föreslår jag att den ifrågasvarande övergångsbestämmelsen får det innehållet att, om utomäktenskapligt barn är fött före den 1 januari 1970 och arvsrätt mellan fadern och barnet inte skulle ha förelegat redan enligt äldre lag, så ärver barnet och dess bröstarvingar fadern och dennes släktingar endast under förutsättning att annan dödsbodelägare, boutredningsman eller den som sitter i boet inom tre månader från dödsfallet eller, om bouppteckningen förrättas senare, senast vid bouppteckningen fått kännedom om arving-

en eller anteckning om barnet gjorts före arvfallet i vederbörlig personakt. Lagändringen bör träda i kraft snarast möjligt. Har arvlåtaren avlidit före ikraftträdandet bör dock äldre bestämmelser alltjämt gälla.

Även om den nu förordade lagändringen vidtas, kvarstår uppenbarligen vissa risker för att äldre utomäktenskapliga barn går förlustiga sin arvsrätt. Det kan sålunda undantagsvis inträffa att ett barn så sent får kännedom om faderns dödsfall att barnet inte hinner ge sig till känna före anmälningsfristens utgång. På lång sikt vore det därför önskvärt att alla faders personakter försågs med anteckning om utomäktenskapliga barn. Stockholms barnavårdsnämnd har i sitt remissvar fört fram vissa förslag i denna fråga. Jag är emellertid för dagen inte beredd att ta ställning till förslagen, utan de torde få övervägas närmare inom Kungl. Maj:ts kansli.

3.5.2 Rätten till arv efter utomäktenskapligt barn

Genom beslut den 7 december 1973 har Kungl. Maj:t uppdragit åt familjelagssakkunniga (Ju 1970: 52) att överväga frågan om preskription av rätt till arv efter utomäktenskapligt barn.

4 Hemställan

Jag hemställer att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att antaga inom justitiedepartementet upprättade förslag till

1. lag om ändring i föräldrabalken,
2. lag om ändring i ärvdabalken,
3. lag om ändring i lagen (1969: 621) om ändring i ärvdabalken,
4. lag om ändring i rättegångsbalken,
5. förordning om ändring i förordningen (1941: 416) om arvsskatt och gåvoskatt,
6. förordning om ändring i förordningen (1947: 577) om statlig förmögenhetsskatt,
7. lag om ändring i religionsfrihetslagen (1951: 680),
8. lag om ändring i barnavårdslagen (1960: 97),
9. lag om ändring i lagen (1962: 381) om allmän försäkring,
10. lag om ändring i lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare,
11. lag om ändring i rennäringslagen (1971: 437).

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Britta Gyllensten

Innehåll

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	2
1. Förslag till lag om ändring i föräldrabalken	2
2. Förslag till lag om ändring i ärvdabalken	5
3. Förslag till lag om ändring i lagen (1969: 621) om ändring i ärvdabalken	6
4. Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	6
5. Förslag till förordning om ändring i förordningen (1941: 416) om arvsskatt och gåvoskatt	7
6. Förslag till förordning om ändring i förordningen (1947: 577) om statlig förmögenhetsskatt	9
7. Förslag till lag om ändring i religionsfrihetslagen (1951: 680) ..	10
8. Förslag till lag om ändring i barnavårdslagen (1960: 97) ..	10
9. Förslag till lag om ändring i lagen (1962: 381) om allmän försäkring	18
10. Förslag till lag om ändring i lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	18
11. Förslag till lag om ändring i rennäringslagen (1971: 437) ..	19
Utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden den 28 februari 1974	20
1 Inledning	20
2 Åldersgränser för unga	21
2.1 Gällande rätt m. m.	21
2.1.1 Myndighetsåldern	21
2.1.2 Andra 20-årsgränser	24
2.1.3 Andra åldersgränser för unga	30
2.2 Departementspromemorian	35
2.2.1 Myndighetsåldern	35
2.2.2 Andra 20-årsgränser	39
2.2.3 Andra åldersgränser för unga	44
2.3 Remissyttrandena	46
2.3.1 Myndighetsåldern	46
2.3.2 Andra 20-årsgränser	51
2.3.3 Andra åldersgränser för unga	57
2.4 Föredraganden	59
2.4.1 Myndighetsåldern	59
2.4.2 Andra 20-årsgränser	63
2.4.3 Andra åldersgränser för unga	69
3 Utomäktenskapliga barns arvsrätt m. m.	72
3.1 Gällande rätt	72
3.2 Motionsyrkande	74
3.3 Remissyttrandena	74
3.3.1 Utomäktenskapliga barns arvsrätt	75
3.3.2 Rätten till arv efter utomäktenskapligt barn	76
3.4 Lagutskottet	76
3.4.1 Utomäktenskapliga barns arvsrätt	76
3.4.2 Rätten till arv efter utomäktenskapligt barn	78

3.5 Föredraganden	78
3.5.1 Utomäktenskapliga barns arvsrätt	78
3.5.2 Rätten till arv efter utomäktenskapligt barn	81
4 Hemställan	81

